

**HANDELINGEN
DER
NEDERLANDSE
JURISTEN-VERENIGING
1962**

TWEEENNEGENTIGSTE JAARGANG

I

**N.V. UITGEVERS-MAATSCHAPPIJ
W. E. J. TJEENK WILLINK, ZWOLLE**

INHOUD

Praeadvies van Mr. E. J. Anneveldt

Hoofdstuk I. Inleiding	1
§ 1. Vooropmerking	1
§ 2. Het veld van onderzoek	2
§ 3. Wijze van benadering	8
Hoofdstuk II. Bedrog	11
§ 4. Oplichting	11
§ 5. Verzekeringsbedrog	24
§ 6. Flessentrekkerij	30
§ 7. Overig handelsbedrog	34
Hoofdstuk III. Valsheid	43
§ 8. Valsheid in geschrift	43
§ 9. Bijzondere geschriften	52
§ 10. Overige valsheidsdelicten	58
Naschrift	59

INHOUD

Praeadvies van Mr. W. de Vries

Dienen de bepalingen omtrent bedrogsdelicten in het Wetboek van Strafrecht en andere wetten te worden herzien?	63
--	----

Dienen de bepalingen omtrent bedrogsdelicten in het Wetboek van Strafrecht en andere wetten te worden herzien?

Praeadvies van Mr. E. J. Anneveldt

HOOFDSTUK I

INLEIDING

§ 1. *Vooropmerking.*

De gestelde vraag brengt ons naar een gebied van het strafrecht, waar het wemelt van fijne onderscheidingen. Betekent dat, dat het onderwerp daarom voornamelijk interessant kan zijn voor de strafrechtsdogmaticus met een kleine groep van gelijkgezinde vakgenoten? Als dat het geval was, zou het Bestuur het niet nuttig hebben kunnen oordelen, voor het forum van het Nederlandse juristendom de bedrogsdelicten ter sprake te brengen. Het moge waar zijn, dat een grote mate van subtiliteit het kenmerk is van het samenstel van strafbepalingen, die over bedrog handelen, maar daarmee is niet gezegd dat bestudering en toetsing daarvan slechts een arbeid zou zijn voor theoretisch ingestelde specialisten, met een dubieus practisch nut.

Graven¹ vergelijkt oplichting met diefstal: „Elle (l'escroquerie) diffère essentiellement du vol en ce que l'escroc ne s'attaque pas directement au bien d'autrui, ne le soustrait pas malgré la volonté de son propriétaire, mais qu'il en obtient la remise volontaire par la tromperie . . . Nous sortons ici du délit brutal pour entrer dans le domaine du délit subtil.”

Het karakter der bedrogsdelicten zelf leidt er toe, dat de wetgever ze behoedzaam en met zorgvuldige afbakening der grenzen moet benaderen. De omschrijving der strafbare feiten die gewelddadig handelen inhouden kan meestal rechtstreeks en eenvoudig zijn, evenals de brute inbreuk op eens anders rechten zelf. De bedrieger, die met verborgen oogmerken te werk gaat en zijn doel langs slinkse wegen tracht te bereiken, stelt veel eerder voor de vraag, waar de grens

¹ J. Graven, *L'escroquerie en droit pénal suisse* (Basel, 1947), blz. 1.

ligt tussen wat strafbaar moet zijn en wat nog juist straffeloos kan blijven. Een nauwgezette delictsomschrijving brengt dan spoedig een opeenstapeling van bestanddelen, die — als bij de tenlastelegging in de dagvaarding — de leesbaarheid, de interpretatie en de beoordeling niet vergemakkelijken.

De problematiek van het strafrechtelijk bedrog is zeker actueel. De laatste jaren vindt men bijna dagelijks opzienbarende fraudes in de krant breed uitgemeten. Wij moeten er hier aan voorbijgaan, in hoeverre er een verschuiving in gang kan zijn van de „*délits brutaux*” naar de „*délits subtils*”. De vraagstelling leidt niet tot het instellen van criminologische of statistische onderzoeken². Wel ligt het voor de hand, te vragen of het probleem in legislatief opzicht actueel, of zelfs urgent is te noemen.

Dan moet worden geconstateerd dat niet van alle kanten op wetswijziging wordt aangedrongen. De rechter is met de betrokken bepalingen niet duidelijk vastgelopen zodat ingrijpen van de wetgever geboden is. Het lijkt dat — afgezien van incidentele aanbevelingen tot wetswijziging — van onrust in deze sector nauwelijks sprake is. Uit deze stand van zaken kan echter hoogstens worden afgeleid dat het niet speciaal nodig was, het bedrog juist dit jaar aan de orde te stellen. Er volgt niet uit dat een onderzoek niet opportuun is.

Alleen al het feit, dat de meeste bedrogsdelicten thans ruim driekwart eeuw vrijwel ongewijzigd in ons Strafwetboek staan omschreven, maakt het zinvol de balans eens op te maken. Zal het ongestoord voortbestaan der omschrijvingen onze rechtsbedeling ten goede blijven komen? Is er reden voor aanvulling of wijziging? Wie handboeken en monografieën raadpleegt, en sommige verworvenheden der rechterlijke interpretatie kritisch beziet, stuit herhaaldelijk op feilen, op ongerijmdheden, op lacunes. Het moet de moeite lonen, deze te localiseren en, zo mogelijk, te elimineren.

§ 2. *Het veld van onderzoek.*

Uit de vraagstelling blijkt, dat het onderzoek zich niet moet beperken tot Titel XXV van het Tweede Boek van het Wetboek van Strafrecht, die het opschrift „Bedrog” draagt.

² Vgl. hiervoor H. von Hentig, *Zur Psychologie der Einzeldelikte* (Deel III Betrug), Tübingen 1957.

Eenzijds is het verleidelijk, naar een vèrgaande beperking te streven. Alleen al met beschouwingen over artikel 326 (oplichting) zou gemakkelijk een praeadvies te vullen zijn, gezien aard en aantal der daarbij aan de orde komende problemen. Men ziet gehele monografieën gewijd aan dat delict en aan andere bijzondere vormen van bedrog³. Het is geen eenvoudige zaak, een critisch commentaar te leveren op alle bedrogsdelicten, binnen en buiten de eigenlijke bedrogstitel omschreven. In elk geval is de kans groot, dat de diepgang der behandeling moet afnemen evenredig aan de verwijding van het gezichtsveld, in aanmerking genomen de voor het schrijven van een praeadvies beschikbare tijd en de aan de omvang van een dergelijk geschrift te stellen beperkingen.

Toch meen ik dat het de voorkeur verdient weerstand te bieden aan de verleiding tot enge begrenzing van het veld van onderzoek. Vluchtige beschouwing van hetgeen in Titel XXV is ondergebracht leert reeds, dat naast oplichting daarin delicten worden genoemd, die een sprekend onderling verband veelal missen. Vaak springt een relatie met elders omschreven strafbare feiten juist eerder in het oog. Wie artikel 326bis leest, handelende over het vervalsen van een naam of teken dat de auteur van een werk van letterkunde, wetenschap, kunst of nijverheid aanduidt, vraagt zich het verband met het misdrijf valsheid in geschrift en andere daarmee verwante delicten af. Hetzelfde is het geval met het vervalsen van handelsnaam of merk op een waar of de verpakking daarvan (art. 337) en het openbaar maken van onware balanssen of winst- en verliesrekeningen (artt. 336 en 337). Artikel 330, strafbaar stellende het verkopen enz. van vervalste eet- of drinkwaren, heeft te maken met artikel 174, dat betreft de verkoop van voor de gezondheid schadelijke waren, waarbij het schadelijk karakter wordt verzwegen. De Titel „Bedrog” staat duidelijk niet als een afgerond geheel op zichzelf. Zodra men — wat de vraagstelling toch op zijn minst eist — de inhoud van dat onderdeel van het Wetboek tot voorwerp van onderzoek moet maken, is het onvermijdelijk, buiten de grenzen daarvan te treden. Maar waar is dan het eind?

³ B.v. G. Duisterwinkel, Enige aspecten van het misdrijf oplichting naar Nederlands recht, diss. V.U. 1948, en R. J. M. Smit, Enige beschouwingen over verzekeringsbedrog, diss. Utrecht 1954.

Ik meen voorop te moeten stellen, dat het bij de beantwoording van deze laatste vraag hic et nunc niet mag gaan om het ontwerpen van een leerstuk van „het strafrechtelijk bedrog”. Wij zouden dan terechtkomen in een systematische analyse van de gehele wetgeving en moeten streven naar een zorgvuldige vaststelling van wat onder strafrechtelijk bedrog is te rekenen en welke bepalingen buiten dit leerstuk zouden vallen. Een „dogmatische” benadering, met het daaraan verbonden gevaar van weinig vruchtbare discussies over samenhangen, verschillen en grenssituaties, dient te worden vermeden. Het „eind” moet worden gevonden *niet* door een volledige inventarisatie van alle delicten die positiefrechtelijk bedrogaspecten hebben of de iure constituendo misschien zouden moeten hebben. De grens ware uit praktische overwegingen te stellen daar, waar nog een zinvol verband met de inhoud der bedrogstitel is aan te wijzen, zoals zojuist summier werd aangegeven.

Ter verduidelijking van wat ik bedoel noem ik, zonder volledig te willen zijn, een aantal bepalingen, die met bedrog te maken hebben, maar in het kader van dit praeadvies toch beter buiten verdere beschouwing kunnen blijven.

Curiositeitshalve eerst artikel 142: „Hij die opzettelijk door valse alarmkreten of signalen de rust verstoort, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste twee weken of geldboete van ten hoogste honderdtwintig gulden.” Een bedrogsmisdrijf tegen de openbare orde in haar meest concrete vorm! De bepaling zou ongetwijfeld in een leerstellige verhandeling over het strafrechtelijk bedrog moeten worden besproken, maar voor ons doel kan het bedrogselement beter niet opzettelijk naar voren worden gehaald. Het artikel maakt deel uit van de Titel „Misdrijven tegen de openbare orde”, en kan daar zonder bezwaar met rust worden gelaten.

Vervolgens de uitlokking van een misdrijf door middel van misleiding (art. 47). Wat is misleiden anders dan op een dwaalspoor brengen, dus bedriegen? Niettemin, dit bedriegelijke is slechts één van de uitlokkingsmiddelen; het heeft nauwelijks nut, deze enkele vorm van uitlokking uit het geheel van de deelneming aan strafbare feiten te lichten en bij het vraagstuk van het strafrechtelijk bedrog te trekken. Mutatis mutandis geldt hetzelfde voor een der misdrijven tegen de zeden: het door misleiding een minderjarige van onbesproken gedrag bewegen tot ontuchtige handelingen

(art. 248ter), en voor diefstal met gebruikmaking van valse sleutels, een valse order of een vals costuum (art. 311 onder 5°).

Dicht bij misleiden ligt het verzwijgen van de waarheid (omtrent de gehuwde staat: art. 237; omtrent het bestaan van een huwelijksbeletsel: art. 238). Dicht bij het aannemen van een valse hoedanigheid (een der oplichtingsmiddelen) het onrechtmatig dragen of voeren van specifieke onderscheidingstekenen (artt. 196, 409, 410, 435). En zijn het doen van een valse aangifte (art. 268), laster (art. 262) en meeneed in feite geen bedrogsdelicten? Toch zou ik deze en dergelijke incidentele bepalingen om de aangegeven reden buiten bespreking willen laten. Zij kunnen beter in ander verband worden behandeld als daartoe aanleiding bestaat. Hun relatie tot de „grote” bedrogsdelicten is, hoewel te signaleren, toch te oppervlakkig om het betoog van dit praeadvies er als het ware mee te versnipperen.

Aanrakingspunten van meer betekenis schijnen er te zijn met misdrijven als *verduistering* en *omkoping*.

Bij verduistering (art. 321), en vooral bij die in dienstbetrekking gepleegd (art. 322), is een vorm van bedrog zeker aanwezig. De dader heeft iets „anders dan door misdrijf” onder zich, hetgeen meestal impliceert dat het hem door de eigenaar in goed vertrouwen in handen is gegeven. Van dat vertrouwen maakt hij schromelijk misbruik door zich van bezitter tot eigenaar te stempelen, een hoedanigheid die hij rechteus niet heeft, maar die hij voorgeeft te hebben. Tegenover de buitenwereld doet de verduisteraar dat duidelijk als hij b.v. een gehuurde auto, zich als eigenaar voordoende, verkoopt. Maar steeds bedriegt hij de eigenlijke rechthebbende op het goed; deze zal zich althans „bedrogen” voelen.

Intussen, wij moeten wel bedenken dat een gevoel van bedrogen te zijn nog niet behoeft te betekenen dat men het slachtoffer van een bedrogsdelict is geworden. Onwillekeurig dringt zich de vergelijking met overspel op: men spreekt van de „bedrogen echtgenoot”, van iemand die zijn vrouw met een ander bedriegt. Is overspel daarom een bedrogsdelict? Men zal deze vraag — met mij — wellicht gemakkelijker ontkennend beantwoorden dan de overeenkomstige voor verduistering. Als in beide gevallen bedrog gezien wordt in het schenden van gegeven vertrouwen, c.q. beloofde trouw,

gebruikt men het woord toch bepaald in een andere betekenis dan b.v. bij oplichting. In het laatste geval is het bedrog middel tot iets. Bij verduistering is dat niet het geval; het „bedrog” is hier — om een misschien wat geforceerde tegenstelling te maken — eerder gevolg. Beter: het bedriegelijke is inhaerent aan het delict van verduistering (en overspel); het tekent het morele karakter ervan. Bij een eigenlijk bedrogdelict maakt het bedrog juridisch een bestanddeel van het strafbare feit uit: er moet dan bedrog zijn gepleegd of met bedriegelijk oogmerk zijn gehandeld.

Men kan over het klemmende van bovenstaande argumentatie, die er toe strekt om verduistering buiten de vraagstelling te plaatsen, van mening verschillen; men zal haar wellicht willen aanvaarden als een niet onwelkome nadere begrenzing van het veld van onderzoek.

Bij omkoping ligt de zaak in zoverre gelijk met verduistering, dat degene die zich laat omkopen ook blijk geeft het in hem gestelde vertrouwen niet waard te zijn (de ambtenaar: artt. 362 en 363; de rechter: art. 364). De schuldige aan actieve omkoping kan eveneens naar het spraakgebruik bedriegelijk handelen. De leverancier van de overheid, die de met controle belaste ambtenaar door middel van steekpenningen er toe brengt, zijn taak onvoldoende uit te oefenen, laat de overtuiging bestaan dat de ambtenaar zijn plicht doet en het dus met de geleverde producten in orde is, terwijl deze overtuiging in strijd is met de waarheid.

Het misdrijf van actieve en passieve omkoping is in onze wet niet als een bedrogdelict geconstrueerd. Actieve omkoping ressorteert onder de misdrijven tegen het openbaar gezag (artt. 177 en 178), de passieve onder de ambtsmisdrijven. Evenmin als bij verduistering vormt misbruik van vertrouwen c.q. bedrog een element dezer delicten.

Reeds in 1925 bepleitte Salomonson⁴ de beperking van de strafbaarstelling van omkoping tot ambtenaren te doen vervallen en ook, evenals in Duitsland, Engeland en Zweden, strafbaar te stellen het geven en aannemen van steekpenningen in het gewone handelsverkeer. Om dit te verdedigen zal men de gedachte van inbreuk op het openbaar gezag moeten loslaten en komt men meer in de sfeer van oneerlijke concurrentie (Duitsland) of misbruik van vertrouwen (Engeland).

⁴ L. Salomonson, *Steekpenningen*, diss. Leiden 1925.

De wenselijkheid van strafbaarstelling van omkoping ook in het handelsverkeer is de laatste tijd opnieuw in discussie gekomen, waarbij o.m. gewezen kan worden op de studieconferentie, die in december 1961 aan dit onderwerp door het Nederlands Gesprek Centrum is gewijd ⁵.

Ongetwijfeld is hier een interessant en actueel probleem aan de orde. Ik meen echter dat het buiten deze bespreking der bedrogsdelicten moet blijven op dezelfde grond als de verduistering. Omkoping is naar de huidige wettelijke benadering hoogstens implicite bedriegelijk van karakter en een bedrogsdelict in de meer technische zin van het woord zou het m.i. ook niet worden als in de richting van algemene strafbaarstelling wordt beslist. Omkoping kan tot bedrog *leiden*, maar ook dat doet zij niet noodzakelijk. Steekpenningen kunnen een employé brengen tot het knoeien in de boeken, tot het laten passeren van onregelmatigheden. Die feiten kunnen eventueel als zodanig een bedrogsdelict opleveren. Anders ligt het als giften worden gedaan om de werknemer er van af te houden, door overdreven precisie de uitvoering van een werk te traineren. Een ambtenaar is ook strafbaar als hij een gift accepteert voor handelen of nalaten dat *niet* in strijd is met zijn plicht. Het bedriegelijke bestaat dan alleen in het achterbakse, het vertrouwen-schendende van zijn gedrag. Dit maakt m.i. het delict nog niet tot een eigenlijk bedrogsdelict.

In de lijn van Van Bemmelen, die sprak van „De strafwetgever tegenover de onwaarheid” ⁶ en onder dat hoofd met name de oplichting en de valsheid in geschrift behandelde, zou ik het veld van onderzoek willen beperken tot oplichting en de daarmee verwante misdrijven, en de valsheid, hoofdzakelijk in geschriften. Zoals wij zagen bevat de Titel „Bedrog”, waarin oplichting, flessentrekkerij en andere met oplichting annexe delicten zijn omschreven, daarnaast ook misdrijven die als valsheidsdelicten zijn te beschouwen. Dergelijke strafbare feiten komen ook elders in het wetboek en daarbuiten voor, b.v. de delicten betreffende valsheid in

⁵ Een der sprekers, Prof. Mr. A. Mulder, stelde strafbaarstelling naar het Engelse voorbeeld voor (geven resp. aannemen van een gift of belofte, welke verborgen wordt gehouden voor de principaal van de omgekochte).

⁶ De titel van zijn artikel in N.J.B. 1938, blz. 269-282 en 297-308, opgenomen in J. M. van Bemmelen, *Op de grenzen van het strafrecht* (Haarlem 1955), blz. 185 e.v.

bankbiljetten en munten, zegels, merken, scheepsverklaringen, telegrammen, autokentekens, documenten ingevolge de Rijtijdenwet, belastingaangiften.

Het komt mij voor dat het veld van onderzoek, aldus afgebakend, reeds een zodanige oppervlakte beslaat, dat exploratie van de bodem lonend kan zijn.

§ 3. *Wijze van benadering.*

Ter afsluiting van deze inleidende opmerkingen moet nog een enkel woord worden gewijd aan de strafrechtelijke benadering van het bedrog in het algemeen.

Daarvoor kan men uitgaan van hetgeen Vrij in zijn intreedere⁷ over de plaats en functie van het strafrecht opmerkte: „Thans steekt er strafrecht verspreid in 't civielrecht als een gesteente in een berglandschap; waar de bergen van onrecht hoog genoeg reiken vormt dat gesteente hun top, voor het oog zonder samenhang van berg tot berg, maar inwendig als delen van één opgestuwde laag, die, door de lucht verlengd, in één lijning door het geheel blijkt te lopen.” Men zou dit beeld naar de voorkeur van Van Bemmelen⁸ kunnen omvormen en spreken van de strafrechtelijke sneeuwgrens; duidelijk is in elk geval dat niet alles wat onrechtmatig is of moreel laakbaar, tot strafrechtelijke repressie behoort resp. behoeft te leiden. Evenzeer is duidelijk hoe moeilijk het is, de grens tussen strafrechtelijk en ander onrecht juist en gelijkmatig te trekken. Het analogieverbod verhindert de rechter, de wetgever afdoende te corrigeren waar diens strafbepalingen in een veranderend maatschappelijk bestel te kort blijken te schieten, al zullen wij ook op het terrein van het bedrog pogingen ontmoeten om onder de strafwet te brengen wat er naar de oorspronkelijke bedoeling wellicht buiten diende te blijven. Zaak is, van tijd tot tijd zich te bezinnen op doelmatigheid en aanvaardbaarheid van de eens getrokken grenzen in de wetgeving zelf.

Is er misschien op het terrein van het bedrog in de strafwet een uitgangspunt, een praemisse, aan te wijzen, waar naar de uitgewerkte regeling kan worden beoordeeld? Het is

⁷ Te Recht! (1928). Zie blz. 156 van de Verzameling uit zijn geschriften, Zwolle 1956.

⁸ Van Bemmelen-Van Hattum, Hand- en Leerboek van het Ned. Strafrecht, II, blz. 243.

uiteraard mogelijk, een geheel van wettelijke geboden en verboden uitsluitend te toetsen aan zijn practische bruikbaarheid. Men komt er dan toe, hier eens iets te willen veranderen en vervolgens daar een correctie aan te brengen, al naargelang men bij de toepassing op leemten of veroudering stuit. Zonder te willen afdoen aan het vanzelfsprekend nut van een dergelijke „pragmatische” benadering van legislatieve vragen, zal toch een zekere eenheid en systematiek in de wetgeving voorondersteld, in rekening gebracht en zo goed mogelijk gehandhaafd moeten worden.

Er is één gedachte, die bij het ontwerpen van onze bedrogsdelicten leidend was: die om de enkele leugen in beginsel straffeloos te laten. Bij de parlementaire behandeling van het ontwerp voor ons huidige Strafwetboek is deze bedoeling expliciet naar voren gekomen vooral in verband met het voorgestelde oplichtingsmiddel „samenweefsel van verdicht-sels”. Minister Modderman verklaarde: „Wij zijn het, geloof ik, allen eens dat een eenvoudige leugen voor het misdrijf van art. 326 niet voldoende mag zijn. Volgens eene oude spreuk komt het regt niet te hulp aan dwazen, maar alleen aan hen, die misleid worden door leugens gekleed in zoodanig omhulsel dat ook de burger van gewone voorzigtigheid de dupe kan worden. De vraag is nu maar, waarin dergelijk omkleedsel kan bestaan? Alleen in een bijkomend feit? Zoo ja, dan ware de uitdrukking „listige kunstgrepen” voldoende. Maar de ervaring heeft maar al te zeer geleerd dat, ook zonder bijkomend feit, de eene leugen met de andere op zóó listige wijze kan worden zamengeweven, dat zij elkander wederkeerig een bedriegelijken schijn van waarheid geven.” Het Kamerlid Van Nispen tot Sevenaer valt hem bij: „Ik voor mij wil ook niet elke eenvoudige leugen als een strafbaar samenweefsel beschouwd hebben. Dit laatste is geheel wat anders, en wanneer *dit* bestaat, kan ook een mensch van gewone verstandelijke ontwikkeling gemakkelijk bedrogen worden; daar moet zoodanig verband gebragt zijn tusschen verschillende verhalen en beweringen en omstandigheden, dat dit alles één net vormt, waarin ’s menschen gewone voorzigtigheid zich laat vangen.”⁹

⁹ Smidt, Geschiedenis van het Wetboek van Strafrecht, Dl. II (tweede druk), blz. 553/4. Zie ook het in noot 6 geciteerde artikel van Van Bemmelen.

Met andere woorden: op de enkele leugen moet men maar bedacht zijn. Een strafsancie is slechts geboden voor de gevallen dat de gewone voorzichtigheid doorzien van het bedrog niet meer waarborgt, hetzij omdat de onwaarheid door bepaalde feiten (listige kunstgrepen) wordt ondersteund, hetzij omdat andere leugens haar tegen gemakkelijke ontdekking beschermen. Voorwaar een verontrustend iudicium voor normen en vormen in de menselijke omgang: de leugen is zo „normaal”, dat het strafrecht daartegen geen bescherming wenst te bieden. Wie zelf niet op zijn tellen past veronachtzaamt de realiteit des levens en drage daarvan de risico's. Goede trouw worde niet verondersteld, maar moet blijken.

Het lijkt niet zinvol aan het bedoelde uitgangspunt thans te tornen. Evenals de neiging tot onwaarheid zelf is realiteit dat waakzaamheid daartegen een deugd wordt geacht, al is deze deugd niet het deel van allen. Ik laat daarom rusten de vraag of het strafrecht ook de uiterste bescherming tegen elke op zichzelf staande leugen (bij de aanprijzing van waren e.d.) zou behoren te bieden. Zij ligt in dezelfde lijn als die naar de strafwaardigheid van prostitutie, poging tot zelfmoord, ontucht tussen meerderjarigen van hetzelfde geslacht: niet alles wat zedelijke afkeuring verdient behoeft met strafsancies te worden bedreigd, maar men kan eindeloos discussiëren over de vraag waar de grens ligt. Het is vrij gemakkelijk, met b.v. een beroep op het Duitse strafrecht, een betoog op te zetten tegen het willekeurige van strafbaarheid van sommige „enkele leugens” (valse naam) en straffeloosheid voor andere. Juist op dit terrein is het m.i. echter te verkiezen, niet naar een volledig sluitend, maar naar een voor de practijk hanteerbaar systeem te streven.

Op welk bedriegelijk gedrag behoeft de gewone menselijke voorzichtigheid *niet* meer bedacht te zijn? En is die menselijke voorzichtigheid te objectiveren tot de voorzichtigheid die van de gemiddelde mens gevergd moet worden, of is zij individueel te bepalen? Wat dit laatste betreft is er bij oplichting een neiging tot subjectieve benadering: een kunstgreep zal eerder listig worden geacht indien zij diende om een debiel of bijzonder dom mens te verschalken dan wanneer zij werd toegepast op iemand van normale vermogens. Maar overigens valt er niet veel te subjectiveren. Een vals geschrift is vals tegenover ieder en kopersbedrog is voor een

deel zo omschreven dat domme of juist extra-pientere kopers geen verschil uitmaken voor de strafbaarheid.

Het terrein waarop strafrechtelijk moet kunnen worden opgetreden tegen bedrog waarop men niet bedacht behoeft te zijn, moet in grote trekken uiteraard door de wetgever worden afgebakend, zó dat enerzijds niet zonder goede reden bepaalde vormen buiten schot blijven, en anderzijds de rechter niet genoopt wordt (of de kans krijgt) binnen de grenspalen te trekken wat er buiten kan of moet blijven. Naar beide kanten zullen wij moeten zien: is er ergens een teveel of een te weinig? Is er onevenredigheid in de keus tussen straffeloosheid en strafbaarheid, of ook in de gestelde strafsancties?

Het wordt tijd, met dit inzicht het voorhanden materiaal te gaan onderzoeken. Het volgende hoofdstuk behandelt de oplichting en de bepalingen die daarmee in verband gebracht kunnen worden; het derde de valsheid in geschrift en de vergelijkbare valsheidsdelicten.

HOOFDSTUK II

BEDROG

§ 4. *Oplichting.*

Het oplichtingsartikel is het eerste van de Titel „Bedrog” en kan worden beschouwd als de formulering van het centrale bedrogsdelict, waarnaast de overige van aanvullende betekenis zijn. Zoals bekend is bij de omschrijving van oplichting uitgegaan van de bepaling van art. 405 der Franse Code Pénal:

„Quiconque, soit en faisant usage de faux noms ou de fausses qualités, soit en employant des manoeuvres frauduleuses pour persuader l'existence de fausses entreprises, d'un pouvoir ou d'un crédit imaginaire, ou pour faire naître l'espérance ou la crainte d'un succès, d'un accident ou de tout événement chimérique, se sera fait remettre ou délivrer des fonds, des meubles, ou des obligations, billets, promesses, quittances ou décharges, et aura, par un de ces moyens, escroqué ou tenté d'escroquer la totalité ou partie de la fortune d'autrui, sera puni . . . etc.”

Wie aan ons artikel 326 verwijten mocht dat het een overvloed van elementen en beperkingen bevat, die een goede toepassing niet eenvoudig maken, doet dat, zoals blijkt, met minder grond dan de Fransen. Garraud constateerde dat „ce que caractérise ici la jurisprudence française, dans l'ensemble de ses développements, c'est à la fois le respect théorique du système législatif, et sa violation pratique.” Garçon acht dit te sterk gezegd, maar ook hij is van oordeel dat de rechters in bepaalde gevallen, „persuadés qu'il fallait punir à tout prix, ont torturé le texte de cette disposition”¹⁰.

De Franse wetgever heeft een nauwkeurige afgrenzing willen maken tussen civielrechtelijk bedrog (dol civil) en het strafbare bedrog (dol criminel) en koos daarvoor de oplossing van een uitgebreide enumeratie. Nederland volgde hier slechts een eindweegs. Het werd niet nodig geacht, in de wet de aard van de verboden manoeuvres frauduleuses nog uitdrukkelijk op te sommen. Nadat de Belgen in hun eigen Code het limitatieve karakter aan die opsomming hadden ontnomen door een algemene toevoeging („ou pour abuser autrement de la confiance ou de la crédulité”) trok men hier te lande terecht de conclusie dat door het woord „autrement” de overtolligheid van het voorafgaande werd erkend. Het gebruik van het woord „crédulité” werd minder juist geacht. De kans op misverstand, die daarin is gelegen, werd door de uitdrukking samenweefsel van verdichtsels vermeden. „Daaruit toch volgt... dat hier niet ligtgeloovigheid en onnoozelheid worden in bescherming genomen, maar dat de aaneenschakeling en het onderling verband der verdichte feiten en omstandigheden den bedrogene door de kleur der waarheid of waarschijnlijkheid op het dwaalspoor moeten gebragt hebben.” (M.v.T.).

Tegenover het Franse systeem verrast het Duitse door de eenvoud en ruimheid der omschrijving van „Betrug”. § 263 van het Strafgesetzbuch luidt aldus:

„Wer in der Absicht, sich oder einem Dritten einen rechtswidrigen Vermögensvorteil zu verschaffen, das Vermögen eines anderen dadurch beschädigt, dass er durch Vorspiegelung falscher oder durch Entstellung oder Unterdrückung wahrer Tatsachen einen Irrtum erregt oder unterhält, wird wegen Betrugs mit Gefängnis bestraft... etc.”

¹⁰ E. Garçon, Code Pénal annoté, III (1959), blz. 16.

Kennelijk heeft de Nederlandse wetgever zich niet in de positie gevoeld, de voordelen van de Franse opzet te moeten afwegen tegen de Duitse. Voor de Zwitsers was dit wèl het geval, toen zij aanvingen met het ontwerpen van het federale Wetboek van Strafrecht, tot stand gekomen in 1937. Verscheidene kantons hadden bepalingen, op de Franse georiënteerd, in andere sloten zij aan op de Duitse. Er moest een keuze worden gedaan, of liever, een compromis gesloten.

Betrug kan in Duitsland reeds worden gepleegd door middel van de enkele leugen. Deze valt onder het begrip „Vorspiegelung falscher Tatsachen”. „Vorspiegeln einer Tatsache”, zegt Schönke, „bedeutet das Aufstellen einer bewusst unwahren Behauptung. Es ist nicht erforderlich, dass besondere auf Wahrheitsverdeckung gerichtete Masznahmen getroffen werden.”¹¹ Dit ging ook de Zwitsers te ver. Men zocht en vond een beperking door invoeging van het woord „arglistig” (astucieusement). De formulering kon toen aldus worden:

„Wer in der Absicht, sich oder einen andern unrechtmässig zu bereichern, jemanden durch Vorspiegelung oder Unterdrückung von Tatsachen arglistig irreführt oder den Irrtum eines andern arglistig benutzt und so den Irrenden zu einem Verhalten bestimmt, wodurch dieser sich selbst oder einen andern am Vermögen schädigt, wird . . . etc.”

Wat houdt dat arglistig nu in? „On a simplement cherché par là à rendre le mieux possible l'idée speciale d'artifice, d'habileté que devait impliquer l'escroquerie.” Zonder de Franse criteria te noemen, tracht de Zwitserse bepaling aan te wijzen „l'existence de faits artificieusement combinés pour donner au mensonge l'apparence de la vérité”¹². Gebruikmaking van een valse naam of valse hoedanigheid valt onder de omschrijving, en evenzeer de listige kunstgreep en het samenweefsel van verdichtsels¹³. Zo zal, al zijn er verschillen in detail, de practijk toch ongeveer zo worden als die in Nederland. Wij hebben de casuïstische Franse opzet gemitegeerd; de Zwitsers hebben de oeverloze Duitse formulering wat ingedamd; het uiteindelijke resultaat lijkt niet al te

¹¹ Adolf Schönke, Strafgesetzbuch Kommentar, 6de dr. (1952), blz. 720.

¹² Graven, t.a.p. blz. 19.

¹³ Graven, blz. 18; P. Logoz, Commentaire du Code Pénal Suisse, Partie spéciale I (1955), blz. 151.

uiteenlopend te kunnen zijn. Wanneer wij thans overgaan tot een meer geordende behandeling van artikel 326 zal er gelegenheid zijn, de genoemde buitenlandse bepalingen vergelijkenderwijs nader ter sprake te brengen.

Achtereenvolgens dienen wij de verschillende bestanddelen van het delict oplichting in beschouwing te nemen:

1. de middelen;
2. het effect;
3. het oogmerk.

ad 1. Aan oplichting maakt zich naar Nederlands recht schuldig hij, die, met het oogmerk om zich of een ander wederrechtelijk te bevoordelen, hetzij door het aannemen van een valse naam of van een valse hoedanigheid, hetzij door listige kunstgrepen, hetzij door een samenweefsel van verdichtsels, iemand beweegt tot de afgifte van enig goed of tot het aangaan van een schuld of het tenietdoen van een inschuld.

Als wij eerst de middelen bezien waarmee, wil de dader strafbaar zijn, tot de afgifte van enig goed enz. moet zijn bewogen, dan lijken die van het aannemen van een *valse naam* of *valse hoedanigheid* direct in strijd te zijn met de vooropgezette bedoeling, de enkele leugen buiten spel te laten. Wie verklaart Jansen te heten, terwijl hij in werkelijkheid Pietersen is, debiteert één leugen en niet meer. Wie zegt directeur van een bepaalde N.V. te zijn, liegt op dit ene punt. Was het redelijk om deze twee uitzonderingen op de gekozen regel te maken? Bij de parlementaire behandeling is er op gewezen dat het enkele aannemen van een valse naam of valse hoedanigheid geschikt kan zijn om vertrouwen te wekken. De beide oplichtingsmiddelen zijn zonder meer uit het Franse recht overgenomen, waar ze reeds lang bestonden. Er is daar een sterke neiging om vooral het begrip hoedanigheid zeer ruim op te vatten; dit is te verklaren uit het ontbreken van het middel „samenweefsel van verdichtsels”. Meer dan één leugen kan in Frankrijk niet tot escroquerie leiden als er geen manoeuvre frauduleuse bij komt, tenzij een der leugens is op te vatten als het gebruikmaken van een valse naam of hoedanigheid. Bij ons ligt dit iets gemakkelijker. Niettemin is er ook hier een neiging tot extensieve uitleg van de begrippen naam en hoedanigheid.

Zeer ver is de Hoge Raad met het aannemen van een

valse hoedanigheid gegaan bij de berechting van steundelicten. De jurisprudentie uit de crisisjaren, die het zijn van werkloze als een hoedanigheid opvatte, culmineerde in het arrest van 29 maart 1949, N.J. 1949, 506. Een vrouw kwam bij de dienst voor sociale belangen om steungeld, verzwijgende dat haar inwonende minderjarige dochter in de betrokken periode inkomsten had genoten, die tot uitkering van een lager dan het gevraagde steunbedrag hadden moeten leiden. Een bijzonderheid was nog, dat niet de vrouw zelf, maar haar echtgenoot werkloos was en op die grond de eigenlijke steungerechtigde. Uitgemaakt werd dat de feitelijke rechter terecht kon oordelen dat de vrouw zich had voorgedaan als iemand, die voor een steun per week, gelijk zijnde aan de genoemde bedragen, in aanmerking kwam. Via het begrip valse hoedanigheid werd dus zo in feite het verzwijgen van inkomsten als oplichting strafbaar geacht.

Naar de mening van de annotator Pompe ontleent zulk een uitbreiding van de term valse hoedanigheid er alle verschil met de term verdichtsel (= leugen) aan. Langs deze weg kan men tòch oplichting plegen door een enkele leugen en zou iedere schuldeiser, die zijn vordering op een te hoog bedrag stelt, oplichting plegen. Langemeijer¹⁴ acht deze critiek de overweging waard, en meent ook dat het begrip hoedanigheid enigszins is verwaterd en de grenzen met de enkele leugen worden weggevaagd. Van Bemmelen kantte zich in de dertiger jaren, evenals Morren (T.v.S. 1933) tegen de practijk bij de berechting van steundelicten, doch achtte een ruime uitleg juridisch wel aanvaardbaar. Naar zijn huidig inzicht moet „hoedanigheid” betrekking hebben op een rechtsbetrekking die iemand beweert te hebben tot een andere persoon of instelling. In zoverre is het z.i. juist dat het „zijn van werkloze die recht heeft op steun” beschouwd wordt als een hoedanigheid¹⁵.

Ik betwijfel of zo de eigenlijke inhoud van het begrip hoedanigheid juist wordt weergegeven. Garçon meent dat in de eerste plaats als hoedanigheid moet worden opgevat de qualiteit die men ontleent aan zijn burgerlijke staat, ambt, beroep en titels. Deze „etiquetteren” de persoon. Men ver-

¹⁴ Noyon-Langemeijer, Het Wetboek van Strafrecht verklaard, zesde druk, aant. 8 op art. 326.

¹⁵ Van Bemmelen-Van Hattum II, blz. 332. Vgl. zijn artikel De Steundelicten in N.J.B. 1936, blz. 4 v.

ruimt het begrip buiten zijn natuurlijke grenzen als er ook onder worden begrepen b.v. juridische verhoudingen (het zijn van eigenaar e.d.). Hier gaat het meer om een capacité dan om een qualité. Hij kan overigens slechts constateren dat de Franse jurisprudentie „qualité” zeer ruim uitlegt (blz. 18) ¹⁶.

Het komt mij voor dat er geen overwegend bezwaar behoeft te bestaan tegen een ruime uitleg van beide begrippen, mits in het oog wordt gehouden dat de enkele leugens, waar het hier om gaat, moeten kunnen overtuigen zonder dat het achterwege laten van controle in het normale maatschappelijke verkeer verwijtbaar is. Als regel moet men op de enkele leugen bedacht zijn; er is in ons systeem slechts reden voor strafbaarheid indien het een leugen betreft waarop men niet bedacht behoeft te zijn. Kunnen dergelijke leugens nog met een acceptabele interpretatie worden gebracht onder het aannemen van een valse naam of valse hoedanigheid, des te beter, immers dan is wetswijziging, strekkende tot verruiming der oplichtingsmiddelen, niet nodig. Iets anders is of er reden zou kunnen zijn, een al te vergaande jurisprudentie, die in feite elke leugen middel tot oplichting zou kunnen maken, door wetswijziging in te perken. Te denken valt dan met name aan casus als de zojuist genoemde.

Wat de steunfraude betreft is voorgesteld, van het doen van valse opgaven ter verkrijging van steun een afzonderlijk delict te maken, zoals o.m. ook bestaat t.a.v. onjuiste belastingaangiften. Ik kom hierop nog terug bij de bespreking van valsheid in geschrift. Hier wordt reeds opgemerkt dat een dergelijke oplossing mij aanbevelenswaard lijkt voor de toepassing van het oplichtingsartikel. De rechter zou er bij de behandeling van deze zaken dan niet meer zo gemakkelijk toe komen, het begrip hoedanigheid zeer extensief uit te leggen om de wenselijk geachte strafbaarheid nog te kunnen bereiken. In beginsel is m.i. een opgave voor steunverlening (als ook een getuigenis omtrent zichzelf ¹⁷) niet zonder verificatie acceptabel. Wil men daar om praktische redenen toch op af gaan, dan is afzonderlijke strafbaarstelling gewenst om te vermijden dat men de artt. 326 en 225

¹⁶ Vgl. voor valse hoedanigheid laatstelijk H.R. 9 mei 1961, N.J. 1962, 65 (voorgeven dat aangeboden goederen door blinden waren vervaardigd).

¹⁷ Vgl. Noyon-Langemeijer, t.a.p. ad art. 230.

onevenwichtig en onsystematisch moet toepassen.

Het begrip *listige kunstgreep* behoeft hier, dunkt mij, niet tot uitvoerige beschouwingen te leiden. Ik zou mij willen aansluiten bij Langemeijer, die meent dat in plaats van listige beter van bedriegelijke kunstgrepen kan worden gesproken¹⁸. Deze laatste term was ten tijde van de gelding der Code Pénal hier ook de officiële vertaling van „manoeuvres frauduleuses”. Terecht wijst Langemeijer er op dat listig meer de gehele handeling dan het aangewende middel bepaalt.

Listige kunstgrepen zijn altijd (in tegenstelling tot het samenweefsel van verdichtfels) handelingen „waardoor men aan leugen of vorm zodanige schijn of uiterlijk van waarheid of werkelijkheid geeft, dat iemand met gewone mate van omzichtigheid begaafd en die gewone mate van omzichtigheid gebruikende de dupe kan worden”¹⁹. Naar vaste jurisprudentie is, ondanks de in de wet gebruikte meervoudsvorm, één listige kunstgreep voldoende. De wet kan daarom beter volstaan met het enkelvoud „listige kunstgreep”. Ook t.a.v. valse naam en hoedanigheid is de meervoudsvorm uit het Franse artikel niet overgenomen. Men behoeft in listig niet iets buitengewoon behendigs of slims te zien, noch in kunstgreep een geraffineerde truc. Zo kunnen alle mogelijke handelingen als listige kunstgreep een valse schijn ondersteunen. In bepaalde gevallen kan ook de schriftelijke leugen als zodanig worden beschouwd²⁰.

Het is een gelukkige gedachte geweest, in ons Strafwetboek tenslotte nog het *samenweefsel van verdichtfels* op te nemen. Deze term omvat de gevallen, waarin een leugenachtige voorstelling niet door bepaalde gedragingen wordt ondersteund, maar door een of meer andere leugens, zó, dat de ene de andere aannemelijk maakt. De Hoge Raad is geneigd, vrij spoedig een „samenweefsel” aan te nemen, ook in die gevallen waarin men bij een strikte uitleg van dat woord eerder van een opeenstapeling van leugens (ook van niet meer dan twee) zou willen spreken. Ten gunste hiervan voert Langemeijer aan, dat „onware mededelingen elkaar ook dan versterken, wanneer er geen noodzakelijk verband

¹⁸ Anders Duisterwinkel, t.a.p. blz. 72; Van Bemmelen, Handboek II, blz. 336.

¹⁹ Smidt, t.a.p. blz. 560.

²⁰ Vgl. H.R. 12 maart 1946, N.J. 1946, 208.

tussen bestaat. Hoe meer een verhaal in bijzonderheden treedt, hoe minder men veelal op de gedachte zal komen dat het verzonnen is.”²¹

Het ziet er naar uit, dat de Nederlandse oplichtingsmiddelen in hun rechterlijke toepassing niet veel minder bestrijken dan het Duitse en Zwitserse algemeen geformuleerde middel: (arglistig) Vorspiegeln einer Tatsache. Ten aanzien van de Duitse bepaling is er het ook in Zwitserland gevoelde bezwaar dat deze ook de enkele leugen in al zijn vormen omvat. In Zwitserland zal dit op zijn minst een geraffineerd opgediste leugen moeten zijn, waarvan er bij ons ook een aanzienlijk aantal tot strafbaarheid kunnen leiden, voornamelijk door de ruime opvatting van het begrip valse hoedanigheid. Een voordeel van onze formulering is dat zij niet de beperking tot „Tatsachen” kent. In Duitsland verstaat men daar kort gezegd „alles konkret Wirkliche” onder, met inbegrip van „psychische” feiten, zoals de bedoeling om niet te betalen. Toekomstige gebeurtenissen en waardeoordelen zijn echter geen Tatsachen. „Tatsache ist nicht was zu glauben oder zu hoffen ist” (Binding), b.v. het geven van de verzekering dat bepaalde aandelen zullen stijgen. Spoedig wordt echter aangenomen dat van een feit in het heden sprake is. Schönke noemt als voorbeeld de bewering dat iemand in de toekomst zal betalen; dit wordt uitgelegd als een tegenwoordige verklaring omtrent de betalingsvoornemens.

Een punt in het voordeel van Duitsland en Zwitserland lijkt te zijn, dat men daar uitdrukkelijk ook van „Unterdrückung von Tatsachen” spreekt, dus negatief van het verzwijgen van ware feiten. Niet betwist is echter, dat het aannemen van een valse naam ook kan geschieden door zich opzettelijk een bepaalde naam te laten aanleunen zonder het misverstand op te helderen. Hetzelfde mag men m.i. aannemen t.a.v. de valse hoedanigheid. Als een listige kunstgreep zou hier te lande zeker worden opgevat het aanbrenge van veranderingen aan een electriciteitsmeter, om ongeoorloofde afname van stroom te maskeren (een voorbeeld dat Schönke geeft van Unterdrückung von wahren Tatsachen). Hieruit blijkt reeds dat van een lacune van enige betekenis wel geen sprake is.

²¹ Noyon-Langemeijer, t.a.p. aant. 10. Zie ook Duisterwinkel, t.a.p. blz. 92 v.

ad 2. Het effect van de gebruikte middelen moet zijn, dat de ander wordt bewogen tot de afgifte van enig goed, tot het aangaan van een schuld of tot het tenietdoen van een inschuld. Dit element, zo merkte de M.v.T. op, heeft oplichting gemeen met afpersing (art. 317). De Franse tekst specificeert nog uitvoeriger: „... se sera fait remettre ou délivrer des fonds, des meubles ou des obligations, billets, promesses, quittances ou décharges...”, en eist bovendien dat door de afgifte de oplichter zich van een anders bezittingen geheel of ten dele meester maakt.

Het Duitse en Zwitserse recht maken geen onderscheid en achten vermogensnadeel voldoende. Hieronder wordt begrepen het teloor gaan van een rechte te verwachten vermogensaanwas. Een twistpunt is, of „Vermögen” louter economisch moet worden opgevat (de heersende leer) of dat het begrip juridisch kan worden uitgelegd als „die rechtlich anerkannte und strafrechtlich geschützte Sachherrschaft” of als „die Summe der Vermögensrechte und -Pflichte” (Binding). Uiteraard is ook een tussenmogelijkheid uitgevonden: het rechtlich-wirtschaftliche Vermögensbegriff, dat onder vermogen bestaat de „Inbegriff der in der rechtlichen Verfügungsgewalt eines Rechtssubjekts stehenden, konkreten Wirtschaftsgüter”²². Een aanwijzing in de richting van een beperking tot goederen van economische waarde geeft duidelijk de Zwitserse tekst, die vermogensnadeel eist voor de benadeelde en het oogmerk bij de oplichter zelf om „sich oder einen andern unrechtmässig zu bereichern”, een sterker economisch gekleurd woord dan ons bevoordelen.

In onze jurisprudentie is, ander dan in de Franse, Belgische en Luxemburgse kon geschieden, geleidelijk ook het bedriegelijk berokkenen van niet op geld waardeerbare schade als oplichting beschouwd. „Goed” wordt thans in de meest ruime zin opgevat en kan elk voorwerp zijn (een brief, een haarlok, enz.). Opmerkelijk is de beslissing, gegeven in H.R. 27 november 1939, N.J. 1940, 219. Een simulant vroeg en verkreeg bij zijn keuring voor de militaire dienst een schriftelijke verklaring van de keuringsarts omtrent zijn (voorgewende) doofheid. De Hoge Raad verwierp het ver-

²² Vgl. Schönke, t.a.p. blz. 727. Voor een economisch opgevat begrip vermogen pleit nadrukkelijk Wilhelm Gallas, *Der Betrug als Vermögensdelikt* (Festschrift für Eberhard Schmidt, Göttingen 1961, blz. 401 e.v.).

weer dat alleen goederen met economische waarde in art. 326 kunnen zijn bedoeld en beschouwde het keuringsbriefje dan ook als „goed” in de zin van dit artikel. Pompe (in zijn noot) wees er op, dat hier „typologisch” geen oplichting was gepleegd. Enkel de toevallige omstandigheid dat in casu een voorwerp (het keuringsbriefje) was afgegeven, kon formeel tot de constructie van oplichting leiden. Het feit had ongestraft moeten blijven als het oordeel van de arts mondeling was doorgegeven. De annotator bepleitte afzonderlijke strafbaarstelling van deze feiten, ook al omdat het in werkelijkheid niet ging om oplichting van de arts, maar om de belangen van de krijgsmacht. Duisterwinkel bestrijdt deze zienswijze, die hij (m.i. ten onrechte) acht voort te komen uit een economische interpretatie van „goed”²³. Eenzelfde „typologisch” bezwaar ontwikkelde Pompe tegen het bekende arrest van 14 oktober 1940 (N.J. 1941, 87), waarin wegens oplichting werd veroordeeld de man die voor een ander een vrijheidsstraf onderging. Met het middel van aannemen van een valse naam bewoog hij de gevangenisdirectie hem gestichtsvoeding te verstrekken. Ongetwijfeld is deze meer op geld waardeerbaar dan het keuringsbriefje, maar afgezien daarvan springt de gewrongenheid van deze wijze van telastellegging in het oog. Pompe behoefde hier geen nieuwe strafbepaling voor te stellen omdat die er al was in art. 189 (een schuldige aan misdrijf behulpzaam zijn in het ontkomen aan de aanhouding door de ambtenaren der justitie of politie), zij het dat van deze bepaling ingeval van veroordeling wegens overtreding geen gebruik had kunnen worden gemaakt.

Veroordelingen als deze moeten eerder op rekening van een minder gelukkig vervolgingsbeleid worden geschreven dan dat zij een gebrek in de wettelijke formulering aantonen. Een dergelijk gebrek acht ik echter in de omschrijving van het effect der oplichtingsmiddelen wél aanwezig. Het lijkt immers onnodig, die omschrijving te beperken tot goederen, schulden en vorderingen. Het gevolg is natuurlijk geweest dat niet alleen het begrip goed zeer ruim wordt uitgelegd, maar ook de termen aangaan van een schuld, en tenietdoen van een inschuld. Onder schuld en inschuld pleegt te worden

²³ T.a.p. blz. 26. Het komt mij voor, dat hier ook mogelijk was geweest de constructie van doen plegen van het misdrijf van art. 228 (vgl. hierna blz. 54).

verstaan elke verbintenis (H.R. 30 januari 1928, N.J. 1928, 292), zelfs een verbintenis met een onzedelijke oorzaak (H.R. 14 januari 1918, W. 10227). Tenietdoen van een inschuld behoeft bovendien niet te betekenen dat op voldoening daarvan geen aanspraak meer bestaat; voldoende is dat de bedrogene die als gekwetten beschouwt²⁴. Men denke aan het enige tijd geleden in de courant vermelde geval van de man, die voor enkele lange ritten de taxichauffeur vooruit „betaalde” met een ongedekte chèque, iets wat als een listige kunstgreep pleegt te worden aangemerkt. Van bewegen tot de afgifte van enig goed was hier geen sprake: de chauffeur werd bewogen tot het verlenen van zijn beroepsdiensten. Als gevolg van het bedrog deed hij dat echter in de mening dat hij de tegenprestatie had ontvangen. De inschuld was tenietgedaan. Langs deze weg lijkt strafbaarheid mij in dit geval mogelijk; wellicht ook als men aanneemt dat de chauffeur werd bewogen tot het aangaan van een schuld (verbintenis).

Het komt mij wenselijk voor, in de wetstekst zelf te doen uitkomen dat het effect zich niet behoeft te beperken tot enkele juridische verhoudingen en aanspraken. De woorden aangaan van een schuld en tenietdoen van een inschuld worden weliswaar ruim uitgelegd, maar de wetgever kan dan beter zelf een ruime terminologie bezigen. Te lezen ware daarom: „... beweegt tot de afgifte van enig goed, tot het aangaan van een verbintenis of tot het als voldaan beschouwen van een prestatie uit hoofde van een verbintenis.”

ad 3. Bewezen behoeft niet te worden dat het nadeel, dat het slachtoffer ondervond, in feite tot voordeel voor de oplichter of een ander heeft geleid. Voldoende is dat de oplichter dit resultaat beoogde. Oplichting is daarom voltooid wanneer het slachtoffer tot afgifte enz. overging, ook al wordt de feitelijke bevoordeling voorkomen.

De beoogde bevoordeling moet wederrechtelijk zijn. Dit vereiste stellen ook de genoemde Duitse en Zwitserse bepalingen (rechtswidrig, unrechtmässig). De Code Pénal vermeldt geen oogmerk, maar eist dat de oplichter zich in feite van een vermogensbestanddeel heeft meester gemaakt of zich heeft trachten meester te maken. Nodig voor strafbaarheid is overigens wel een „*intention frauduleuse*”. Vrijuit gaat

²⁴ Vgl. Duisterwinkel, t.a.p. blz. 31.

b.v. degene die iemand bij wijze van grap iets afhandig maakt zonder de bedoeling het te behouden²⁵.

Belangwekkend is onze jurisprudentie omtrent de inhoud van „wederrechtelijk” en over de vraag wanneer het oogmerk tot wederrechtelijke bevoordeling bewezen kan worden geacht. Ook hier gaat de rechter weer tot de uiterste grenzen.

Een schoolhoofd ontving van zijn bestuur f 50,— om daarmee een ambtenaar meer bereid te maken, medewerking te verlenen aan de subsidiëring van de school. Het hoofd stak dit geld in eigen zak en beriep zich er later op, dit met achterstallig salaris te hebben willen verrekenen. Hij werd niettemin veroordeeld. De Hoge Raad (arrest van 29 april 1935, N.J. 1936, 50) achtte de bevoordeling wederrechtelijk omdat het geld niet voor het doel, waarvoor het was afgegeven, werd aangewend. Daarbij kon buiten beschouwing blijven of de verdachte al of niet een vordering tot een zelfde of hoger bedrag op de benadeelde had.

Langemeijer wijst er terecht op, dat niet hoeft te blijken dat hetgeen de dader beoogt inderdaad een wederrechtelijke bevoordeling is; volgens de wetstekst is voldoende dat hij meent dat dit het geval zal zijn. Het oogmerk bestaat ook al zou de dader onbewust zijn recht hebben geïndiceerd²⁶. Hier heeft men in zekere zin het omgekeerde van eigenrichting: een daad van eigenrichting bedoelt te bereiken hetgeen men zijn recht acht; wie het oogmerk van wederrechtelijke bevoordeling heeft, verkrijgt misschien zijn recht maar handelt in de gedachte dat het voordeel wederrechtelijk verkregen is. Maar hoe staat het met de bewuste „eigenrichting” met bedriegelijke middelen?

Duidelijk is, dat de Hoge Raad in casu wel wilde aanvaarden dat het schoolhoofd de f 50,— rechteus toekwamen. Dat niettemin het vereiste oogmerk aanwezig werd geacht zal wellicht kunnen worden verklaard uit het niet-accepteren van verdachtes verweer, dat hij het geld op zijn vordering inderdaad in mindering wilde brengen²⁷. Twijfelachtig is echter of er voldoende bewijs was om dit verweer te verwerpen. Het werd overigens ook niet uitdrukkelijk terzijde gesteld; de beslissing viel op een ander argument, nl. dat de verdachte het geld gebruikt had voor een ander doel dan

²⁵ Garçon, t.a.p. blz. 30.

²⁶ t.a.p. aant. 1 op art. 317.

²⁷ Van Bemmelen, Handboek blz. 321.

waarvoor het hem was gegeven. De wederrechtelijkheid werd dus niet gezien in het feit dat de verdachte geld voor zichzelf loskreeg, maar in de bedriegelijke wijze waarop hij daarin slaagde.

In een later arrest oordeelde de Hoge Raad in dezelfde lijn, dat de dader geen recht had op een bevoordeling welke van zijn listige en bedriegelijke handeling het gevolg was (H.R. 21 febr. 1938, N.J. 1938, 929). Pompe, die beide arresten annoteerde, concludeerde dat de Hoge Raad aan het woord wederrechtelijk eigenlijk elke betekenis heeft ont-nomen. Bij deze mening is hij gebleven, met deze nuance dat hij thans die betekenis „op zijn minst uiterst onzeker” acht²⁸.

Van Bemmelen begrijpt dat men er zo over denkt, maar is zelf van gevoelen dat het woord „wederrechtelijk” de betekenis behoudt van een waarschuwing aan de rechter, dat een enkele maal het beoogde voordeel zozeer betamelijk en gepast kan zijn, dat dit opweegt tegen het odium, dat door het gebruik van een oplichtingsmiddel op het te verkrijgen voordeel wordt gedrukt. Hij meent „wederrechtelijk” te kunnen opvatten als „in strijd met datgene wat in het maatschappelijk verkeer betamelijk is”; een voordeel is dan wederrechtelijk wanneer het zelf maatschappelijk onbetamelijk is of de smet draagt van de onbetamelijke wijze waarop het is verkregen (t.a.p.).

Noyon-Langemeijer (I, blz. 15) komt in andere bewoordingen, maar m.i. op dezelfde grond, tot de conclusie dat het woord „wederrechtelijk” hier niet kan worden gemist. Met instemming citeer ik: „Niet juist is zijn (Besier's) opmerking dat het woord „wederrechtelijk” overbodig zou zijn. Immers, ook de bedriegelijkheid der middelen zal wel meestal maar niet altijd de bevoordeling wederrechtelijk maken. Het komt er op aan, of na afweging van doel en middelen het recht de gehele beoogde gang van zaken wraakt. Zo kan bijv. nog wel strafbaar zijn hij die zich door bedriegelijke middelen bewijsmateriaal verschaft, waardoor hij een anders onbehoorlijk gedrag naar verdienste aan de kaak kan stellen (het arrest van 21 februari 1938), maar ik acht het uitgesloten dat bij hem die een nalatige debiteur beweegt om hem eindelijk te betalen door voor te wenden dat hij zelf het geld dringend nodig heeft, ooit wederrechtelijkheid der be-

²⁸ W. P. J. Pompe, Handboek van het Nederlandse strafrecht, vijfde druk (1959), blz. 106.

voordeling zou worden aangenomen, hoe leugenachtig het verhaal ook zou zijn."

Het voorgaande leidt mij tot de weinig revolutionaire slotsom dat er in de omschrijving van oplichting weinig behoeft te veranderen. Als wij geheel opnieuw zouden moeten beginnen zou er iets voor te zeggen zijn, de bepaling te redigeren in de geest van de Zwitserse, die zo min mogelijk onderscheidingen maakt naar de aard der gebezigde middelen en het resultaat van het „bewegen". Als men echter oordeelt dat onze bestaande bepaling in haar toepassing var vele jaren aanvaardbaar is gebleken is het minder opportuun voor een andere opzet te pleiten. Ook bij de beste formulering kan niet worden voorkomen dat een enkele maal een vervolging op basis van een artikel wordt opgezet voor een feit dat er slechts toevallig onder is te brengen. Gaat het om feiten die wel strafwaardig zijn en niet onder een andere strafbepaling zijn te brengen, dan ligt het voor de hand, niet om de tekst van de bestaande bepaling te wijzigen, maar om een andere er bij te maken. Hierboven kwam dit desideratum ter sprake n.a.v. het arrest over het keuringsbriefje en de jurisprudentie over steunfraude. Deze laatste zal bij de behandeling van de valsheid in geschrift nog nader aan de orde komen.

§ 5. *Verzekeringsbedrog.*

Het nauwst houdt artikel 327 verband met het zojuist besproken oplichtingsartikel. Het behandelt bedrog vóór de totstandkoming van een verzekeringsovereenkomst. Artikel 328 stelt vervolgens strafbaar bepaalde voorbereidingshandelingen tot het bedriegelijk verkrijgen van een verzekeringsuitkering.

Eerst iets over artikel 327. Dit bedreigt een maximum gevangenisstraf van een jaar tegen degene, die door listige kunstgrepen de verzekeraar in dwaling brengt ten opzichte van omstandigheden tot de verzekering betrekking hebbende, zodat deze een overeenkomst sluit die hij niet of niet onder dezelfde voorwaarden zou hebben gesloten, indien hij de ware staat van zaken gekend had.

Ook hier dus geen strafbaarstelling van de enkele leugen; een listige kunstgreep is nodig. De Minister verklaarde bij de

parlementaire behandeling dat deze uitdrukking hier hetzelfde betekent als in artikel 326. Dit brengt mee dat het gebruik van een valse naam, valse hoedanigheid of samenweefsel van verdichtsels dit artikel niet doet overtreden. Smit (t.a.p. blz. 45) meent dat „listige kunstgrepen” in artikel 327 zo ruim mag worden uitgelegd dat daaronder zijn begrepen alle in artikel 326 genoemde oplichtingsmiddelen. Het komt mij voor dat letter en geschiedenis der bepaling deze conclusie niet toelaten, ook al kan worden toegegeven dat het gemaakte verschil niet rationeel is. De schrijver toont met voorbeelden aan dat de vier bedriegelijke middelen bij deze vorm van verzekeringsbedrog alle denkbaar zijn (blz. 46-49), en wijst op het vergelijkbare artikel 251 W.v.K., bepalende dat „alle verkeerde of onwaarachtige opgave, of alle verzwijging van aan de verzekerde bekende omstandigheden” ook bij goede trouw de verzekering nietig maakt als de overeenkomst anders niet of niet onder dezelfde voorwaarden zou zijn gesloten. De nietigheid kan dus zelfs volgen bij verzwijging van één feit of het bezigen van een enkele leugen.

Bespleit is, in artikel 327 de woorden „door listige kunstgrepen” geheel te schrappen om daarmee te bereiken dat elke leugen of verzwijging tot strafbaarheid zou leiden²⁹. De vraag is echter of het redelijk is met de strafbaarstelling van bedrog hier verder te gaan dan de wetgever, blijkens de tekst en geschiedenis van artikel 326, als regel heeft willen gaan. Is de verzekeraar iemand die noodzakelijk verdergaand tegen bedrog moet worden beschermd dan een ander? Ik zie daarvoor geen bijzondere reden.

De listige kunstgrepen moeten zijn toegepast vóór het sluiten der verzekering. Smit (blz. 55) meent, anders dan Noyon-Langemeijer (aant. 1 op artikel 327), dat te hoge taxatie van het verzekerde kan uitwerken dat een verzekering wordt gesloten die anders niet gesloten zou zijn. Ik meen het hierin met hem eens te kunnen zijn.

Belangrijker is de vraag, waarom de aparte strafbepaling van artikel 327 nodig is. Er zijn allerlei vormen van bedrog met het oog op een te sluiten verzekeringsovereenkomst, die niet onder de omschrijving van het artikel vallen, en wel als oplichting te straffen zouden zijn. Vervolging op grond van

²⁹ S. G. Canes, de Verzekering en het strafrecht (T.v.S. XXIII); T. M. C. Asser, De nieuwe strafwet i.v.m. handel en scheepvaart (T.v.S. I).

artikel 326 is in de gevallen van artikel 327 en in die, welke daarbuiten vallen, mogelijk, tenzij men zou menen dat artikel 327 als *lex specialis* steeds moet *praevaleren* en de toepasselijkheid van artikel 326 uitsluit voor de feiten die men daarin kennelijk niet strafbaar heeft willen stellen. De Hoge Raad heeft geoordeeld dat de verhouding *lex generalis* – *lex specialis* hier niet aanwezig is wegens het ontbreken van het oogmerk van wederrechtelijke bevoordeling in artikel 327³⁰. Hiermee is de zelfstandige betekenis van het artikel in feite vervallen. Algemeen ziet men die ook niet. „Men zou kunnen vragen of het artikel eigenlijk wel recht van bestaan heeft.” (Noyon-Langemeijer); „Artikel 327 heeft naast de eigenlijke oplichting haast geen reden van bestaan.” (Van Bemmelen). „Onze conclusie is derhalve, dat artikel 327 W.v.S. zonder enige bezwaar uit ons wetboek kan verdwijnen.” (Smit, blz. 62). Laatgenoemde wijst er op dat in de ernstige gevallen, waarin de verzekeraar zich niet voldaan zou voelen met de civiele sanctie van nietigheid, het bedrog is te beschouwen als onderdeel van het plan om later de assuradeur op te lichten door hem tot een onverplichte uitkering te bewegen. Na uitvoering van dat plan kan artikel 326 worden toegepast. Ik voeg hieraan toe, dat n.m.m. hetgeen in artikel 327 zelf strafbaar wordt gesteld, ook reeds onder de omschrijving van het oplichtingsartikel valt, indien het daar genoemde oogmerk althans mede aanwezig was. Duitsland en Zwitserland kennen een overeenkomstige bepaling niet; bij ons kan zij ook gevoegelijk worden gemist.

Artikel 328, dat thans aan de orde komt, maakt weliswaar deel uit van de Bedrogstitel, maar bevat in zijn formulering geen enkel bedrogselement. Het bedreigt een gevangenisstraf van ten hoogste vier jaren tegen hem die met het oogmerk om zich of een ander, ten nadele van de verzekeraar, wederrechtelijk te bevoordelen, brand sticht of een ontploffing teweegbrengt in enig tegen brandgevaar verzekerd goed, of een vaartuig dat verzekerd is of waarvan de lading of de te verdienen vrachtpenningen zijn verzekerd, doet zinken of stranden, vernielt, onbruikbaar maakt of beschadigt³¹. Het

³⁰ H.R. 2 april 1918, W. 10270. Anders Smit, t.a.p. blz. 41.

³¹ Bij de wet van 15 dec. 1955, Stb. 552, zijn enige woorden, verband houdende met thans niet meer bestaande bodemerijcontracten, uit het artikel geschrapt.

betreft hier feiten die veelal strafbaar zullen zijn als brandstichting c.a. (art. 157 Sr.), het doen zinken enz. van vaartuigen (art. 168) of zaaksbeschadiging (art. 350). Er moeten dan tevens enige elementen aanwezig zijn die artikel 328 niet noemt: bij brandstichting gemeen gevaar voor goederen of levensgevaar, bij het misdrijf van artikel 168 levensgevaar en bij zaaksbeschadiging de omstandigheid dat het goed aan een ander toebehoort. Artikel 328 eist daartegenover het bestaan van een verzekering, en het oogmerk van wederrechtelijke bevoordeling ten nadele van de verzekeraar. Dit oogmerkvereiste is de enige band met bedrog. Het verbranden enz. van een verzekerd goed zal bij het bestaan van genoemd oogmerk geschieden ter voorbereiding van het bedriegelijk indienen van een claim op de verzekeringspenningen. De verzekeraar pleegt niet tot uitkering gehouden te zijn bij schuld aan de zijde van de verzekerde. Kan die schuld voor hem verborgen worden gehouden dan wordt hij listiglijk tot onverplichte uitkering gebracht. Vgl. art. 294 W.v.K.: „De verzekeraar is ontslagen van de verplichting tot voldoening der schade, indien hij bewijst dat de brand door merkelijke schuld of nalatigheid van de verzekerde zelve veroorzaakt is.” Het bedrog is in feite pas gepleegd wanneer gepoogd is, de verzekeraar te bewegen tot uitkering. Ons artikel stelt handelingen strafbaar, die kans op zodanig bedrog geven. De vraag komt op, of daarvoor voldoende reden bestaat. Alvorens die vraag te bespreken moeten enkele bijzonderheden van de bepaling worden genoemd.

In de eerste plaats is merkwaardig dat het strafbare feit is beperkt tot slechts enkele vormen van verzekering (tegen brand- of scheepsgevaar). Smit (blz. 85) wijst er op dat ten tijde van de totstandkoming van het Wetboek diverse andere verzekeringsbranches reeds bekend waren, al stonden ze nog slechts aan het begin van hun ontwikkeling (transportverzekering, oogstverzekering (vgl. artt. 299 v. W.v.K.), glas-, ongevallen- en bedrijfsverzekering). Een automobiilverzekering b.v. bestond met zekerheid nog niet. Het blijkt uit niets dat de wetgever aan de andere reeds bestaande vormen zelfs gedacht heeft. De relatief hoge strafmaat doet vermoeden dat hij met name het oog heeft gehad op omvangrijke schade, veroorzaakt door grote branden en scheepsrampen, en andere incidenten min of meer als vanzelfsprekend buiten beschouwing heeft gelaten. Het is daarbij begrijpelijk, dat

het plegen van moord ter verkrijging van een uitkering uit levensverzekering niet afzonderlijk strafbaar is gesteld.

Verder moet worden opgemerkt dat niet strafbaar is gesteld het vernietigen of beschadigen van de lading van een schip, ook al is alleen die verzekerd. Het is een onvolkomenheid dat uitsluitend van beschadiging van het schip zelf wordt gesproken, zoals ook Noyon-Langemeijer constateert.

Tenslotte zij er de aandacht op gevestigd dat de omschrijving van het oogmerk afwijkt van die in artikel 326. Mede is hier vereist de bedoeling om zich ten nadele van de verzekeraar te bevoordelen. Dit was nodig om b.v. uit te sluiten de gevallen waarin bevoordeling van concurrenten, benadeling van pand- of hypotheekhouders e.d. wordt beoogd. Betwist is, wanneer van bevoordeling sprake kan zijn. Noyon meende dat dit alleen mogelijk is bij een te hoge verzekering; een normale assurantieuitkering leidt wel tot benadeling van de verzekeraar, maar niet tot voordeel van de verzekerde. Langemeijer stelt in een latere druk van Noyon's boek, dat de verzekerde ingeval van brandstichting enz. geen recht op uitkering heeft en daarom geacht kan worden voordeel te hebben als hij zich die toch weet te doen uitbetalen. Smit merkt m.i. terecht op dat Langemeijer er elders (ad. art. 317) op attendeert dat de bedoeling om voordeel te behalen voldoende is; hier kan z.i. hetzelfde argument worden gebruikt. Hij meent overigens dat het voldoende zou zijn geweest, slechts het oogmerk van benadeling van de verzekeraar te noemen (blz. 74).

Thans de vraag of het nuttig is, de onderhavige strafbepaling te handhaven. Smit, die toegeeft dat zij practisch nooit wordt toegepast, voert enige argumenten aan die haar bestaan naar zijn oordeel rechtvaardigen (blz. 97 v.):

- 1) de brandstichting enz. is voorbereiding tot het beoogde bedrog van de verzekeraar. Zij is niet reeds strafbaar als poging tot oplichting. Nu art. 328 bestaat is zelfs de poging tot brandstichting enz. met het bedoelde oogmerk strafbaar. Dit kan voorkomen dat de dader „maar vast” brand sticht en daarna bij gebleken argwaan altijd nog van het opeisen van de uitkering kan afzien.
- 2) vernieling van eigen goed zou ongestraft blijven, terwijl verzekering de tendens kan hebben, het streven tot behoud van eigen goed in zijn tegendeel te doen verkeren. Als rem is art. 328 daarom van belang.

- 3) de opsporing kan worden belemmerd als de politie pas iets kan gaan doen nadat getracht is de verzekeringspenningen binnen te krijgen.
- 4) het bezwaar, dat art. 328 het de dader moeilijk maakt vrijwillig terug te komen van zijn plan tot bedrog van de verzekeraar is van weinig betekenis. Het is eerder waarschijnlijk dat de dader dóór gaat als de schade eenmaal is aangericht.
- 5) het bezwaar dat toepassing van het artikel in feite zou leiden tot bestraffing van een bedriegelijk motief, gaat niet op; niet het motief wordt gestraft, maar zijn vernielende daad, die, gezien het oogmerk, gevaar voor benadeling oplevert.

Ik acht deze argumenten samen niet overtuigend. Smit erkent zelf dat in vele analoge gevallen, die niet onder de omschrijving van het delict te brengen zijn, art. 326 uitkomst moet brengen (blz. 98). Voorts is het een feit dat al spoedig een der artikelen 157, 169 en 350 toepasselijk zal zijn. Is dat niet zo (b.v. bij vernieling van eigen goed) dan zal volgens Smit de dader toch hoogstwaarschijnlijk zijn claim trachten te realiseren, waardoor oplichting of poging daartoe als strafbaar feit is gegeven.

In het ontwerp voor een nieuw Duits strafwetboek komt de overeenkomstige bepaling als de huidige § 265 niet meer voor. Ook Zwitserland heeft er geen opgenomen in het federale wetboek. Graven benadrukt dat verzekeringsbedrog op talloze andere manieren kan worden gepleegd dan door brandstichting in eigen goed, het doen zinken van een schip enz. „Elle peut être commise par tout autre procédé fallacieux ou astucieux, utilisé à l'égard de toute espèce d'assurance, publique ou privée, notamment... lorsque l'assuré simule ou provoque artificiellement une maladie ou des lésions, ou les entretient artificieusement pour tirer des prestations indues d'une caisse-maladie. Les cas d'escroquerie à l'assurance se sont dangereusement multipliés avec l'extension des assurances, sociales et privées.” (t.a.p. blz. 55). Inderdaad, en dan kan men beter niet een speciale strafbepaling wijden aan enkele vrij willekeurig gekozen verschijnselen in het voor gebied van verzekeringsbedrog. Voorzover handelingen op dat gebied in zichzelf wegens hun gemeengevaarlijk karakter strafwaardig zijn, zijn zij als regel reeds strafbaar. Voor het

overige lijkt er geen dringende reden te zijn om repressief verder terug te grijpen dan tot wat poging tot oplichting uitmaakt.

Ik kom dus tot de slotsom dat ook artikel 328 kan vervallen.

§ 6. *Flessentrekkerij.*

Bij de Wet van 12 mei 1928 (Stb. 176) is artikel 326a in de Bedrogstitel ingevoegd. Het daarin omschreven delict, in de wandeling flessentrekkerij genoemd, bestaat in het een beroep of gewoonte maken van het kopen van goederen met het oogmerk om zonder volledige betaling zich of een ander de beschikking over die goederen te verzekeren.

Evenals bij artikel 328, hiervoor behandeld, moeten wij even zoeken naar het bedrogselement. Er wordt niet gesproken over enig bedriegelijk middel, dat bij de koopovereenkomst moet zijn gehanteerd. Zou de verkoper door het aannemen van een valse naam of b.v. door listige kunstgrepen tot het aangaan van de koopovereenkomst zijn bewogen, dan kan er sprake zijn van oplichting. Bij het delict flessentrekkerij vindt, zo legde de M.v.T. uit, de wilsverklaring van de verkoper haar grond in die van de koper en niet noodzakelijk ook in bedrog. „Het bedriegelijke is hier gelegen in de wilsverklaring zelve, d.w.z. in het geven van een verklaring, welke de koper niet voornemens is gestand te doen.” De koper heeft bepaaldelijk de bedoeling van wanprestatie, en het bedriegelijke zou er dan in liggen, dat hij deze bedoeling verheimelijkt.

In het algemeen zal de verkoper, evenals anderen die zakelijke transacties aangaan, in de eerste plaats zelf dienen te beoordelen of hij voldoende zeker kan zijn van de tegenprestatie. Er zullen bijzondere redenen moeten zijn om hem tegen bepaalde kopers in bescherming te nemen. Als men afziet van de categorie oplichters, waarvoor de wet reeds een voorziening heeft getroffen, is het een moeilijk te beantwoorden vraag, waar en in welke mate de strafwet verder nog op dit civielrechtelijk terrein moet ingrijpen. Het valt op dat men in verschillende landen uiteenlopende oplossingen heeft gevonden.

In Duitsland is er nauwelijks een probleem. Wie niet de bedoeling heeft de tegenprestatie te leveren kan daar worden

aangemerkt als iemand die het feit verzwijgt dat hij niet van plan is om te betalen, en als zodanig wegens „Betrug” worden veroordeeld. In Frankrijk, België, Luxemburg en Zwitserland is een delict, analoog aan onze flessentrekkerij, niet bekend. Men heeft daar echter wel, als grivèlerie, vergelijkbare gedragingen strafbaar gesteld. In eerstgenoemde drie landen is strafbaar het zich doen verschaffen van spijsen en dranken of nachtverblijf in een daartoe bestemde gelegenheid, wetende dat men in de absolute onmogelijkheid verkeert om het genotene te betalen. In Zwitserland zijn dezelfde feiten strafbaar, maar daar is de wetenschap van niet-kunnen-betalen niet vereist, doch voldoende dat men zich aan zijn betalingsverplichting onttrekt. („... und den Wirt um die Bezahlung prellt”, zegt art. 150). Het voorbeeld wordt gegeven van de logeergast, die, als hem de nota wordt gepresenteerd, de waard op de een of andere manier afleidt en er dan slinks van door gaat. Bij onze Zuiderburen is tevens nog strafbaar gesteld het huren van een huurrijtuig met bovengenoemde wetenschap. Het vereiste van een pluraliteit van handelingen wordt nooit gesteld.

Bij de parlementaire behandeling van het ontwerp voor artikel 326a is uitvoerig gesproken over de wenselijkheid, naast het kopen van goederen ook het zich doen verschaffen van nachtverblijf te noemen. Een amendement-Staalman van die strekking werd verworpen nadat Minister Donner de aanneming had ontraden, o.m. met het argument dat iemand die ergens logeert meestal ook wel iets zal gebruiken, zodat strafbaarstelling van „kopen van goederen” dan voldoende is. Hij voegde daaraan toe dat toch ook ongeregeld zou blijven het huren van auto's, fietsen, particuliere kamers enz. De mogelijkheid werd wel opengelaten, dat later de strafbaarstelling zou moeten worden uitgebreid. Het ontwerp wilde zich beperken tot het voorshands meest noodzakelijke, de flessentrekkerij in de goederenhandel.

Terugkomende op de vraag, waar in het delict het bedrogselement schuilt, meen ik dit te moeten zoeken in het oogmerk om niet te betalen, gecombineerd met de vereiste pluraliteit van handelingen. De redenering zal moeten zijn dat, al moet men in zaken primair op zijn eigen tellen passen, het feit dat iemand meermalen iets koopt zonder de koop prijs te kunnen of willen voldoen, blijk geeft van een instelling ten opzichte van de rechten van zijn wederpartij, die

hem gelijk kunnen doen stellen met de oplichter (het strafmaximum is hetzelfde als voor oplichting). Ik aarzel echter enigszins of het hier in werkelijkheid om een bedrogsdelict gaat. Men zou, om tot een bedrog te komen, moeten denken aan het aannemen van een soort van valse hoedanigheid, nl. de hoedanigheid van bona fide koper. Men kan hier vrede mee hebben, al nadert men zo wel sterk een beschouwingswijze, waarin b.v. ook overspel en verduistering als bedrogsdelicten worden aangemerkt (vgl. § 2).

Tegen de bepaling als zodanig heb ik geen bedenking. Slechts meen ik dat de woorden „een beroep of” gevoegelijk kunnen worden geschrapt. De toepassing daarvan schept allerlei m.i. onnodige complicaties voor het bewijs, die kunnen worden vermeden als „gewoonte” overblijft met zijn vereiste van minstens twee handelingen.

De vraag blijft dan, of niet op enigerlei wijze uitbreiding aan de werking dezer strafbepaling moet worden gegeven. Dit lijkt redelijk als men ziet, dat elders bescherming wordt geboden bij andere dan koopovereenkomsten. Zoals opgemerkt werd bij de behandeling van het ontwerp met name reeds gedacht aan bescherming van restaurateurs en hotelhouders tegen gasten met parasitaire neigingen. Het is m.i. nuttig, in die richting tot een uitbreiding te komen, met dien verstande dat ook hier de bedoelde neiging wel uit een pluraliteit van feiten zal moeten blijken. In zoverre zou ik de bepaling, zoals die in Frankrijk en elders geldt, niet zonder meer willen overnemen, ook omdat de pluraliteit bij koop vereist blijft en er anders dus een incongruentie zou ontstaan. Er kan m.i. van worden afgezien, een onderscheid te maken als tussen de Franse en Zwitserse bepaling bestaat, door enerzijds het geval van onmogelijkheid om te betalen te voorzien en anderzijds de (wellicht later opkomende) bedoeling om zich aan betaling te onttrekken.

Behalve het verschaffen van logies en het vervoer per taxi („huurrijtuig”) blijven er uiteraard talrijke andere vormen van dienstverlening over, zoals naast de koopovereenkomst ook kan worden gedacht aan huur-, ruil- en andere overeenkomsten. Het is verleidelijk om, theoretisch te werk gaande, de bepaling te verruimen zó, dat deze er alle onder vallen; het is echter zaak, de behoeften der practijk te laten beslissen.

In de eerste plaats zijn er vele diensten, waarvoor vooraf

pleegt te worden betaald (vervoer met openbare vervoermiddelen, rondvaartboten e.d.) ; het achterwege blijven van betaling kan daar dus slechts optreden als men kans ziet, onopgemerkt te blijven. De Zwitserse wet wijdt een strafbepaling aan verstekelingen en wat daarmee is gelijk te stellen. Artikel 151 bedreigt met straf hem, die „eine Leistung, die, wie er weiss, nur gegen Entgelt gemacht wird, ohne zu zahlen erschleicht”. Genoemd worden het vervoer per spoor, schip en post en de toegang tot een voorstelling, tentoonstelling e.d. Ik meen dat aan een strafbepaling van deze aard hier te lande geen behoefte bestaat. De „Erschleichung” van een prestatie door middel van een automaat, die ook nog in het artikel wordt genoemd, valt bij ons onder diefstal.

Anders staat het met de prestaties, die achteraf plegen te worden afgerekend. Het vervoer per taxi is daar een voorbeeld van; men kan daarnaast denken aan het werk van de loodgieter en de timmerman, de tandarts en de advocaat, en ook aan de verhuur van b.v. auto's zonder chauffeur.

Het zou m.i. niet redelijk zijn, wanprestatie op al deze gebieden, ook al zou die meermalen worden gepleegd, met straf te bedreigen. Een inperking zou kunnen worden gevonden door te elimineren de overeenkomsten, waarbij de identiteit van de andere partij als regel vaststaat, zodat deze zo nodig in rechten kan worden aangesproken. Er blijven dan over de gevallen waarin, als bij taxiritten en consumpties in café's, niet naar personalia wordt gevraagd. Men kan tegen een zodanige opzet aanvoeren, dat het eindresultaat aldus niet logisch wordt. Bij koop van goederen zonder contante betaling zal de identiteit van de verkoper (als geen valse naam wordt opgegeven en dus oplichting wordt gepleegd) óók bekend zijn. Evenzo bij het verschaffen van logies, waarbij een registratieplicht geldt. Waarom dan daar wél strafbaarheid? Aan de andere kant zouden bij hantering van het criterium van onbekende identiteit weer buiten strafbaarheid blijven b.v. de herhaalde wanprestatie bij de huur van auto's, waarbij doorgaans de identiteit aan de hand van het rijbewijs wordt vastgesteld.

Deze moeilijkheden vermijdt men door geheel af te zien van pogingen om een logisch sluitend „systeem” te bereiken. Juist hier lijkt de enige weg, slechts strafbaar te stellen wat zonder strafsancie moeilijk terug te dringen is. Gehandhaafd kan dan worden het huidige artikel 326a, dat de koop van

goederen betreft. Daarnaast zou, naar buitenlands voorbeeld, toegevoegd kunnen worden de „filouterie de logis”, terwijl ook op het gebied van „huren van een huurrijtuig” een strafsanctie zou kunnen worden gecreëerd die dan beter iets ruimer kan worden geformuleerd, zodat zij betreft het doen verrichten van alle diensten die contant plegen te worden betaald.

Langs deze weg komen wij tot een strafbepaling in deze geest:

„Hij, die er een gewoonte van maakt, goederen te kopen, zich nachtverblijf in een daartoe bestemde gelegenheid te doen verschaffen of te zijnen behoefte diensten te doen verrichten die terstond nadat zij zijn genoten plegen te worden betaald, een en ander met het oogmerk om daarvoor niet of niet volledig te betalen, wordt gestraft met . . .”.

§ 7. *Overig handelsbedrog.*

Het in de vorige paragraaf besproken artikel richt zich tegen bepaalde vormen van bedrog aan de zijde van de koper en van personen die voor zich diensten doen verrichten. Enkele andere bepalingen doen hetzelfde t.a.v. de tegenpartij bij handelstransacties: de verkoper in artt. 329, 330, 331 (hier ook de aannemer of bouwmeester) en 332. Bedriegelijke benadeling van concurrenten is strafbaar gesteld in artikel 328bis; bedrog met cognossementen in 329bis. Artikel 334 heeft betrekking op het door verspreiding van een leugenachtig bericht doen stijgen van prijzen van goederen en effecten; artikel 335 op bedrog bij de plaatsing van aandelen en obligaties.

Een afzonderlijke plaats neemt artikel 333 in, betreffende de verplaatsing enz. van grensaanduidingen van erven. Aan deze bepaling ga ik verder voorbij. De artt. 326bis, 336 en 337 komen in het volgende hoofdstuk ter sprake.

Het eerstgenoemde artikel 329, handelende over bedrog bij verkoop, wijkt af van de oorspronkelijk voorgestelde tekst, die aansloot op die van het overeenkomstige Belgische artikel. In de eerste plaats is strafbaar bedrog t.a.v. de identiteit van het geleverde. De omschrijving: „de koper bedriegen door hem die een bepaald aangewezen voorwerp kocht opzettelijk iets anders daarvoor in de plaats te leveren”, onder-

ging geen wijziging. Daarnaast was strafbaar gesteld a) bedrog t.o.v. de hoeveelheid van het geleverde, door het aanwenden van listige kunstgrepen en b) het verkopen of leveren van wat slechts schijnbaar gelijk op hetgeen de koper verlangde of meende te kopen, resp. kocht. De omschrijving onder b) werd door de commissie van rapporteurs te ruim geacht; zij zou, tegen de bedoeling van de Minister om reclamehandigheidjes buiten de strafbaarstelling te houden, tot nodeloze en willekeurige belemmering aanleiding geven. Na overleg met de Minister werd het bedrog t.a.v. aard of hoedanigheid slechts strafbaar verklaard wanneer ook daarbij listige kunstgrepen werden gebezigd. Listige kunstgrepen betekent ook hier: „een handeling, waardoor men aan leugen of vorm zodanige schijn of uiterlijk van waarheid of werkelijkheid geeft, dat iemand met gewone mate van omzichtigheid begaafd, en die gewone mate van omzichtigheid gebruikende, de dupe kan worden.”

Een listige kunstgreep werd voor bedrog in de identiteit niet geëist, omdat dit bedrog „feitelijk slechts mogelijk is, wanneer de voorwerpen, bij de aanwending van de gewone omzichtigheid, uitwendig niet van elkander zijn te onderscheiden”³². De delictsomschrijving zou, nu bedrog t.a.v. de identiteit toch ook in de sfeer van listige kunstgreep ligt, kunnen worden vereenvoudigd door de opsomming van identiteit, aard, hoedanigheid en hoeveelheid te doen vervallen. Volstaan zou kunnen worden met strafbaarstelling van bedriegelijke handelingen bij de levering.

Winkel³³ heeft kortgeleden voorgesteld, het element van listige kunstgrepen geheel uit art. 329 te schrappen. De argumentatie daarvoor valt enigszins tegen, als men eerst kennis heeft genomen van de titel en de voorafgaande tekst van zijn bijdrage. Hij ziet overal in het handelsverkeer het bedrog steeds frequenter en geraffineerder worden en bepleit met nadruk, dat daartegen door verscherping van de strafbepalingen iets moet worden gedaan. Na de gedachte om een ruim en algemeen bedrogsartikel in te voeren te hebben overwogen en verworpen, acht hij meer kans van slagen te hebben „een aanvulling van één of meer van de geldende strafbepalingen betreffende bedriegelijke handelingen in ver-

³² Smidt, II, blz. 560.

³³ H. Winkel, Een pleidooi tot herziening van de regeling van het strafrechtelijk bedrog, N. J. B. 1960, blz. 937 v.

band met bepaalde overeenkomsten" (blz. 943). De schrijver kiest dan art. 329.

Het is blijkbaar niet zijn bedoeling, met de schrapping van „listige kunstgrepen" afbreuk te doen aan de bedoeling, de reclame buiten schot te laten. Men zou dit wel verwacht hebben na de voorafgaande signalering van de moderne reclametechnieken en de vermelding van het boek „Hidden Persuaders". Hij acht de schrapping slechts gewenst om de bewijslast te verlichten (blz. 944). Hij noemt echter geen enkele aanwijzing, dat die bewijslast momenteel tot moeilijkheden aanleiding geeft. In feite zou de werking van de bepaling vrijwel onbegrensd worden uitgebreid, en b.v. ook strafbaar zijn de verkoper, die had geadverteerd dat zijn artikel het beste was.

Het andere voorstel van Winkel is, naast het bedrog bij verkoop ook strafbaar te stellen het bedrog bij de aanneming van werk en het verrichten van enkele diensten. Ook hier meent hij niet de gebruikmaking van bedriegelijke middelen als voorwaarde voor strafbaarheid te moeten stellen. Strafbbaar zou moeten zijn de aannemer, indien hij de aanbesteder bedriegt ten opzichte van de deugdelijkheid van het aangenomen werk, en hij, die zich tot het verrichten van enkele diensten heeft verplicht, indien hij zijn wederpartij bedriegt ten opzichte van de deugdelijkheid dier diensten.

De redengeving ligt hierin, dat volgens Winkel de gemiddelde burger in deze tijd van massaproductie en technocratie steeds afhankelijker is geworden van de werkzaamheden en van de diensten van de deskundige leveranciers van zijn gecompliceerde gebruiksartikelen en van zijn deskundige arbeidslieden, nodig ter vervulling van zijn verdere levensbehoeften. Voorbeelden van bedrog op de terreinen van aanneming van werk en het verrichten van enkele diensten, die de wenselijkheid van strafbaarstelling zouden adstrueren, worden niet genoemd. Zij zijn echter gemakkelijk te vinden: wie b.v. zijn auto, horloge of televisietoestel laat repareren moet er maar op vertrouwen dat dat goed is gebeurd en dat het gebrek, dat de reparateur noemt, in werkelijkheid ook aanwezig was. Wie iets laat bouwen, weet vaak niet of hij wordt bedrogen met de gebruikte materialen en de deugdelijkheid der constructie. Wat dit laatste betreft is een gedeeltelijke strafbaarstelling reeds aanwezig in art. 331, dat de aannemer, bouwmeester of verkoper van bouwmaterialen

met straf bedreigt, indien deze bij de uitvoering van het werk of de levering der materialen enige bedriegelijke handeling pleegt, ten gevolge waarvan de veiligheid van personen of goederen, of de veiligheid van de staat in tijd van oorlog in gevaar kan worden gebracht. Deze bepaling, met haar strafmaximum van 6 jaren gevangenisstraf, wil Winkel, naast de door hem voorgestelde uitbreiding van art. 329, handhaven.

De Hoge Raad is reeds geneigd, de in dat artikel bedoelde overeenkomst van koop en verkoop, gelet op de strekking der bepaling, ruim op te vatten en rekende er een meer op ruil lijkende overeenkomst onder³⁴. Inderdaad valt niet goed in te zien, waarom de strafbaarheid beperkt zou moeten blijven tot leveranties krachtens verkoop. Steeds zal echter bij de wederpartij de bij de aard der overeenkomst passende oplettendheid en controle mogen worden verlangd. Anders dan Winkel zou ik daarom willen vasthouden aan de eis van een listige kunstgreep, of liever, zoals art. 331 het noemt, een bedriegelijke handeling. Het laatste begrip lijkt in zoverre iets ruimer dan het eerste te zijn, dat er ook b.v. onder omstandigheden een samenweefsel van verdichtsels onder kan vallen³⁵.

Van een listige kunstgreep of een bedriegelijke handeling zal wel geen sprake kunnen zijn als de wederpartij in feite werd bevoordeeld. Vindt bevoordeling in plaats van benadeling plaats dan zal dikwijls een andere reden dan het willen van bedrog de daad bepaald hebben³⁶. Nu het er hier kennelijk om gaat, de verkopers te treffen die met bedriegelijke middelen een voordeel trachten te behalen, lijkt het minder juist, hier het bestanddeel van oogmerk van wederrechtelijke bevoordeling weg te laten. Er zijn andere bepalingen waarin dit terecht kon geschieden: in artt. 331 en 332 b.v. is beslissend het veroorzaakte gevaar voor de veiligheid, in art. 127 het schaden van het eerlijke verloop van verkiezingen.

Als ik na de in het vorenstaande gegeven amendementen op de suggestie van Winkel beproef, een eigen redactie te geven, dan zou deze ongeveer als volgt kunnen luiden:

³⁴ H.R. 19-6-1951, N. J. 1952, 10.

³⁵ Noyon-Langemeijer, aant. 3 op art. 328bis; Van Bemmelen, Handboek, blz. 352.

³⁶ Noyon-Langemeijer, aant. 2 op art. 329.

„Hij, die met het oogmerk om zich of een ander wederrechtelijk te bevoordelen, enige bedriegelijke handeling pleegt bij de levering van voorwerpen, bij de uitvoering van aangenomen werk of bij het verrichten van diensten, wordt gestraft . . . enz.”

De artt. 331 en 332 kunnen naar mijn mening ongewijzigd blijven³⁷. Zij behouden naast het gewijzigde art. 329 hun betekenis in verband met het hogere strafmaximum, met het oog op het gevaar dat bedrog bij de uitvoering van bouwwerken en leveranties voor leger en vloot kan opleveren voor de veiligheid van personen en goederen of voor de staat. Dit gevaar wordt niet expressis verbis genoemd in art. 105, betreffende soortgelijke feiten, in tijd van oorlog gepleegd. Het is duidelijk dat zulk bedrog in die omstandigheden dit gevaar altijd oplevert.

Enigszins problematisch is het bestaansrecht van art. 330, strafbaar stellende het verkopen, te koop aanbieden of afleveren van vervalste eet- of drinkwaren of geneesmiddelen, in de wetenschap van en met verzwijging der vervalsing. Blijkens de wettelijke definitie moet onder vervalsing hier worden verstaan: bijmenging van vreemde bestanddelen waardoor de waarde of bruikbaarheid verminderd is. Oorspronkelijk omvatte de bepaling ook het vervalsen zelf en de verkoop of aflevering van tot vervalsing bestemde stoffen. De Commissie van rapporteurs gaf in overweging het artikel geheel te doen vervallen. De levering viel reeds onder art. 329. Verder te gaan en ook de voorbereiding tot het bedrog strafbaar te stellen kwam haar niet wenselijk voor. De Minister hield hiertegenover staande dat „géén artikel in onze dagen zo nodig is als een, dat de vervalsing van levensmiddelen beteugelt.” De ervaring leerde, zo stelde hij, dat die vervalsing in de regel niet valt onder bedrog in de aard der koopwaar. Deze tegenwerping is niet afdoende: de vervalsing zal meestal wel betekenen bedrog t.a.v. de hoedanigheid der waar. Neemt men bovendien in aanmerking dat sedert de totstandkoming van het strafwetboek vele voor-

³⁷ Vgl. voor het in het tweede lid van beide artikelen voorkomende begrip „toelaten” mijn dissertatie *Strafrechtelijke aansprakelijkheid van deelnemers en andere derden* (Groningen 1953), blz. 45/46.

schriften in of krachtens bijzondere wetten (Warenwet) de kopers van eetwaren, geneesmiddelen e.d. beschermen, dan lijkt de betekenis van dit speciale bedrogsmisdrijf bepaald niet groot meer.

Zijn de belangen van de volksgezondheid in het geding, dan kan toepasselijk zijn art. 174 of art. 175, dat met straf bedreigt wie opzettelijk resp. culpoos voor het leven of de gezondheid schadelijke waren „verkoopt, te koop aanbiedt, aflevert of uitdeelt”. Het „uitdelen” komt in art. 330 niet voor; het ziet op het gratis verstrekken. Dit kan worden toegelaten als het gaat om vervalste waren zonder meer, b.v. aangelengde melk, maar niet als de waar voor leven of gezondheid schadelijk is. Terecht wijst Noyon-Langemeijer er op, dat „uitdelen” niet omvat het om niet verstrekken aan één persoon. Het woord „verstrekken” verdient daarom wellicht de voorkeur.

Een vraag is nog, of in art. 330 niet het oogmerk van wederrechtelijke bevoordeling moet worden vermeld, ter karakterisering van de drijfveer voor het bedrog, die hier toch ook in winstbejag moet worden gezocht. In dit verband merk ik op, dat deze omschrijving van het opzet aanvankelijk evenmin voorkwam in art. 334, maar er op suggestie van de Commissie van rapporteurs nog in is opgenomen (Smidt, II, blz. 573).

Niet beperkt tot de sfeer der individuele handelstransacties zijn de artt. 328bis (oneerlijke concurrentie) en die tegen speculatieve misdragingen (artt. 334 en 335).

Art. 328bis is een voorbeeld van een wettelijke bepaling, tot stand gekomen door een initiatief vanuit de Tweede Kamer. De invoeging werd voorgesteld en verdedigd door Mr. P. J. M. Aalberse en geschiedde bij wet van 2 augustus 1915, Stb. 365.

De constructie der bepaling is een eigenaardige. De volgende elementen zijn te onderscheiden:

1. het doel om eigen of andermans handels- of bedrijfs-debiet te vestigen, te behouden of uit te breiden;
2. het plegen van een bedriegelijke handeling tot misleiding van het publiek of van een bepaald persoon;
3. de mogelijkheid van nadeel voor concurrenten van de dader of de ander.

Noyon-Langemeijer (aant. 1 op het art.) constateert dat

de bedriegelijke handeling in feite geen enkele uitwerking behoeft te hebben gehad om strafbaar te zijn: niemand behoeft te zijn misleid, de concurrentie behoeft geen nadeel te hebben ondervonden en bevoordeling behoeft niet te hebben plaatsgehad. Zelfs behoeft nadeel voor concurrenten niet te zijn beoogd, wat de benaming „oneerlijke mededinging” toch in de eerste plaats doet veronderstellen. Opmerking verdient, dat niet de ondernemer zelf de enige is die het delict kan plegen; ook een ander kan dat te zijnen behoeve doen. De bedoeling was, zo ook te kunnen treffen handelsreizigers e.d., die bedrog plegen om hun patroon te bevoordelen. Naar de bewoordingen van het artikel behoeft aldus voor strafbaarheid niet meer van concurrentie, laat staan van oneerlijke, sprake te zijn. „Thans wordt iedereen gestraft die ten behoeve van het debiet van wie ook een bedriegelijke handeling pleegt welke in de termen van het artikel valt, ook al is de dader geheel vreemd aan het debiet dat hij wenst te bevorderen en dus van concurrentie tussen hem en anderen in het geheel geen sprake, terwijl van samenwerking tussen hem en de bevoordeelde ook niet behoeft te blijken.” (Noyon-Langemeijer t.a.p.).

Dit laatste bezwaar zou kunnen worden ondervangen door in plaats van het algemene „een ander” te lezen „zijn patroon” of een dergelijke beperkende term. Aan de bedoeling wordt daardoor geen afbreuk gedaan en men vermijdt er de gesignaleerde eigenaardigheid mee.

Om het karakter van oneerlijke concurrentie beter te doen uitkomen dient m.i. het element van nadeel voor concurrenten meer nadruk te ontvangen. Dat zou kunnen geschieden door een formulering, analoog aan die van artikel 328:

„Hij die, met het oogmerk om het handels- of bedrijfs-debiet van zichzelf of zijn patroon, ten nadele van dat van concurrenten van hem of van die patroon, te vestigen... enz.”

Deze omschrijving verduidelijkt ook, dat het nadeel voor de concurrenten hun eigen debiet moet betreffen, hetgeen ongetwijfeld de bedoeling is.

Juist bij het onderhavige artikel is een twistvraag, wat de omvang is van het begrip „bedriegelijke handeling”. Van Schaik³⁸ becritiseert de aansluiting die in de rechtspraak

³⁸ Th. E. E. van Schaik, De oneerlijke concurrentie uit strafrechtelijk oogpunt beschouwd, diss. Utrecht 1946.

kennelijk wordt gezocht bij de oplichtingsmiddelen. Hij wijst dit aan de doorwerking van de opvattingen van Noyon en Simons, die het gebruik van een enkele leugen als bedriegelijke handeling uitsluiten (t.a.p. blz. 22). Hij wijst op een arrest, waarin de Hoge Raad de enkele leugen als bedriegelijke handeling heeft aangemerkt die wellicht zelfs niet eens een leugen was. De directeur van een boterfabriek had op de verpakking van zijn artikel laten drukken: „Onder Rijkscontrôle”, terwijl de fabriek niet bij een boter-contrôlestation was aangesloten. In cassatie werd betoogd dat volgens de wet alle boter onder rijkstoezicht staat. De Hoge Raad liet dit argument voor wat het was en dekte de beslissing van de feitelijke rechter, dat de aanduiding door het publiek wordt opgevat als een aanduiding dat de leverancier bij een contrôlestation is aangesloten (H.R. 29 sept. 1924, N.J. 1924, 1078). In zoverre zou men kunnen zeggen, dat de leugen hier bestond in het aannemen van een valse hoedanigheid. Wat hier van zij, het arrest staat op zichzelf, en enkele maanden later werd geoordeeld, dat onder bedriegelijke handelingen zijn te verstaan zodanige handelingen welke geschikt zijn om de normale mens, die de gebruikelijke mate van oplettendheid betracht, in een valse waan te brengen (H.R. 27 nov. 1924, N.J. 1925, 177).

Terecht onderscheidt Van Schaik de oneerlijke concurrentie van de deloyale, waarbij geen bedrog wordt gepleegd. Ook zonder onwaarheden kan men een concurrent in discredit brengen, b.v. door feiten uit zijn verleden rond te vertellen. Dit is niet strafbaar. Hij verwerpt als onvoldoende effectief opnemings van enige overtredingen in het Strafwetboek om bepaalde misstanden tegen te gaan (blz. 55). In dit verband kan worden gewezen op de strafbepalingen in de Warenwet, de Winkelsluitingswet, de Uitverkoopwet, de Wet op het cadeaustelsel en de Loterijwet. De schrijver bepleit tenslotte tuchtrechtelijke bestrijding der deloyale concurrentie, een suggestie die door Van Bemmelen wordt vertaald in „regelingen binnen het kader van Bedrijfschappen”³⁹. Deze kwestie valt buiten het kader van de vraag, die dit praeadvies behandelt.

Art. 334 stelt strafbaar hem, die, met het oogmerk om

³⁹ Handboek, blz. 354.

zich of een ander wederrechtelijk te bevoordelen, door het verspreiden van een logenachtig bericht, de prijs van koopwaren, fondsen of geldswaardig papier doet stijgen of dalen.

Her artikel behoeft dunkt mij weinig bespreking. Slechts vestig ik er de aandacht op dat het door niet meer dan één bedriegelijk middel kan worden geschonden: het verspreiden van een leugenachtig bericht. De reden voor deze beperking, waarbij de ontwerpers bewust afweken van de Franse en Belgische omschrijving, was deze „dat niet onbepaald alle listige kunstgrepen hier als strafwaardige middelen mogen worden aangemerkt. Als zodanige kunstgreep zou men licht het accaparement kunnen beschouwen en de verkoper van effecten op tijd een bescherming verlenen, die moeilijk kan worden gerechtvaardigd.” (Smidt, II, 573). Ik kan onvoldoende beoordelen of er reden is, ook andere bedriegelijke middelen naast de leugenachtige berichten (waaronder ook valt het valselijk vermelden van enige verwachting) op te nemen.

Het laatste artikel uit de Bedrogstitel, dat in dit hoofdstuk ter sprake moet komen, valt op door de aan de Duitse Betrugsparagraaf herinnerende delictomschrijving. Art. 335 bedreigt met straf wie bij de plaatsing van schuldbrieven, certificaten of aandelen „het publiek tot inschrijving of deelneming tracht te bewegen door het opzettelijk verzwijgen of verminken van ware of voorspiegeling van valse feiten of omstandigheden.” Men vergelijkte: „... durch Vorspiegelung falscher oder durch Entstellung oder Unterdrückung wahrer Tatsachen...”. Het oorspronkelijke ontwerp had in plaats van „verzwijgen” het woord „onderdrukken”, waarmee de (niet vermelde) Duitse oorsprong wel geheel vaststaat.

De bepaling bedoelt niet te treffen „de enkele reclame, niet het opvijzelen van ondernemingen, het voorspiegelen van hersenschimmige winsten, maar het gebruik van bepaalde bedriegelijke middelen, waardoor het publiek omtrent de waarheid van feiten, waarvan de waarde der onderneming afhangt, opzettelijk wordt misleid.” (M.v.T. Smidt, II, blz. 574). Niet vereist is dat de misleiding in feite heeft geleid tot het deelnemen in de betrokken onderneming. Een verschil met het delict van oneerlijke concurrentie is, dat naast „publiek” hier niet „een bepaald persoon” wordt genoemd. Het kan dus alleen worden gepleegd door zich tot het publiek

in het algemeen te richten, door uitgifte van een prospectus of anderszins.

De vraag lijkt mij gerechtvaardigd of de omschrijving, die van de in de Bedrogstitel gebruikelijke wel zeer afwijkt, *elegantiae causa* niet beter kan worden herzien. Men denke speciaal aan art. 327: „Hij die door listige kunstgrepen de verzekeraar in dwaling brengt ten opzichte van omstandigheden tot de verzekering betrekking hebbende...”, en aan art. 328bis: „Hij, die... enige bedriegelijke handeling pleegt tot misleiding van het publiek of van een bepaald persoon...” De begrippen in dwaling brengen en misleiden zeggen m.i. eigenlijk hetzelfde als het omslachtige „opzettelijk verzwijgen of verminken van ware of voorspiegelen van valse feiten of omstandigheden”. Men zou het artikel daarom ook aldus kunnen formuleren:

„Hij die... enige bedriegelijke handeling pleegt tot misleiding van het publiek, teneinde te bewegen tot inschrijving of deelneming... enz.”

HOOFDSTUK III

VALSHEID

§ 8. *Valsheid in geschrift.*

Kort na de invoering van ons Wetboek van Strafrecht wijdde Simons aan de artt. 225–227 een uitvoerige verhandeling⁴⁰. Het misdrijf van valsheid in geschrift, biedt, naar het hem steeds is voorgekomen, „èn voor de beoefenaar van het strafrecht èn voor den practicus de grootste moeilijkheden”, een verzuchting die ook thans nog aanspreekt.

Wij behoeven nu niet, zoals Simons deed, diep in te gaan op historische bijzonderheden. Zoals bekend zijn de valsheidsdelicten vanaf de Romeinse tijd vele eeuwen niet duidelijk onderscheiden geweest van de bedrogsdelicten. Onder het begrip *falsum* werden talloze en van elkaar geheel verschillende delicten gebracht. Nu wij vertrouwd zijn met de afzonderlijke strafbaarstelling van bedrog en valsheid, kan

⁴⁰ D. Simons, Aanteekeningen op de artikelen 225–227 van het Wetboek van Strafrecht, T.v.S. V (1891), blzz. 47 v.

worden volstaan met summier het verband tussen beide groepen strafbare feiten aan te geven.

Het behoeft geen betoog, dat valsheid tot bedrog kan leiden. Een vervalst geschrift kan bij wijze van listige kunstgreep voor oplichting worden gebezigd. Evenzo een vals bankbiljet of een vervalsing van de naamtekening op een schilderij. De band met bedrog wordt in art. 225 duidelijk aangegeven door het vereiste oogmerk om het valse geschrift als echt en onvervalst te gebruiken. Deze terminologie is ruimer dan b.v. in het Zwitserse art. 251, dat verlangt het oogmerk „jemanden am Vermögen oder an andern Rechten zu schädigen oder sich oder einem andern einen unrechtmässigen Vorteil zu verschaffen”. Het „gebruiken” is een ongekleurde term; de „intention de nuire” drukt zij niet mee uit. Het volkomen onschuldige gebruik maakt echter valsheid niet strafbaar: de mogelijkheid van nadeel moet volgens onze tekst aanwezig zijn. Dit is een geobjectiveerd bestanddeel; het opzet behoeft er niet op gericht te zijn geweest. In Duitsland verlangt § 267 Herstellung einer unechten Urkunde „zur Täuschung im Rechtsverkehr”. Het feitelijk gebruik met dat doel is daar sedert de Strafrechtsangleichungsverordnung van 1943 voor strafbaarheid niet meer vereist. Men heeft zich, vermoedelijk onwetend, aangetrokken de bezwaren die Simons had tegen de vroegere Duitse valsheidsconceptie ⁴¹. Simons betoogt met nadruk, dat het karakter van het valsheidsmisdrijf hierin bestaat, dat „door het falsum de betrouwbaarheid van als bewijsstukken geldende geschriften wordt ondermijnd. Hij nu, die eene valsheid pleegt met de bedoeling om het valsche geschrift als echt te doen gelden, wil juist datgene waartegen de strafwetgever moet waken, en heeft dus het vereischte opzet.” (blz. 71). Het tevens gestelde vereiste van de mogelijkheid van nadeel bij het gebruik accepteert hij wel: „Terecht wordt valsheid alleen bestaanbaar geacht in die geschriften, waaraan het verkeer waarde toekent. Maar in die geschriften gepleegd, bevat de valsheid de mogelijkheid van nadeel reeds in zich, en het is onjuist dat dan nog bewezen zou moeten worden de mogelijkheid van nadeel in concreto.” Echter: „De mogelijkheid van nadeel . . . kan eene zoo verwijderde zijn, dat er geen voldoende motief bestaat voor den

⁴¹ Simons, t.a.p. blz. 72. Zie ook M. Rigaux et P.-Em. Trousse, *Le faux en droit pénal comparé* (Bruxelles 1957), blz. 353.

strafwetgever om straf toe te passen, en door dus een meer direct nadeel als mogelijk gevolg van het beoogde gebruik van het geschrift te vorderen, heeft de wet de strafbaarheid beperkt tot die gevallen, waarin zij inderdaad noodzakelijk is." (blz. 74).

De verhouding met bedrog schijnt mij zo te liggen, dat valsheid strafbaar is voorzover zij gevaar voor bedrog in het rechtsverkeer oplevert. Meestal is dat gevaar reeds aange-toond bij bewezen bedoeling om het vervalste voor echt te doen doorgaan (authentieke acten, bankbiljetten e.d.). Bij „private” geschriften moet de mogelijkheid van nadeel in concreto nog afzonderlijk vaststaan omdat zich gevallen laten denken waarin het gebruik niet het „gemeengevaarlijke” effect heeft, dat het in het rechtsverkeer brengen van valse bewijsstukken oplevert. Dat gemeengevaarlijke, liggende in het schaden van het vertrouwen in bewijsstukken, maakt de valsheidsdelicten tot méér dan voorbereidingshandelingen tot bedrog. Wat het strafmaximum betreft zouden zij, enkel beschouwd als voorbereidingshandelingen, kunnen liggen op het niveau van b.v. poging tot oplichting. Het feit dat valsheid in „gewone” geschriften wordt bedreigd met 5 jaar gevangenisstraf, maakt echter duidelijk dat het hier gaat om een fase vóór het feitelijke bedrog met zelfstandige, in het gemeengevaarlijke liggende onrechtswaarde⁴². In zoverre kan het valsheidsdelict worden vergeleken met dat van artikel 328 (in brand steken van verzekerde goederen etc.).

Beperken wij ons thans eerst tot het misdrijf van art. 225, valsheid in geschrift. Het gaat daar over geschriften, waaruit enig recht, enige verbintenis of enige bevrijding van schuld kan ontstaan, of die bestemd zijn om tot bewijs van enig feit te dienen. De eerste groep van de hierbedoelde geschriften heeft tot weinig discussie aanleiding gegeven. Het zijn geschriften waaraan rechtsgevolg kan worden toegekend. Zij zijn onmiddellijk een bron van rechten⁴³. Bedoeld zal zijn, dat het een geschrift moet betreffen, dat een rechtshandeling bewijst met een van de genoemde gevolgen. Noyon-Langemeijer acht deze bedoeling voldoende duidelijk weergegeven;

⁴² Vgl. Van Bemmelen, Handboek, blz. 402; Noyon-Langemeijer, aant. 11 op art. 225.

⁴³ M.v.T., Smidt, II, blz. 253; Noyon-Langemeijer, aant. 2 op het art.

Simons ⁴⁴ meent dat de omschrijving weinig gelukkig is. In zijn artikel in het T.v.S. ging hij verder door te stellen dat de woorden, die de eerste groep geschriften aanduiden, gevoeglijk zouden kunnen worden geschrapt (blz. 61).

De moeilijkheden beginnen als moet worden bepaald welke geschriften bestemd zijn om tot bewijs van enig feit te dienen. Men is het er wel over eens dat „feit” hier moet worden opgevat als een feit dat in het rechtsverkeer van betekenis is, een juridisch relevant feit (vgl. H.R. 22 oktober 1923, N.J. 1923, 1361). Maar wanneer heeft een geschrift bewijsbestemming?

Oorspronkelijk luidde de formulering van het ontwerp: dat tot bewijs van enig feit *kan* dienen. De redactie werd gewijzigd om de geschriften, waarin strafbare valsheid kan worden gepleegd, meer uitdrukkelijk te beperken tot werkelijke bewijsstukken. Bij de discussie kwam tot uiting, dat onder bewijsstukken hier moeten worden verstaan de stukken, die naar hun aard bewijsbestemming hebben, en dus niet de stukken, waaraan tussen personen een dergelijke bestemming in concreto is gegeven. Er is geen aanleiding om slechts tot bewijsstukken te bestempelen de geschriften die krachtens wettelijke voorschrift als zodanig zijn aan te merken. De bewijsbestemming kan ook berusten op bepalingen van de administratie en van hen, die binnen de kring van hun bevoegdheid de bestemming aan zekere geschriften toekennen.

In een lange reeks van rechterlijke beslissingen zijn vele soorten geschriften op dit punt getoetst. De laatste ontwikkeling is, dat als geschriften, bestemd om tot bewijs te dienen, worden aangemerkt die, waaraan in het maatschappelijk verkeer betekenis voor het bewijs van enig feit pleegt te worden toegekend ⁴⁵. Behalve uit wet en administratief voorschrift kan nu ook uit de gewoonte de bewijsbestemming worden afgeleid. Het zou mij, gelet op de vraagstelling, te ver voeren de jurisprudentie geheel na te gaan en te bespreken. Dit praeadvies heeft niet de pretentie, noch de bedoeling, met de bestaande leerboeken te willen wedijveren. Enige

⁴⁴ Simons, Leerboek van het Nederlandse strafrecht, Tweede Deel (6de dr. bew. door W. P. J. Pompe), blz. 336.

⁴⁵ H.R. 14 mei 1957, N.J. 1957, 472 m.o. B.V.A.R. (H.R. 23 sept. 1952, N.J. 1953, 1, had i.p.v. „maatschappelijk verkeer” het iets engere „rechtsverkeer”).

aandacht zou ik willen besteden aan de geschriften, die verklaringen bevatten omtrent *eigen* aangelegenheden.

Bij de bespreking van het oplichtingsartikel kwam reeds de rechtspraak inzake steunfraude ter sprake. Vermeld werd dat daarbij het begrip „valse hoedanigheid” zeer ver werd uitgebreid, zodat er zelfs onder werd gebracht de hoedanigheid van rechthebbende op een steunuitkering tot een bepaald bedrag (§ 4). In bepaalde gevallen kon steunfraude ook met succes leiden tot een vervolging terzake van valsheid in geschrift, nl. wanneer de werkloze schriftelijk (b.v. door op een lijst te tekenen) valselijk had verklaard in een bepaalde periode niet te hebben gewerkt.

Wij zijn hier duidelijk bij de grenzen van het mogelijke, voor wat betreft de toepassing van beide strafnormen. Van Bemmelen stond en staat nog op het standpunt, dat afzonderlijke strafbaarstelling van dit soort fraude gewenst is. Aanvankelijk bepleitte hij dit alleen op gronden van billijkheid: het gaat om minder ernstige feiten en de veroordeling geschiedt voor hoogst ernstige misdrijven⁴⁶. Later zag hij het voordeel van het scheppen van een apart delict ook gelegen hierin, dat enerzijds met de door hem voorgestelde bepaling getroffen zouden kunnen worden personen die nu vrijuit gaan, en anderzijds dat de valsheid in geschrift niet verder behoeft te worden „uitgerekt” dan in de bedoeling van de wetgever heeft gelegen⁴⁷.

Deze argumenten hebben een zekere onderlinge samenhang. Als men iemand voor oplichting of valsheid in geschrift straft, terwijl het niet de bedoeling van de wetgever was dit in het betrokken geval mogelijk te doen zijn, is het resultaat uiteraard onbillijk. Maar wat was de bedoeling van de wetgever? Dit maakt Van Bemmelen in dit verband m.i. niet geheel duidelijk.

Het probleem zou ik als volgt willen benaderen. Het is een gezond beginsel, niet enkel op iemands woord af te gaan

⁴⁶ De steundelicten, N.J.B. 1936, blz. 4 v.

⁴⁷ De strafwetgever tegenover de onwaarheid, N.J.B. 1938, blz. 306; Handboek, blz. 431. Voorgesteld werd, strafbaar te stellen hem, die met het oogmerk van wederrechtelijke bevoordeling opzettelijk in strijd met de waarheid een opgave doet omtrent een feit, waarover hij hetzij ingevolge een wettelijk voorschrift, hetzij in het belang van de openbare dienst, hetzij ingevolge een overeenkomst of krachtens de statuten ener vereniging, vennootschap of stichting een opgave naar waarheid moet doen.

als hij iets verklaart over zichzelf of in zijn eigen belang (nulla scriptura probat pro scribente). In het strafprocesrecht wordt zelfs iemands bekentenis niet als volledig bewijs aanvaard. „De valse verklaring omtrent eigen aangelegenheden is eenvoudig niet strafbaar gesteld, en zulks volkomen terecht omdat zij uit haar aard niet een vertrouwen wekkend geschrift kan zijn, tenzij dit speciaal is bepaald”, aldus Noyon-Langemeijer ⁴⁸. In cauda venenum. Wanneer kan men zeggen dat een verklaring omtrent eigen aangelegenheden krachtens speciale bepaling bewijsbestemming heeft? Niemand zal betwijfelen dat de wetgever de bevoegdheid moet hebben, en ook heeft, die te verlenen. Bezwaar ligt daar niet in, omdat het betrokken wettelijk voorschrift aan ieder bekend kan zijn en men dus weet, welke risico's aan vervalsing zijn verbonden. Vgl. de bewijskracht van de eigen boekhouding (art. 7 W.v.K.). Moeilijker wordt het, als het gaat om de bewijsbestemming, aan een geschrift toegekend door het administratieve of een ander gezag. Sprekende over de steunfraude neemt Noyon-Langemeijer (aant. 3 op art. 225) slechts aarzelend aan dat valse opgaven van werklozen tot het verkrijgen van steun onder art. 225 vallen. „Nu het bevoegd gezag blijk geeft de ondertekende verklaring te beschouwen en als overtuigend en als door straf gesanc-tioneerd, is de vereiste waarschijnlijkheid, zij het ternauwer-nood, wel aanwezig. Dat andere valse opgaven onder bijzon-dere strafbepalingen vallen, brengt hierin geen verandering. Of het van het bevoegd gezag juist gehandeld is aan ver-klaringen van belanghebbenden deze bewijskracht te geven is natuurlijk een vraag op zichzelf.”

Ik voor mij zou het accent hier iets anders willen leggen. De wetgever is de eerst aangewezen om te bepalen in welke gevallen het wenselijk en toelaatbaar is, aan verklaringen omtrent eigen aangelegenheden zelfstandige waarde toe te kennen. In die gevallen kan hij nog twee kanten op: soms kan de toegekende waarde zo groot zijn dat zij bewijskracht meebrengt (boekhouding), soms is er reden, de waarde te onderstrepen door het doen van valse opgaven als bijzonder delict strafbaar te stellen. Van deze laatste methode bestaan vele voorbeelden. Zwaar strafbaar is het doen van valse belastingaangiften. Een delict van „lagere orde” is b.v. het doen van onjuiste opgaven voor het verkrijgen van een rij-

⁴⁸ Aant. 1 op art. 230.

bewijs of kentekenbewijs (artt. 10 en 14 Wegenverkeerswet), het verstrekken van onjuiste gegevens als bedoeld in art. 15 van de Uitverkopenwet en art. 8 van de Wet op het cadeaustelsel.

Een merkwaardig fenomeen is in dit verband het vroegere rijtijdenboekje, thans „werkmap” geheten. Art. 35 Rijtijdenbesluit jo. art. 6 Rijtijdenwet stelt het vervalsen of valselijk vermelden van de vereiste gegevens strafbaar „voor zoveel daartegen niet bij het Wetboek van Strafrecht is voorzien”. Laatstgenoemde woorden hebben het gevolg gehad, dat openbaar ministerie en rechter de keus hebben, te vervolgen resp. te veroordelen voor overtreding van Rijtijdenwet en -besluit of wegens valsheid in geschrift (H.R. 19 juni 1956, N.J. 1956, 526).

Men zou zeggen: het een of het ander. Of de eigen verklaring heeft bewijsbestemming en dan is er sprake van valsheid in geschrift, of het doen van onjuiste opgaven is een speciaal delict en dan alleen als zodanig strafbaar. Het thans verkregen resultaat is innerlijk tegenstrijdig. Het is begrijpelijk, nu de wetgever zelf duidelijk een hint gaf in de richting van art. 225, dat de rechter tot het aannemen der bewijsbestemming van het rijtijdenboekje is gekomen. Als de geciteerde woorden waren weggelaten had hij dit waarschijnlijk niet gedaan. Sinds het genoemde arrest was de kans op een toenemende divergentie in het vervolgingsbeleid voor dit soort fraude zo groot, dat de Minister van Justitie het noodzakelijk heeft geacht, richtlijnen te geven m.b.t. de beslissing of vervolgd dient te worden terzake van overtreding van het Rijtijdenbesluit dan wel wegens valsheid in geschrift. Het is uiteraard gewenst, dat de wet het dilemma opheft, waarbij de balans n.m.m. moet doorslaan naar de speciale overtreding.

Bij de steunfraude ligt de situatie bijna omgekeerd. Er was geen strafbepaling tegen het doen van onjuiste opgaven op dit terrein, en de bewijsbestemming c.q. het oplichtingskarakter der valse eigen verklaringen kon slechts met veel moeite worden geconstrueerd. Dat dit is geprobeerd is alleszins verklaarbaar, omdat duidelijk strafwaardige feiten anders gemakkelijk straffeloos zouden blijven. Van de bevoegde autoriteiten kan moeilijk worden verlangd, eigen opgaven, als die en masse moeten worden verwerkt, zelf op hun betrouwbaarheid te toetsen. Zij dienen echter niet genoodzaakt

te zijn, op eigen initiatief bewijsbestemming toe te kennen aan zulke opgaven. De wetgever dient hier de beslissing te hebben en zou m.i. ook op dit terrein moeten kiezen voor een aparte strafbepaling (vgl. art. 53 Org. wet Soc. Verz., Stb. 1952, 344).

Tegen de door Van Bemmelen gesuggereerde strafbepaling (zie noot 46) heb ik wel enige bedenking.

In de eerste plaats betwijfel ik of een zo algemene strafbepaling wel de voorkeur verdient. Zij zou hier en daar een (thans op minder gewenste wijze door art. 225 opgevulde) leemte opheffen, maar tegelijk een aantal voor bijzondere valse opgaven reeds bestaande bepalingen „overlappen”. Het komt mij voor dat genuanceerdheid hier beter is dan een formule die alle mogelijke soorten valse verklaringen over één kam scheert. Men kan zeggen dat de rechter uit zichzelf een valse belastingaangifte wel zwaarder zal aanrekenen dan onjuiste opgaven voor een kentekenbewijs, maar reeds de wetgever dient hier, zoals hij tot dusver ook deed, het nodige onderscheid te maken. Dit heeft mede het voordeel dat telkens incidenteel moet worden overwogen, of aan een eigen verklaring voor een bepaald doel zoveel waarde moet worden gehecht dat opzettelijk onjuiste verklaringen met straf dienen te worden bedreigd. Een generale strafbepaling zou in beginsel elke verificatie overbodig maken en de controlewerkzaamheden uitsluitend richten op het opsporen van strafbare feiten, hetgeen mij een minder gezonde toestand lijkt.

Voorts valt moeilijk te overzien, wat onder vigueur van de nieuwe strafbepaling strafbaar zou worden. Mij dunkt, te veel. Met name het opnemen van opgaven ingevolge overeenkomst of krachtens de statuten ener vereniging, vennootschap of stichting, gaat wel heel ver. Ik meen dat primair steeds de ongedwongen vaststaande bewijsbestemming (die de rechter niet te spoedig dient aan te nemen) de strafwaardigheid en dus de strafbaarheid van valsheid moet bepalen. Daarnaast kan er inderdaad reden zijn, de betrouwbaarheid van verklaringen omtrent eigen aangelegenheden te bevorderen door onjuiste opgaven in bepaalde gevallen met straf te bedreigen. Hier dient echter met zorg te werk te worden gegaan. Met name voor de privaatrechtelijke sfeer is een algemene strafsancie van deze aard m.i. niet aan te bevelen, hoezeer zich wel gevallen kunnen voordoen waarin men haar node zou missen.

Dit over de geschriften, waarvan art. 225 het valselijk opmaken of vervalsen met intention frauduleuse verbiedt. Het lijkt niet noodzakelijk, hier uit te weiden over materiële en intellectuele valsheid, die beide gelijkelijk strafbaar zijn gesteld. Ik signaleer even het verschil van mening tussen Noyon-Langemeijer en Van Bemmelen over de juistheid van de delictsomschrijving op dit punt. Eerstgenoemde schrijvers achten de omschrijving van het gebruik eigenlijk onvolledig, „want bij intellectuele valsheid wordt het stuk niet gebruikt alsof het materieel echt en onvervalst was, maar alsof de daarin voorkomende opgaven waren overeenkomstig de waarheid” (aant. 10 op het art.). Zij doen opmerken dat in de artt. 227, 228 en 231 dit verschil kennelijk wel is ingezien; daar wordt nl. gesproken over gebruik „als ware de inhoud (resp. zijn opgave) in overeenstemming met de waarheid”. Van Bemmelen⁴⁹ vindt deze opmerking „wel iets te spitsvondig”. Hij ziet geen bezwaar, het gebruik „als echt en onvervalst” te beschouwen als een verzamelterm, waaronder ook valt het gebruik als ware de inhoud van het stuk in overeenstemming met de waarheid.

Zeker zal niet worden bewist, dat de huidige tekst van art. 225 aldus ruim moet worden uitgelegd. Het is echter wel storend, dat de ène bepaling een andere redactie geeft dan de andere. Het is m.i. betrekkelijk onverschillig, welke oplossing men kiest, mits deze maar consequent wordt volgehouden.

Valsheid in geschrift is voltooid met het valselijk opmaken of vervalsen. Het is niet nodig dat het geschrift als echt is gebruikt. Dit gebruik is afzonderlijk strafbaar gesteld en wordt met dezelfde straf bedreigd. Het is mogelijk dat aan de valsheid zelf geen delict ten grondslag ligt; het gebruik in het bewustzijn van de valsheid kan dan toch krachtens het tweede lid van art. 225 strafbaar zijn. Het naar het eerste lid terugwijzende „het” valse of vervalste geschrift kan niet tot een andere conclusie leiden⁵⁰. Het zou echter zuiverder zijn, hier te spreken van „enig” vals of vervalst geschrift, zoals b.v. ook in art. 226 is geschied.

Laatstgenoemd artikel bedreigt een zwaardere straf tegen valsheid in bepaalde met name genoemde geschriften, zoals

⁴⁹ Handboek, blz. 437.

⁵⁰ Aldus ook Noyon-Langemeijer, aant. 12, en Van Bemmelen, Handboek, blz. 438.

authentieke acten, en het gebruik van zulke geschriften. De constructie dezer valsheidsdelicten is overigens geheel gelijk aan die van art. 225.

§ 9. *Bijzondere geschriften.*

Een authentieke acte kan, evenals elk ander geschrift, materieel en intellectueel worden vervalst. Geen valsheid pleegt de notaris e.d., die een acte verlijdt, waarin hij een valse verklaring van een ander als aan hem gedaan opneemt. Hij relateert wat hem is opgegeven en is niet aansprakelijk voor de onjuistheid van die opgave. Hetzelfde geldt voor de verhorende politieman, die in zijn proces-verbaal weergeeft wat de verdachte of een getuige heeft verklaard. Een deelnemingsvorm is hier niet te construeren⁵¹. Voorzover het nodig is, te kunnen afgaan op de waarheid van hetgeen de in de authentieke acte weergegeven verklaring inhoudt, is een aparte strafbepaling onmisbaar. Voor een proces-verbaal van de politie is deze functie er niet. Art. 227 beperkt, mede met het oog daarop⁵², de strafbaarheid tot het doen opnemen van valse opgaven aangaande een feit, van welks waarheid de acte moet doen blijken. Wanneer heeft een authentieke acte aangaande een zeker feit die functie? Naar het oordeel van Noyon-Langemeijer moet men zich daarvoor afvragen tot het leveren van welk bewijs een acte hetzij krachtens uitdrukkelijke wetsbepaling, hetzij uit haar op de wet gegronde betekenis bestemd is (aant. 1 op het art.). Reeds de M.v.T. stelde, dat b.v. een geboortecte slechts is bedoeld om het feit der geboorte te bewijzen. Valse opgaven omtrent andere omstandigheden die daarin worden vermeld, vallen niet onder de strafbepaling. Een twistpunt is, of de erkenning van een natuurlijk kind door de vader het vaderschap bewijst⁵³. Een scheepsverklaring diende vroeger tot

⁵¹ Vgl. mijn diss., blz. 89. Te gechargeerd is m.i. daarom de opmerking van Van Bemmelen, dat iemand nog eerder strafbaar is wegens valsheid in onderhandse dan in authentieke geschriften (Handboek, blz. 422).

⁵² M.v.T. (Smidt, II, blz. 265). Vgl. voor notariële acten de discussie tussen J. M. Polak (T.v.S. LVII, blz. 278 v.) en H. Drielsma (W.P.N.R. 4088).

⁵³ Zie Noyon-Langemeijer, aant. 1, en Ch. Petit, Onwaarheid der erkenning en valsheid in geschriften, in Opstellen over recht, wet en samenleving (Feestbundel Prof. Pompe, 1948), blz. 199 v.

bewijs van de waarheid van het gerelateerde. Nu zij nog slechts vrije bewijskracht heeft moest de strafbaarheid van valsheid afzonderlijk worden bepaald (art. 389bis Sr.).

Art. 228 vervolgens behandelt de afgifte en het gebruik van valse geneeskundige verklaringen. De afgifte kan slechts geschieden door een geneeskundige. Maakt een ander valselyk een stuk op dat voor een geneeskundige verklaring moet doorgaan, of vervalst hij zodanige verklaring, dan kan art. 229 toepasselijk zijn. Afzonderlijke strafbaarstelling was wel nodig omdat meestal niet zal kunnen worden gezegd dat geneeskundige verklaringen bestemd zijn om tot bewijs van enig feit te dienen ⁵⁴.

Het delict van art. 228 is pas voltooid wanneer de geneeskundige zijn verklaring heeft afgegeven. Gewoonlijk is voldoende dat een vals geschrift is opgemaakt met het oogmerk om het als echt te gebruiken of te doen gebruiken. Hier moet het oogmerk (dat geredelyk niet behoefde te worden vermeld, evenmin als de mogelijkheid van nadeel) tot uitvoering zijn gebracht; het stuk moet uit handen zijn gegeven en zo in het rechtsverkeer zijn gebracht.

De verklaring moet betreffen „het al of niet bestaan of bestaan hebben van ziekten, zwakheden of gebreken”. Deze omschrijving is niet gelukkig. Bedoeld zijn natuurlijk ziekten enz. van degene op wie de verklaring betrekking heeft, maar dat staat er niet. Zelfs komt niet uit dat het over ziekten van mensen moet gaan. „De omschrijving is zó ruim, dat zij ook omvat de verklaring dat er geen koorts of typhus bestaat of ooit bestaan heeft, of dat er een ziekte bestaat waarbij het hoofdhaar zich naar de voeten verplaatst.” (Noyon-Lange-meijer). De redactie zou beter aldus kunnen zijn: „De geneeskundige die opzettelyk een valse schriftelyke verklaring omtrent de tegenwoordige of vroegere gezondheids-toestand of geestvermogens van de daarin genoemde persoon afgeeft, . . . enz.”. Het onbepaalde „zwakheden of gebreken”, dat alleen met enige goede wil tot het medische kan worden beperkt, wordt dan tevens vermeden.

Het tweede lid bedreigt een veel hogere straf bij het oogmerk „om iemand in een krankzinnigengesticht te doen opnemen of terughouden”. Het strafmaximum is hier bewust aangepast aan dat voor wederrechtelyke vrijheidsberoving

⁵⁴ Een uitzondering zullen vormen de verklaringen van overlijden ingevolge de Wet op de lijkbezorging (artt. 4, 5 en 29i).

(art. 282). Hier is de verklaring van de medicus, die overigens in foro alleen voorlicht en adviseert, beslissend⁵⁵, hetgeen de parallellisatie der strafmaxima aannemelijk maakt.

Is de geneeskundige eerst strafbaar na de afgifte van een valse verklaring, wie een zodanige verklaring valselijk opmaakt of vervalst is door deze gedraging zelf reeds strafbaar, mits hij het oogmerk had om het openbaar gezag of verzekeraars te misleiden (art. 229). Denkbaar is, dat met die bedoeling wordt getracht een werkelijke geneeskundige verklaring te verkrijgen, met name door simulatie. Er kan dan sprake zijn van doen plegen van het delict van art. 228, eerste lid. In § 4 zagen wij dat in een dergelijk geval oplichting werd aangenomen. Gesteld dat iemand een valse geneeskundige verklaring aanwendt voor een ander doel dan het misleiden van het openbaar gezag of verzekeraars, dan zal dit stuk onder omstandigheden kunnen gelden als een getuigschrift, bedoeld in art. 230, b.v. als het wordt overgelegd door een sollicitant.

Deze getuigschriften moeten betreffen „goed gedrag, bekwaamheid, armoede, gebreken of andere omstandigheden”. Het is mogelijk dat een dergelijk stuk tevens een geschrift is, bestemd om tot bewijs van enig feit te dienen, waarbij ik denk aan een examendiploma of een „verklaring omtrent het gedrag” in de zin van de Wet op de justitiële documentatie en op de verklaringen omtrent het gedrag (Stb. 1955, 395). De dader valt dan in de zwaardere strafbepaling van art. 225 of eventueel 226.

Wellicht kan de uitvoerige illustratieve opsomming van soorten getuigschriften in art. 230 vervallen, nu zij blijkens de bewoordingen van het artikel elke omstandigheid kan betreffen.

Het lijkt mij onmiskenbaar, dat „getuigschrift” niet kan zijn een eigen verklaring, b.v. in een sollicitatiebrief. Verwezen zij naar hetgeen omtrent verklaringen van eigen aangelegenheden in de vorige paragraaf werd opgemerkt⁵⁶.

Strafbaarheid is eerst aanwezig bij het oogmerk van gebruik „tot het verkrijgen van een indienstelling of tot het opwekken van welwillendheid en hulpbetoon”. Terecht m.i.

⁵⁵ Vgl. de artt. 15 en 28 van de Krankzinnigenwet (Stb. 1884, 96).

⁵⁶ In gelijke zin, met bestrijding van een oud andersluidend rechtbankvonnis, Noyon-Langemeijer, aant. 1 op het art.

acht Noyon-Langemeijer het woord welwillendheid hier overbodig. De bedoeling om enkel welwillendheid op te wekken is, gezien het voegwoord „en” tussen welwillendheid en hulpbetoon, niet voldoende. Hulpbetoon veronderstelt altijd welwillendheid.

Merkwaardig is, dat het gebruik van een vals getuigschrift onbeperkt strafbaar is. Het tweede lid van het artikel spreekt algemeen over gebruik maken van het getuigschrift als ware het echt en onvervalst. Ook al zal men kunnen zeggen dat een ander gebruik van getuigschriften dan dat waarvoor ze worden opgemaakt, geen grote maatschappelijke betekenis zal hebben, en dat de strekking van het voorschrift beperking zal eisen tot het gebruik volgens de bestemming, toch moet hier m.i. een lacune worden geconstateerd. Evenals in art. 229 ware in het tweede lid van art. 230 in te voegen „met gelijk oogmerk”, tenzij men het standpunt in zou nemen dat een beperking beter kan worden vermeden. In dat geval zou men het in het eerste lid omschreven oogmerk ook ruimer moeten nemen, en zowel voor de vervalsing als voor het gebruik de mogelijkheid van nadeel als element moeten opnemen. Hetzelfde zou dan kunnen geschieden voor art. 229.

Tenslotte wijdt Titel XII een strafbepaling aan reispassen, veiligheidskaarten en reisorders (art. 231). Het begrip reis-pas zal ruim mogen worden opgevat naar de functie in het internationaal verkeer⁵⁷. Een toeristenkaart b.v. zal er zeker ook onder zijn begrepen. Wat onder „veiligheidskaart” hier moet worden verstaan, wordt noch in de parlementaire stukken, noch in de bekende handboeken verklaard. De Franse bepalingen spreken naast paspoorten van jachtacten.

Strafbaar is, als gebruikelijk, het valselijk opmaken en vervalsen, en hier bovendien het doen afgeven van een document als hier bedoeld op een valse naam of voornaam of met aanwijzing ener valse hoedanigheid. Niet duidelijk is, waarom het doen opnemen van een valse leeftijd of andere personalia niet is genoemd. T.a.v. de leeftijd heeft de Hoge Raad in 1913 beslist, dat het doen opnemen van een valse als deelneming strafbaar is, nl. doen plegen c.q. uitlokken van het valselijk opmaken. Deze constructie zou, nu dit afzonderlijk strafbaar is gesteld, niet toelaatbaar zijn bij het doen afgeven van een pas op valse naam. Het geheel wordt,

⁵⁷ H.R. 6 maart 1939, N.J. 1939, 821.

te meer nu het Franse verschil in straf (artt. 153 en 154 C.P.) niet is overgenomen, nogal eigenaardig. Er zou m.i. niets van belang veranderen wanneer de tussenzin betreffende „doen afgeven” geheel verviel. Weliswaar zou dan het delict in alle gevallen zijn voltooid nadat het document op valse gegevens was opgemaakt, zonder dat dit nog behoefde te zijn afgegeven, maar na het opmaken pleegt hier toch steeds afgifte te volgen. In elk geval zie ik geen klemmende reden om voor valse naam en hoedanigheid enerzijds, en voor valse leeftijd e.d. een verschillende delictsconstructie te maken met gelijkblijvend strafmaximum. En passant merk ik op dat het noemen van voornaam naast naam in dit artikel niet tot de gevolgtrekking zal mogen leiden dat in art. 326 „valse naam” alleen slaat op de achternaam!

Het gebruik van een reis papier is voor dit artikel niet beperkt tot vertoon bij grensoverschrijding of in het buitenland. Niet alleen is gebruik ook het laten viseren van het document, maar daarnaast tevens de aanwending als legitimatiebewijs voor het verkrijgen van een betaling⁵⁸. Bij de laatstgenoemde vorm van misbruik zou m.i. ook oplichting d.m.v. een listige kunstgreep kunnen worden aangenomen.

Elders in het Wetboek, en daarbuiten, komen nog andere valsheidsdelicten m.b.t. bepaalde geschriften voor. Eerst vermeld ik art. 336, geplaatst in de Titel „Bedrog”. Dit heeft betrekking op balansen, winst- en verliesrekeningen of toelichtingen op dergelijke stukken. Strafbbaar zijn de koopman en de bestuurder, behorende vennoot of commissaris ener vennootschap of coöperatieve vereniging, die onware zodanige stukken openbaar maken of openbaarmaking opzettelijk toelaten.

Bij de behandeling van art. 225 maakte de bewijskracht der balans onderwerp van discussie uit tussen de Minister en de Commissie van rapporteurs. Op voorstel der commissie werd zekerheidshalve art. 336 opgenomen (gewijzigd bij de Wet van 2 juli 1928, Stb. 216).

Onlangs is een publicatie over deze bepaling verschenen, waarin de toepassingsmogelijkheden, mede gelet op buitenlandse wetsbepalingen en jurisprudentie, worden nagegaan (stille reserves, onderwaardering e.d.). De schrijver komt

⁵⁸ H.R. 11 jan. 1937, N.J. 1937, 821.

niet tot critiek op de wetstekst, weshalve ik met vermelding van zijn artikel moge volstaan ⁵⁹.

De bepaling geeft eigenlijk strafbaarstelling van een bepaalde wijze van gebruik (publicatie) van stukken die aan intellectuele valsheid lijden. In zoverre is er verwantschap met het delict van art. 335. Het valselijk opmaken zelf is niet afzonderlijk strafbaar gesteld. De plaatsing in de Bedrogstitel lijkt daarom inderdaad juist.

In de Titel „Ambtsmisdrijven” stelt art. 360 strafbaar de ambtenaar of een ander met enige openbare dienst voortdurend of tijdelijk belaste persoon, die opzettelijk boeken of registers, uitsluitend bestemd tot controle van de administratie, valselijk opmaakt of vervalst. Dit artikel is opgenomen omdat de bedoelde stukken, niet bestemd zijnde om tot bewijs te dienen, niet onder art. 225 vallen. Het behoeft hier m.i. geen verdere bespreking evenmin als de artt. 373 en 374, die mede op vervalsing van poststukken en telegrammen betrekking hebben.

Art. 389bis, een der scheepvaartmisdrijven, vermeldde ik reeds in de vorige paragraaf. Een valsheidsdelict is ook overlegging van een valse schriftelijke verklaring dat een schip, waarvan de inschrijving of overschrijving in het scheepsregister moet plaats vinden, een Nederlands schip is. Dergelijke verklaringen behoeven de goedkeuring der rechtbank, hetgeen doet vermoeden dat de kans op ontdekking der onwaarheid bijzonder groot moet zijn.

Ook in bijzondere wetten komen strafbepalingen betreffende valsheid in geschriften voor. Ik heb niet gestreefd naar een volledige inventarisatie. In de vorige paragraaf werden er reeds enkele genoemd (b.v. Rijtijdenwet). Hier vermeld ik nog de Steenhouwerswet en de Stuwadoorswet, die, kennelijk hoofdzakelijk om een lager strafmaximum te kunnen bedreigen, speciale bepalingen bevatten ⁶⁰. In de Steenhouwerswet 1921 gaat het om de zgn. steenhouwerskaarten, afgegeven na geneeskundig onderzoek, zonder welke geen steenhouwersarbeid mag worden verricht. Voor de Stuwadoorswet betreft het de zgn. arbeidsboekjes, voorgeschreven in het Controlebesluit Stuwadoorswet. Ten hoogste drie

⁵⁹ Th. S. Ysselmuiden, Het balansdelict in de openbaar gemaakte jaarrekening, N.J.B. 1961, blz. 761 v.

⁶⁰ Vgl. H. J. A. Nolte, Het strafrecht in de bijzondere wetten, diss. Utrecht 1948, blz. 264.

maanden gevangenisstraf staat op het valselijk opmaken of vervalsen van dergelijke geschriften, geschied teneinde een ander in de gelegenheid te stellen het stuk als echt en onvervalst te gebruiken. Het gebruik zelf is strafbaar met ten hoogste een maand gevangenisstraf (artt. 21 en 22 Steenhouderswet 1921 en art. 20 Stuwadoorswet).

§ 10. *Overige valsheidsdelicten.*

Er zijn twee bepalingen uit de Bedrogstitel, die nog moeten worden vermeld. Het kwam mij voor dat dat het beste op deze plaats kan geschieden.

Noyon-Langemeijer tekent aan, dat het misdrijf van art. 326bis een zuiver bedrogsmisdrijf is. Ik waag het de juistheid van deze uitspraak in twijfel te trekken. De constructie, met haar tweeledigheid van strafbare vervalsing en strafbaar gebruik, is in elk geval analoog aan die van de valsheidsdelicten. Strafbaar is in de eerste plaats het valselijk plaatsen van enige naam of enig teken op of in een werk van letterkunde, wetenschap, kunst of nijverheid, of het vervalsen van de echte naam of het echte teken, met het oogmerk om daardoor aannemelijk te maken dat het werk van de hand is van degene, wiens naam of teken is aangebracht.

Inderdaad valt onder de letter van het artikel degene, die deze manipulaties uitvoert om b.v. uit ijdelheid te doen voorkomen dat hij kostbare schilderijen bezit. Een bezwaar zie ik hier echter niet in. Noyon-Langemeijer blijkt te voelen voor het bij later ingetrokken amendement voorgestelde oogmerk van wederrechtelijke bevoordeling, om te doen uitkomen dat geëist wordt de bedoeling om „aannemelijk te maken” voor *kopers* (aant. 1 op het art.). Naar mijn oordeel zou bij aanneming hiervan het typische valsheidskarakter van het delict verloren zijn gegaan. In § 8 is er op gewezen dat bij geschriften met bewijsbestemming e.d. er reeds een element van gemeengevaarlijkheid ligt in het vervalsen of valselijk opmaken van zulke geschriften, ongeacht of feitelijk wordt getracht er bedrog mee te plegen. Zo ligt het m.i. ook met de hier genoemde werken. Men moet er op aan kunnen dat de signatuur juist is. Wie de geplaatste verandert of een valse aanbrengt, met de bedoeling het te doen voorkomen dat alles in orde is, dient reeds strafbaar te zijn afgezien van zijn verdere bedoelingen. De mogelijkheid van nadeel be-

hoeft hier m.i. niet bestanddeel te zijn; zij mag altijd aanwezig worden geacht. Het eigenlijke misbruik is afzonderlijk strafbaar gesteld onder 2° (verkoop, te koop aanbieden). Het artikel werd bij de Auteurswet van 1912 in het Wetboek ingevoegd, maar houdt met het auteursrecht als zodanig geen verband.

Minder twijfelachtig is de juistheid der plaatsing van art. 337 onder de bedrogsdelicten. Het gaat hier om het verkopen enz. van waren, die zelf of op hun verpakking valselijk voorzien zijn van onjuiste aanduidingen omtrent de herkomst (naam, firma of merk van een ander, eventueel nagebootst, plaatsaanduiding met bijvoeging van een verdichte naam of firma). Het valselijk aanbrengen van deze kentekenen is geen apart delict, hetgeen de plaatsing in de bedrogstitel aannemelijk maakt. Overigens is niet algemeen strafbaar gesteld de misleiding van het publiek aangaande de herkomst van waren, maar slechts de mogelijke misleiding door middel van valse uiterlijke kentekenen. In zoverre is er verband met de valsheidsdelicten. Het oogmerk van misleiding, wederrechtelijke bevoordeling e.d. wordt niet vereist. Implicite is wel gegeven het oogmerk om de valse kentekenen voor echt te doen doorgaan. De bepaling vertoont, zo gezien, m.i. de meeste overeenkomst met die, welke het gebruik van vervalste stukken strafbaar stellen.

In deze paragraaf zou ik verder nog valsheidsdelicten kunnen bespreken, die bankbiljetten, munten, zegels, merken enz. betreffen (Titels X en XI, art. 440). Het komt mij evenwel voor dat dan de aandacht, gegeven aan de periferie der eigenlijke bedrogsdelicten, relatief te groot zou worden. Om de eerder aangegeven redenen heb ik een aantal valsheidsdelicten in mijn overzicht betrokken. Het is echter wel zaak, daarin een caesuur te maken, ook al omdat ik het gevoel heb, bij bestudering van de bepalingen inzake valsheid anders dan in geschriften, niet te zullen komen tot ingrijpende wijzigingsvoorstellen.

N A S C H R I F T

Tot slot een tweetal opmerkingen, die ook in de Inleiding hadden kunnen zijn gemaakt, maar die ik toch liever voor het laatst bewaarde.

De eerste is, dat in het voorafgaande wel, waar dat te pas kwam, naar buitenlandse wetgeving is verwezen, maar dan zo, dat mogelijkheid en wenselijkheid van unificatie buiten beschouwing bleef. Voor wat de Benelux betreft verdient echter wel vermelding, dat de Belgisch-Nederlands-Luxemburgse Studiecommissie tot Eenmaking van het Recht enige jaren geleden de unificatie-mogelijkheden op het gebied der bedrogsdelicten in studie heeft genomen. Door haar ontworpen voorstellen tot wetswijziging, die met name de delicten oplichting en flessentrekkerij betreffen, hebben geleid tot correspondentie tussen de Belgische Minister van Justitie en de commissie, die daarop met nieuwe voorstellen is gekomen. Deze voorstellen, die aan genoemde Minister werden toegezonden, zijn echter nog niet officieel ter kennis van de andere Benelux-regeringen gebracht, zodat ik moest afzien van verwijzing naar en beschouwing van de vruchten van de arbeid der commissie. Insiders zullen wellicht hebben bemerkt dat ik (ambtshalve) daarvan heb kunnen kennisnemen.

In de tweede plaats signaleer ik dat de kwestie der strafmaxima buiten behandeling is gebleven. Niet omdat ik deze zonder belang zou achten, al zie ik dit belang wel als beperkt. De gestelde maximum-straf, bedoeld als zij is voor de zwaarste schendingen van de betrokken strafnorm, pleegt zelden te worden opgelegd. In niet veel gevallen zal er dus behoefte worden gevoeld aan een hogere dan het toegelaten maximum. In de keuze van de wetgever ligt echter ook een waarde-oordeel; zij duidt het aan het delict toegekende onrechtsgehalte aan. In zoverre is het strafmaximum van betekenis voor elke overtreding der norm, de lichtere zowel als de zwaardere.

Ik had kunnen trachten, bij elk der besproken delicten de juistheid van de bedreigde straffen te beoordelen, maar meende dit achterwege te mogen laten. Een zakelijke discussie is hier natuurlijk zeer wel mogelijk, maar de persoonlijke appreciatie speelt toch een grote rol. Is het nodig om flessentrekkerij met dezelfde straf te bedreigen als oplichting, terwijl kopersbedrog tot het derde gedeelte komt? Moet paspoortvervalsing en vervalsing van steenhouwerskaarten zoveel minder strafwaardig worden geacht dan b.v. vervalsing van een kwitantie? Men kan over deze en soortgelijke vragen lang twisten en elkaar niet overtuigen.

Laat ik volstaan met te stellen dat naar mijn mening oplichting qua onrechtswaarde eerder gelijk te stellen is met diefstal dan met ongequalificeerde verduistering. Het zou m.i. daarom wenselijk zijn, het strafmaximum voor oplichting te verhogen van drie tot vier jaren gevangenisstraf.

INHOUD

	blz.
Hoofdstuk I. Inleiding	1
§ 1. Vooropmerking	1
§ 2. Het veld van onderzoek	2
§ 3. Wijze van benadering	8
Hoofdstuk II. Bedrog	11
§ 4. Oplichting	11
§ 5. Verzekeringsbedrog	24
§ 6. Flessentrekkerij	30
§ 7. Overig handelsbedrog	34
Hoofdstuk III. Valsheid	43
§ 8. Valsheid in geschrift	43
§ 9. Bijzondere geschriften	52
§ 10. Overige valsheidsdelicten	58
Naschrift	59

Dienen de bepalingen omtrent bedrogsdelicten in het Wetboek van Strafrecht en andere wetten te worden herzien?

Praeadvies van Mr. W. de Vries

Het feit, dat met betrekking tot de thans aan de orde gestelde vraag aanvankelijk slechts één prae-adviseur aangekondigd werd¹, berustte niet op een vergissing: nog in januari j.l. stond het niet vast, of over bedoelde vraag twee prae-adviezen uitgebracht zouden worden, en zo ja, wie dan de tweede prae-adviseur zou zijn. De uitnodiging om deze taak op mij te nemen bereikte mij pas in genoemde maand onder mededeling, dat het bestuur aanvankelijk de bedoeling had gehad „een liefst wat jonge Officier van Justitie de gestelde vraag meer van de praktijkkant te laten belichten”. Inderdaad bleek mij spoedig dat vóór mij reeds verschillende (subs.) Officieren van Justitie aangezocht waren als tweede prae-adviseur op te treden; allen hadden echter geweigerd aan de eervolle uitnodiging gevolg te geven. Steeds was de reden geweest, dat men door de overdrukke werkzaamheden op de parketten zich niet in staat had geacht zich de nodige tijd van voorbereiding te verzekeren. Hier wreekte zich dus de overbelasting, waarover reeds lang bij de Rechterlijke Macht wordt geklaagd, en over welker oorzaken en gevolgen reeds zo veel is gezegd en geschreven, dat ik daarop hier niet nader behoef in te gaan. Wie echter mijn optreden als tweede prae-adviseur ziet tegen de achtergrond, die mij in januari bekend werd, zal misschien geneigd zijn de woorden uit Genesis 29 : 25 „en zie, het was Lea” tot de zijne te maken. Daarvoor zou te meer reden zijn, omdat de aanvankelijke bedoeling van het bestuur veel meer in de rede lag, dan de keuze, waartoe dat bestuur nog op het allerlaatste moment is gekomen. Wie immers de thans aan de orde gestelde vraag „van de praktijkkant” zal moeten beantwoorden, zal liefst over een ruime eigen ervaring moeten beschikken ten aanzien van gebleken wettelijke lacunes, welke strafwaardig bedrog straffeloos hebben doen blijven, en op zulk een ervaring

¹ Ned. Juristenblad 1962, blz. 40.

kan een Advocaat-Generaal (zoals schrijver dezes) zich niet of nauwelijks beroepen. Bedrog, dat niet met straf is bedreigd, en dus geen strafbaar feit vormt, leidt reeds zelden of nooit tot een proces-verbaal. Toch kan een Officier van Justitie er kennis van krijgen doordat de politie vóór de zaak terzijde te leggen eerst nog eens met hem overleg is komen plegen. Wanneer de politie — eventueel na zulk een overleg — toch van het gebeurde proces-verbaal opgemaakt heeft, en de Officier van Justitie reden ziet om de zaak niet zonder meer te seponeren, kan het gebeuren, dat alsnog het gepleegde bedrog aan het oordeel van de strafrechter in eerste instantie wordt onderworpen. Maar als deze laatste inderdaad op grond van een wettelijke lacune tot een vrij-spraak of een ontslag van rechtsvervolging komt, eindigt de strafvervolging dan toch doorgaans bij hem. Slechts hoogst zelden dringen dergelijke zaken nog door tot de hogere rechter, en de meest aangewezen prae-adviseur zou dus inderdaad iemand zijn geweest van een der rechtbank-parketten. Desondanks heb ik gemeend aan het verzoek van het bestuur te moeten voldoen, nu men mij uitdrukkelijk mededeelde, dat men na mij geen enkele andere keuze meer had. Bij die beslissing heb ik echter zeer goed beseft, niet alleen dat de zo juist aangehaalde woorden uit het bijbelboek Genesis op mij van toepassing zouden zijn, maar ook, dat de mij nog restende tijd om dit prae-advies voor te bereiden wel zéér kort was, en zeker te kort om mijn te geringe eigen ervaring nog aan te vullen door bijv. bij een aantal rechtbankparketten de als „niet strafbaar”, „civiele zaak” e.d. geseponeerde processen-verbaal van „bedrogsdelicten” op te vragen en te bestuderen. Met dankbaarheid wil ik echter melding maken van een aantal brieven, die ik ontving van verschillende Officieren van Justitie, en waarin zij desgevraagd mij van hun eigen ervaringen mededeling deden. Dat enkele Officieren van Justitie mij op mijn verzoek om hulp moesten berichten daartoe niet in staat te zijn wegens de overbelasting van hun parketten betreur ik wel, maar verwondert mij niet.

De geschiedenis, waaraan de boven geciteerde bijbelwoorden ontleend zijn, bewijst op zich zelf al, dat het plegen van bedrog nog ouder is dan de weg naar (het pas in 754 vóór Chr. gestichte) Rome. Naar onze begrippen

stuitten wij in Genesis 29 : 21 vlg. op een soortgelijk misdrijf, als omschreven in ons artikel 329 aanhef en sub 1° W. v. S. Ruim zeven jaar daarvóór had het slachtoffer van het hierbedoelde bedrog (Jakob) zichzelf aan een ander bedrogdelikt schuldig gemaakt. Wij vinden dit vermeld in Genesis 27. Immers met het oogmerk om zich wederrechtelijk te bevoordelen had toen Jakob door het aannemen van een valse naam en valse hoedanigheid (door zich Esau te noemen en zich als zijns vaders eerstgeborene voor te doen; Genesis 27 : 19; 24), alsmede door listige kunstgrepen (het zich hullen in Esau's kledij en het trekken van vellen van geitebokjes over zijn handen en over de gladdigheid van zijn hals; Genesis 27 : 15; 22; 23; 27) Isaak, zijn vader, bewogen tot de afgifte van zijn kostelijkste zegen — in feite gezien de daaraan verbonden gevolgen (Genesis 27 : 28-29) ook een goed van hoge economische waarde. Het feit ging, naar wij vernemen, met uitlokking, gepleegd door Jakobs moeder, Rebekka², gepaard (Genesis 27 : 6 en vlg.). Een nog ouder bedrog — maar dan ook naar onze tegenwoordige begrippen niet strafbaar — vinden wij vermeld in Genesis 12 : 11 vlg. Wij hebben hier te doen met één enkele leugen zonder dat de daarop gevolgde economische verrijking (Genesis 12 : 16) maar enigszins in Abrams oogmerk zal hebben gelegen.

De oplichting, beschreven in Genesis 27, werd — ook gezien Esau's reactie (Genesis 27 : 34 en 41) — in hoge mate verwerpelijk geoordeeld en Jakob heeft dan ook zijn broeders (uiteraard „civiele”) strafactie moeten ontvluichten, maar bij het te zijnen aanzien door zijn oom Laban gepleegde koopmansbedrog heeft hij zich neergelegd en hij is opnieuw zeven jaren voor Rachel gaan dienen (Genesis 29 : 27-30; naar mijn mening het oudste voorbeeld van koop op afbetaling!). Laban van zijn kant kon zich op „plaatselijke gewoonten” beroepen (Genesis 29 : 26), om aldus aan zijn gedrag het karakter van objectieve wederrechtelijkheid te ontnemen. Toch kan ons het feit, dat hij reeds na één week aan Jakob ook „Rachel, zijn dochter, hem tot een vrouw” gaf zonder Jakob eerst zijn tweede zeven-jaren-dienst te laten verrichten, een aanwijzing zijn,

² Uit Genesis 28 : 44-45 blijkt dat Rebekka al de betekenis van het begrip „verjaring” moet hebben begrepen. Dat zij in dezen goed zag, blijkt uit Genesis 31.

dat hij zelf ook inzag, dat het gepleegde bedrog subjectief wederrechtelijk bleef. Volgens de toenmalige begrippen was daarmee de zaak naar behoren geregeld.

Ik vermeld deze gevallen van bedrog niet alleen omdat zij nog eens ten overvloede bewijzen, dat van oudsher de mens de neiging zijn medemens te bedriegen eigen is geweest, maar ook omdat zij voorbeelden geven van een niet-strafbaar en misschien zelfs niet eens moreel³ verwerpelijk, dus m.a.w. „vroom” bedrog (hetgeen Abram met Sara in Egypte presteerde), duidelijk verwerpelijk en hoogst strafbaar geoordeeld bedrog (de oplichting van Isaak door Jakob) en koopmansbedrog (de levering van Lea in stede van Rachel door Laban).

Daarmee zijn wij meteen in medias res! Want ook thans nog is niet elk „bedrog” (waaronder ik dan — door tijdsgebrek tot zekere beperking gedwongen — mede in aansluiting op artt. 3. 2. 10, lid 3 van het Regeringsontwerp van het nieuwe Burgerlijk Wetboek⁴ zou willen verstaan het door opzettelijk daartoe gedane onjuiste mededelingen, of door het opzettelijk daartoe verzwijgen van feiten, die de verzwijger verplicht was mede te delen, of door andere opzettelijke listige handelingen opwekken van onjuiste voorstellingen bij een ander en daarvan ten voordele⁵ van zich zelf of van een derde gebruik maken) strafbaar, en bij wel

³ Merkwaardig was de ervaring, die schrijver dezes in september 1946 te Bern opdeed bij een voor de Berner Juristenverein gehouden lezing over „Die holländische Justiz während der deutschen Besetzung”. In deze lezing werd o.m. verteld, hoe zeer respectabele Nederlanders, onder wie ook leden van de Rechtelijke Macht, herhaaldelijk om lijf en leven van goede vaderlanders te beschermen, niet teruggeschrokken waren voor bedrog van de bezettende macht. Tot mijn grote verbazing bleek bij de nabespreking, dat verschillende Zwitserse juristen elk bedrog moreel verwerpelijk achtten, zelfs indien dit ertoe had geleid, dat Joden, onderduikers e.d. aan de greep van de bezetter waren onttrokken.

⁴ Vaststelling van boek 3; Wetsontwerp nr. 3770 (ingediend 4 nov. 1954); V.V. d.d. 20 okt. 1959. „Bedrog” in ruimere zin omvat natuurlijk ook de verschillende vormen van schending van vertrouwen.

⁵ Doorgaans noemt men als kenmerk van bedrog, dat de bedrieger van de door list of leugen opgewekte dwaling gebruik maakt ten nadele van de *bedrogene*. Zie bijv. VAN DALE's Groot Woordenboek der Nederlandse Taal, 's-Gravenhage 1961⁸ sub voce „bedriegen”. Ons Wetboek van Strafrecht gaat echter uit van het standpunt, dat de dader wederrechtelijke *bevoordeling* moet hebben nagestreefd. Zo ook de jurisprudentie; zie bijv. H.R. 27 mei 1935

strafbaar bedrog kan de mate van strafbaarheid nog sterk verschillen.

Vele mensen schijnen te menen, dat — wanneer zij in hun private belangen door bedrog aangetast zijn — de bedrieger ook strafrechtelijk moet en kan worden veroordeeld, maar niet zonder reden heeft de strafwetgever zich te dezen een grote zelfbeperking opgelegd. Bij de beraadslagingen in de Tweede Kamer n.a.v. ons tegenwoordige artikel 326 W. v S. is al door Van der Kaaij opgemerkt, dat het te ver zou gaan het bezigen van elke onwaarheid onder het bereik van de strafwet te brengen: „het publiek behoort daartegen op zijn hoede te zijn”⁶. En inderdaad is er in het dagelijkse leven zoveel misleiding, dat het ondoenlijk zou zijn iedereen strafrechtelijk te vervolgen, die een ander ten voordele van zichzelf of een derde om de tuin zou hebben geleid. Ondanks alle gerechtvaardigde zedelijke veroordeling van de leugen, bewijst reeds de uitdrukking „vroom bedrog”, dat die veroordeling niet absoluut is. Strafbarestelling van elk bedrog zou tot een „Vielbestraferei” leiden, die in hoge mate onwezenlijk zou aandoen. Die onwezenlijkheid zou m.i. voortvloeien niet alleen uit het feit, dat men hoofden en handen te kort zou komen om alle strafvervolgingen te verwerken, maar ook uit de met zulk een „Vielbestraferei” samenhangende miskennis van het *spel-element*, dat toch ook in elk bedrog schuilt en dat ons als kinderen al ademloos luisteren deed naar het sprookje van „De gelaarsde Kat” en bij onze middeleeuwse voorouders het verhaal van „De Vos Reinaerde” zo populair heeft gemaakt. Dat spel-element vervult in ons dagelijks leven nog steeds zo’n belangrijke rol, dat HUIZINGA aan de „homo ludens” een hele studie heeft kunnen wijden⁷. De neiging om in het leven een bepaalde rol te spelen is aan de meeste mensen zo eigen, dat iedereen in het intermenselijk contact met die neiging rekening kan houden. De bedrieger nu doet niet anders dan een bepaalde, door hem gekozen rol met bijzondere verve te spelen, en hij N.J. 1936 nr. 51; H.R. 24 januari 1950 N.J. 1950 nr. 287, welke uitspraken de gebruikelijke opvatting weerleggen.

⁶ H. J. SMIDT, Geschiedenis van het Wetboek van Strafrecht, II², blz. 553.

⁷ J. HUIZINGA, Homo Ludens, Proeve eener bepaling van het spel-element der cultuur (Haarlem 1940²); ook opgenomen in HUIZINGA's Verzamelde Werken, V, (Haarlem 1950), blz. 26 vlg.

speelt — soms met een niet onbelangrijke inzet — in die rol zijn spel met zijn tegenpartij (zijn slachtoffer in spe). Van laatstgenoemde zal men mogen verwachten, dat hij als tegenspeler daartegenover een normale voorzichtigheid zal stellen. Begrip voor dit spel-element nu moet er m.i. toe leiden, dat daaraan ook een zekere ruimte moet worden toegestaan en dat wij aan de normale voorzichtigheid van de mens veel moeten overlaten alvorens tot strafrechtelijke maatregelen onze toevlucht te nemen. Alleen dáár, waar het gepleegde bedrog zo ondoorzichtig is, dat die normale voorzichtigheid niet baat, of zo ernstige en zo gevaarlijke vormen aanneemt, dat die voorzichtigheid door het gepleegde bedrog wordt overspoeld, m.a.w. elkeen er het slachtoffer van zou kunnen worden, brengt het algemeen belang mee, dat daar tegen ook strafrechtelijk opgetreden moet kunnen worden.

De grens tussen strafbaar en niet-strafbaar bedrog zal dus, naar mijn mening, in beginsel dáár moeten worden getrokken, waar de normale voorzichtigheid, die van ieder mens als tegenspeler van zijn medemens mag worden verwacht, onvoldoende is om hem tegen het jegens hem gepleegde bedrog te beschermen. RÖLING heeft in een noot bij het arrest van de Hoge Raad van 12 juni 1951 (N.J. 1951 no. 554, blz. 1093) het niet in acht nemen van die „gewone mate van omzichtigheid” gekarakteriseerd als „sukkelachtigheid, waartegen de wet niet wenst te beschermen”, maar tevens er op gewezen, dat er verschil is tussen die „sukkelachtigheid” en het „openlijk afzien van algemene controle op grond van goed vertrouwen”. Het treffen van bijzondere maatregelen om mogelijk bedrog te voorkomen is — alleen reeds wegens de extra moeite, die zulk een controle kan meebrengen — zeker niet meer als „normaal” te beschouwen. Iets anders zou het mijns inziens zijn geweest, als de bedrogene een reeds bestaand controle-apparaat zonder extra kosten en moeite had kunnen inschakelen en daardoor het bedrog had kunnen voorkomen⁸.

⁸ Ik ga dus niet zover als LANGEMEIJER, Het Wetboek van Strafrecht II° 1954, blz. 422, die aan het arrest van de H.R. van 12 juni 1951 de opvatting ontleende, dat ook bescherming verdient degenen, die uit hoofde van een principieel niet willen doen blijken van wantrouwen jegens wie daartoe tot dusver geen aanleiding heeft gegeven, „mogelijke controle” achterwege laat. Bedoeld arrest spreekt alleen van „bedriegelijk misbruik maken

Is dit niet het geval, dan is er alle reden om het bedrog strafbaar te stellen. In dit licht bezien schijnt het mij dan ook volkomen aanvaardbaar, dat de wetgever in de laatste decennia in talrijke nieuwe wetten het plegen van allerlei vormen van bedrog, waartoe de bepalingen dier wetten aanleiding kunnen geven (in het bijzonder het verstrekken van valse opgaven), apart strafbaar heeft gesteld. Zou dit niet zijn geschied, dan zou de overheid haar controle-apparaat nog meer hebben moeten uitbreiden dan thans reeds het geval is.

Met dat al doet zich uiteraard de vraag voor, wat als een „gewone mate van omzichtigheid” kan worden beschouwd. Deze uitdrukking, die Modderman indertijd introduceerde⁹, doelt m.i. op de „mate van omzichtigheid” die de normale mens gewoon is in zijn dagelijkse omgang met zijn medemens te betrachten. Maar geleidelijk-aan is toch wel het inzicht gerijpt, dat blindelinge toepassing van dit criterium er onvermijdelijk toe zou moeten leiden, dat nu juist mensen met een lager intelligentie-quotient dan de „normale mens”, en die deswege veel gemakkelijker dan anderen het slachtoffer van bedrog kunnen worden, door de strafwet niet tegen bedrog zouden worden beschermd. RÖLING heeft reeds in de zoëven genoemde noot opgemerkt, dat „de huidige tijd meer gevoel en compassie heeft met de sukkel dan gebruikelijk was in de 19e eeuw”, en LANGEMEIJER¹⁰ is van oordeel, dat — ook al verdient de lichtgelovigheid en onnozelheid niet door de strafwet beschermd te worden — toch ook beschermd moet worden hij, „wiens persoonlijke ontwikkeling nu eenmaal niet toelaat dat hij het bedrog doorziet”. Maar wij moeten ons toch ook niet al te zeer door dat „gevoel en medelijden met de sukkel” laten meesleuren: er schuilt in de hantering van het criterium van de „gewone mate van omzichtigheid” ook een opvoedend element. Zou men dit bij beantwoording van de vraag, waar de grens tussen strafbaar en niet-van... het *ontbreken* of in onvoldoende mate *bestaan* van controle” en het achterwege laten van controle, die „eenvoudig zou kunnen worden ingesteld”. In het hierbedoelde geval was op het moment van de oplichting controle in concreto juist niet mogelijk geweest.

⁹ H. J. SMIDT, *Geschiedenis van het Wetboek van Strafrecht*, II², blz. 560.

¹⁰ NOYON-LANGEMEIJER, *Het Wetboek van Strafrecht II*⁶ (1954), blz. 422.

strafbaar bedrog moet worden getrokken, over boord zetten, dan zou dit kunnen leiden tot een zeer ongewenste verslapping van de waakzaamheid van de ene mens tegenover de ander en tot een „Vielbestraferei” van talloze lieden, die men met evenveel recht als slachtoffers van de domheid der „bedrogenen” zou kunnen beschouwen, als de bedrogenen zelf als slachtoffers van de „bedriegers”. In plaats van de bescherming van de strafwet in beginsel ook uit te breiden tot degene, die zijn verstand niet gebruikt, ligt het veel meer voor de hand om „normale mensen”, die door hun afhankelijke positie een „gewone mate van omzichtigheid” jegens hun medemensen, van wie zij afhankelijk zijn, niet kunnen gebruiken, door bijzondere strafbepalingen bescherming te verlenen tegen misbruik van die afhankelijke positie. Een voorbeeld daarvan vindt men in artikel 333 lid 2 der Invaliditeitswet.

Hoe heilzaam evenwel het gebruik van de „normale mate van voorzichtigheid” in de regel ook moge zijn, heden ten dage doen zich talrijke gevallen van bedrog voor, waarbij die „gewone mate van voorzichtigheid” geen enkele uitkomst kan bieden. In een zeer lezenswaardig artikel heeft WINKEL¹¹ er reeds op gewezen, dat „in de huidige wereld ... de gemiddelde burger steeds onwetender wordt t.a.v. de voortschrijdende technische ontwikkeling op bijna alle terreinen van het dagelijks leven en steeds afhankelijker van adviezen der producenten en leveranciers van zijn dagelijkse levensbehoeften of van zijn geneesmiddelen (specialités) en van de deskundigheid van zijn ambachtslieden”. De mogelijkheid van bedrog is dus inderdaad voortdurend groter geworden¹². In dergelijke gevallen, waarin de „normale mate van omzichtigheid” derhalve geen enkele be-

¹¹ H. WINKEL, Een pleidooi tot herziening van de regeling van het strafrechtelijk bedrog (Ned. Juristenblad 1960, blz. 937 vlg.), blz. 939.

¹² Onjuist is de mening van WINKEL (t.a.p. blz. 940) met verwijzing naar het proefschrift van G. DUISTERWINKEL (Enige aspecten van het misdrijf oplichting naar Nederlands recht; V.U. 1948, blz. 9) dat heden ten dage het aantal veroordelingen wegens oplichting (dan ook) toeneemt”. DUISTERWINKEL ging hier af op de cijfers van vóór 1948 en de door hem gesignaleerde stijging in de bedrogscriminaliteit was goeddeels te verklaren uit de na-oorlogse omstandigheden („Vele mensen, gedupeerd door de oorlogsomstandigheden, tracht(t)en (toen) door bedriegelijke middelen een hoger bedrag vergoed te krijgen dan waarop zij volgens de

scherming kan bieden, is ingrijpen van de strafwetgever m.i. noodzakelijk. Dat dit van overheidswege reeds lang geleden ingezien is, blijkt uit wettelijke bepalingen, als b.v. de Wet van 23 juni 1889 (Stbl. 82), houdende bepalingen tot voorkoming van bedrog in de boterhandel, welke wet in 1900 werd vervangen door de tegenwoordige Boterwet (cf. art. 21 en 26 dier wet). Ook de Warenwet is een voorbeeld van wetgeving, die zich richt tegen knoeierijen en bedrog door verkopers, evenals bv. de Wet Bestrijdingsmiddelen en Meststoffen 1947. Daarentegen is bij de totstandkoming van de IJkwet van regeringswege uitdrukkelijk gezegd, dat zij voornamelijk beoogde „zekere waarborgen te scheppen voor een juist meten en wegen door het bevorderen van het gebruik van nauwkeurige voorwerpen tot dat doel, doch dat de wet zich overigens met quaesties van misleiding van het publiek, wat het meten en wegen betreft, niet in(liet)”. Het publiek zal zich hier dus door de „normale voorzichtigheid” tegen bedrog moeten blijven beschermen, en kan dat m.i. ook doen door er op te staan, dat bij het wegen en meten alleen gebruik wordt gemaakt van geijkte voorwerpen. Wie historische belangstelling heeft zal het misschien interesseren, dat reeds in het oudste stadsrecht van Doesburg (uit 1237) melding wordt gemaakt van een aparte wijze van berechting van stadsburgers, die zich schuldig hadden gemaakt aan het meten met valse maten: zo iemand zou evenals vroeger „more oppidi” worden gestraft. Bedenkt men, dat de meeste middeleeuwse

geldende voorschriften aanspraak (konden) maken”). Blijkens de door het Centraal Bureau voor de Statistiek gepubliceerde „Criminele Statistieken” is vergeleken met de cijfers uit 1939 het aantal veroordelingen wegens oplichting procentsgewijze in de jaren 1951-1959 voortdurend gedaald (van 9 op de 1000 inwoners in 1939 tot nog geen 5 in 1959). Ook verschillende Officiëren van Justitie schreven mij, dat het aantal bedrogsdelicten, dat aan de rechter wordt voorgelegd, in de laatste jaren sterk afneemt. Een hunner verklaarde dit uit twee omstandigheden, t.w. 1e de ruime arbeidsmarkt, waardoor men gemakkelijk op eerlijke wijze zijn kost kon verdienen en 2e. het feit, dat het door bedrog benadeelde slachtoffer, gezien de tegenwoordige hoog-conjunctuur, meer dan vroeger geneigd is het verlies maar te „nemen”, in stede van de rompslomp van een politie-onderzoek te ontketenen. M.i. terecht verwacht hij van een omslag der conjunctuur een totaal ander beeld, omdat dan aan de huidige bestedings- en opmaakwoede niet onmiddellijk een einde zal komen en velen zullen trachten door het plegen van bedrogsdelicten hun vroegere levenswijze voort te zetten.

steden hun ontstaan vonden in koopmansnederzettingen, dan begrijpt men ook, dat de leden der nieuwe stedelijke gemeenschappen (oppida) zich al spoedig door eigen rechtsregels zijn gaan beschermen tegen bedrog met maten en gewichten, waartegen de „normale omzichtigheid” onvoldoende bescherming bood, ook al is van oudsher het terrein van de handel een gebied geweest, waarop men aan die „gewone mate van voorzichtigheid” bewust veel heeft overgelaten. De geschiedenis van de totstandkoming van ons tegenwoordige artikel 326 Sr getuigt van een harde strijd om niet door een al te ruime omschrijving ook het handelsverkeer te belemmeren¹³. Handel en aanprijzing van de te verhandelen waar (reclame) zijn onverbrekkelijk met elkander verbonden en hier in het bijzonder zou het gevaar voor zeer ongewenste „Vielbestraferei” kunnen ontstaan, wanneer men elke leugen, elke listigheid of elke koopmanshandigheid onder het bereik van de strafwet zou brengen: aan de koopman heeft men bewust een ruime speelruimte willen laten, er daarbij op rekenend, dat de koper veelal zelf wel voldoende op z'n tellen zou passen. Dat in de tegenwoordige tijd juist hier echter grote gevaren ontstaan, is al door WINKEL opgemerkt.

Bezien wij nu na deze inleidende opmerkingen de „bedrogsdelicten in het Wetboek van Strafrecht en andere wetten”, teneinde de vraag te beantwoorden, of zij „dienen te worden herzien”. Al dadelijk rijst de vraag, welke delicten bedoeld zijn. Wat het Wetboek van Strafrecht betreft, heb ik na overleg met mijn mede-prae-adviseur gemeend mijnerzijds mijn beschouwing te kunnen beperken tot de delicten van Titel XII (art. 225-234) en Titel XXV (artt. 326-339), en zulks te meer, omdat de mij bekend geworden „bezwaren in de praktijk” zich vooral tot deze delicten beperkt schenen te hebben. Hoe talloos veel de „bedrogsdelicten” in andere wetten zijn, kan blijken uit de volgende — voor de vuist weg gemaakte — opsomming¹⁴:

1. Boterwet, art. 21 lid 1 en 2.
2. Dienstplichtwet, art. 44 lid 1 sub b.
3. Drankwet (Stbl. 1931, no. 476), art. 62 lid 2.

¹³ J. M. VAN BEMMELEN, *Op de grenzen van het Strafrecht* (Haarlem, 1955): De strafrechter tegenover de onwaarheid (a.w. blz. 185 vlg.), blz. 190 vlg.

¹⁴ Deze opsomming is nog verre van volledig.

4. Geldschieterswet, art. 47 lid 1.
5. Handelsregisterwet 1918 (Stbl. 1954, n. 557), art. 33, lid 1-3.
6. Invaliditeitswet, artt. 381, 383 lid 2, 385, 386, 387 lid 2, 395.
7. Kinderbijslagwet, art. 44.
8. Land- en Tuinbouwongevallenwet 1922, art. 109, 111, 112.
9. Motorrijtuigenbelastingwet, art. 18.
10. Ongevallenwet 1921, art. 102.
11. Organisatiewet Sociale Verzekering, art. 53.
12. Rijtijdenbesluit 1936, art. 35.
13. Rijtijdenbesluit 1960, art. 35.
14. Veewet, art. 79.
15. Vestigingswet Kleinbedrijf 1937, art. 11b sub e.
16. Vestigingswet Bedrijven 1954, art. 23.
17. Wegenverkeerswet, art. 10 lid 1 en 2; art. 14.
18. Wet van 23 april 1952, Stbl. 191, houdende bepalingen inzake vervanging van het fiscale noodrecht, art. 10.
19. Ziektewet, art. 36 lid 1, art. 42, 76, 77, 79, 80 lid 1 en 2.

Een groot deel van de in deze wetten en besluiten vervatte strafbepalingen betreffen het opzettelijk verstrekken van valse (onjuiste) of onvolledige opgaven (verklaringen, inlichtingen, gegevens of aangiften)¹⁵. Soms is apart naast het „opzettelijk een valse opgave doen” de opzettelijke verzwijging van een inlichting (of gegeven), die men gehouden was te verstrekken, strafbaar gesteld¹⁶, terwijl in verschillende gevallen zelfs het louter — ook niet opzettelijk! — verstrekken van onware inlichtingen onder bereik van de strafwet is gebracht¹⁷. Vergelijkt men de sancties, die op de wel strafbare handelingen in de verschillende wetten gesteld zijn, dan blijken de bedreigde straffen opmerkelijk van elkaar te verschillen. Zo wordt in art. 395 van de Invaliditeitswet als straf een hechtenis van ten hoogste *drie maanden* of *geldboete* van ten hoogste drie honderd gulden vermeld voor „elke opzettelijke onvolledige of onware opgave of inlichting, ten aanzien van zaken of

¹⁵ Te weten in de gevallen, vermeld sub 4, 5 (art. 33 lid 1), 6 (art. 395), 7, 8 (art. 111), 9, 10, 11, 17 (art. 10), 18.

¹⁶ Organisatiewet Sociale Verzekering art. 53.

¹⁷ Te weten in de gevallen, vermeld sub 2, 3, 12, 13, 15, 16.

feiten de naleving, de uitvoering of de al of niet toepasselijkheid van deze wet of van een krachtens deze wet genomen besluit betreffende, mondeling of schriftelijk gedaan of verstrekt aan ambtenaren, beambten, commissiën, of leden van commissiën, belast met de uitvoering of met het toezicht op de naleving van deze wet”, maar in de Ongevallenwet 1921 (art. 102) wordt met een *gevangenisstraf* van ten hoogste *drie jaren* bedreigd ieder, die „mondeling of schriftelijk, persoonlijk of door een bijzonder daartoe gemachtigde, opzettelijk omtrent een ongeval, dat is overkomen of wordt beweerd te zijn overkomen aan een verzekerde, of omtrent de gevolgen van een dergelijk ongeval een valse verklaring aflegt aan het bestuur der bank, aan de leider van een onderzoek, als bedoeld in art. 68 (dier wet), of aan een ambtenaar genoemd in of aangewezen krachtens artikel 88”¹⁸. Dit verschil in strafmaat valt te meer op daar degeen, die op grond van bij of krachtens de Organisatiewet Sociale Verzekering vastgestelde bepalingen gehouden is inlichtingen of gegevens te verschaffen, een aangifte of mededeling te doen of een verklaring af te leggen en daarbij opzettelijk een valse opgave doet (dan wel opzettelijk in strijd met bedoelde gehoudenheid iets verzwijgt), gestraft wordt met gevangenisstraf van ten hoogste *twee jaren* (art. 53). Waarom — zo vraag ik mij ook af — vormt schending van artikel 395 der Invaliditeitswet een overtreding, maar schending van art. 102 der Ongevallenwet 1921 een misdrijf, terwijl de strafbare feiten toch in beide gevallen in het *opzettelijk* valselyk verklaringen afleggen bestaan? Een ander opvallend feit is, dat met bijna dezelfde straf als vermeld in artikel 395 der Invaliditeitswet (3 maanden hechtenis of een geldboete van f 300,—) wegens het *opzettelijk* verstrekken van elke onvolledige of onware opgave of inlichting, in de Drankwet (Stbl. 1931, no. 476, art. 62 lid 2) het (ook *niet* opzettelijk) onware inlichtingen verstrekken aan Burgemeester en Wethouders terzake van de toepassing van bepaalde wetsbepalingen wordt bedreigd. Daarentegen kan degeen, die „in verband met de Dienstplichtwet van hem gevraagde opgaven niet of niet naar waarheid verstrekt” hoogstens veertien dagen hechtenis of een geldboete van ten hoogste vijftig gulden oplopen.

¹⁸ Een bijna gelijklopende bepaling vindt men in Land- en Tuinbouwongevallenwet 1922.

(Dienstplichtwet art. 44 lid 1 sub b). Krachtens artikel 23 Vestigingswet Bedrijven 1954 jo art. 1 sub 3° onder c en art. 6 onder 4° van de Wet Economische Delicten is het (ook niet-opzettelijk!) „terzake van een aanvraag om een vergunning, verklaring of ontheffing (als bedoeld in eerstgenoemde wet) verstrekken van onjuiste of onvolledige gegevens” strafbaar met een hechtenisstraf van ten hoogste zes maanden en geldboete van ten hoogste tien duizend gulden, maar voorzover de Vestigingswet Kleinbedrijf 1937 nog van toepassing is, is alleen het verstrekken van onjuiste gegevens of het doen van onjuiste mededelingen (dus niet de onvolledigheid ervan) strafbaar, en dan nog slechts voorzover dit geschiedt „*ter verkrijging van een vergunning of een bewijsstuk, als bedoeld in de tweede volzin van artikel 7 van die wet*” (artikel 11b sub e). In dit geval moet de dader dus met een bepaald oogmerk hebben gehandeld, nl. om een vergunning of een bepaald bewijsstuk te verkrijgen, dat hij zonder zijn onjuiste opgaven niet zou hebben ontvangen. Maar wie de onjuiste gegevens zou hebben verstrekt of de onjuiste mededelingen zou hebben gedaan ter verkrijging van een ontheffing krachtens artikel 11a der Vestigingswet Kleinbedrijf 1937¹⁹ valt buiten het bereik van de strafwet²⁰, omdat men kennelijk vergeten heeft dit in 1959 strafbaar te stellen. Hier wreekt zich m.i. het streven om allerlei vormen van bedrog telkens incidenteel met straf te bedreigen en men kan moeilijk beweren, dat de rechtszekerheid daardoor niet in het gedrang komt. Erkend moet worden dat het algemeen belang ermede gediend is, dat ingevolge de wet of in het belang van een openbare dienst verstrekte gegevens met de grootst mogelijke nauwkeurigheid en volledigheid worden verschaft, en dat men de juistheid daarvan niet nog eens afzonderlijk moet gaan controleren. Maar het niet-opzettelijk verstrekken van onjuiste of onvolledige gegevens kan ook een uitvloeisel zijn van domheid en het gaat mij te ver, dat deze in sommige gevallen ook strafbaar is gesteld. Ik zou dan ook mutatis mutandis een lans willen breken voor een reeds jaren geleden door VAN BEMMELEN²¹ geopperde gedachte,

¹⁹ Wet van 1 augustus 1959, Stbl. 280.

²⁰ Arrest Gerechtshof 's-Hertogenbosch dd. 7 maart 1962, rolnr. 3254/467.

²¹ VAN BEMMELEN a.w. blz. 210 vlg.

nl. om in een algemeen artikel van ons Wetboek van Strafrecht *allen* strafbaar te stellen, *die, wanneer ingevolge een wettelijk voorschrift of in het belang van een openbare dienst een opgave omtrent een feit van hen wordt gevorderd, opzettelijk een valse of onvolledige opgave doen*. Met straf zou ook kunnen worden bedreigd degeen, *die in dezelfde gevallen een onjuiste of onvolledige opgave doet, terwijl hij de onjuistheid of onvolledigheid dier opgave redelijkerwijze had kunnen begrijpen*. De nog door VAN BEMMELEN gestelde eis, dat de valse opgave zou moeten zijn gedaan „om zich of een ander wederrechtelijk te bevoordelen” zou ik niet willen overnemen. Ik zie geen reden om het doen van valse of onvolledige opgaven in de door mij bedoelde gevallen alleen tot een strafbaar feit te verklaren, wanneer de dader daarbij nog een bij-oogmerk heeft gehad²². Wie zou wensen dat zulk een opgave alleen strafbaar zou zijn,

²² VAN BEMMELEN a.w. blz. 213 zag in de voorwaarde „om zich of een ander wederrechtelijk te bevoordelen” o.m. een door hem gewenste uitlaatklep in verband met het getuigen-verhoor door de Rechter-Commissaris. Bij leugens tegenover politie en Rechter-Commissaris blijft immers de ligende verdachte niet strafbaar, omdat hij niet tot enige opgave verplicht is (art. 29 W. v. Sv.); om dezelfde reden zou ook een getuige tegenover de politie onwaarheid mogen blijven spreken. Maar bij het door VAN BEMMELEN voorgestelde wetsartikel zouden zonder de hier bedoelde beperkende voorwaarde de getuigen wel strafbaar zijn, als zij bij de Rechter-Commissaris zouden liegen en — bij de door mij voorgestelde redactie — zelfs wanneer zij opzettelijk maar de halve waarheid zouden spreken. Ik zie echter niet in, waarom men deze grotere waarborg voor een beter gerechtelijk vooronderzoek als een nadeel zou moeten beschouwen: het vinden van de waarheid wordt er door bevorderd.

In hoger beroep komt het herhaaldelijk voor, dat getuigen zich van het gebeurde geen juiste voorstelling meer kunnen maken en dan onder ede maar „ja” antwoorden op de vraag, of zij zich dan althans nog herinneren de waarheid gesproken te hebben bij de Rechter-Commissaris. De ervaring echter leert, dat men daar veelal maar wat heeft beweerd in de (juiste!) mening, dat men het nog zo nauw niet behoefde te nemen, en dat men alleen oppassen moest van af het ogenblik, dat men ter zitting de eed zou afgelegd hebben. Een mij bekende, als Rechter-Commissaris opgetreden rechter-plaatsvervanger (hij is zelf al jaren geleden overleden!), die in 's mensen sterfelijkheid een gegrond vermoeden zag om elke door hem gehoorde getuige op grond van art. 216 W. v. Sv. te beëdigden (hij was te voren Officier Commissaris bij een krijgswaard geweest en kende de voordelen van zulke beëdigingen!), zag ook zelden zaken terug verwezen naar de Rechter-Commissaris en ter zitting deden zich zelden verrassingen voor!

„indien daardoor enig nadeel kon ontstaan”, zou ik willen verwijzen naar de jurisprudentie, volgens welke bemoeilijking van politie-onderzoek of van controle (H.R. 14 okt. 1940, N.J. 1941 nr. 42; H.R. 14 dec. 1936, N.J. 1937 nr. 392; H.R. 5 febr. 1952, N.J. 1952 nr. 239), of zelfs misleiding van een openbare dienst (H.R. 14 mei 1957, N.J. 1957 nr. 472) als „nadeel” als bedoeld in artikel 225 W. v. S. kan worden beschouwd. Wie in de hierboven bedoelde gevallen opzettelijk of door zijn grove schuld valse of onvolledige opgaven verstrekt, schaadt eveneens het belang der gemeenschap, en schept ipso facto de mogelijkheid van nadeel, t.w. de noodzaak van extra-controle. Zou in bijzondere gevallen een nadere differentiatie dringend wenselijk zijn, dan zou daarin door *leges speciales* kunnen worden voorzien, maar men neme daarbij dan de grootst mogelijke zelfbeperking in acht.

Het verdient overigens wel bijzondere aandacht, dat in al die bijzondere wetten, waarin het verstrekken van valse gegevens, inlichtingen, mededelingen enz. apart strafbaar is gesteld, gebroken is met het beginsel van artikel 326 W. v. S.: dat de enkele leugen niet strafbaar zou zijn. In zijn reeds vaker aangehaalde studie heeft VAN BEMMELEN²³ nog voor handhaving van dat principe gepleit, opdat „niet elke opschepperij” of „elke handelstruc” strafbaar zou worden en daardoor de deur voor chicanes wagenwijd zou opengezet worden. Met die zienswijze kan ik mij, wat artikel 326 W. v. S. betreft, verenigen. Overigens is het overbekend, dat de jurisprudentie aan de term „een samenweefsel van verdichtsels” in artikel 326 Sr. niet meer die stringente betekenis hecht, die de samenstellers van ons Wetboek van Strafrecht daaraan toegekend hebben²⁴, en tegenwoordig reeds genoegzaam neemt met twee leugens, die met elkaar een samenhangend verhaal vormen. Ook kan één enkele leugen, die in het „aannemen van een valse hoedanigheid” resulteert, al sedert lang voldoende zijn om wegens oplichting veroordeeld te kunnen worden²⁵, maar anders dan DUIS-TERWINKEL²⁶ en enkele Officiëren van Justitie, die mij

²³ VAN BEMMELEN, a.w. blz. 211 vlg. Zie ook ald. blz. 215 vlg.

²⁴ Verwezen moge worden naar DUIS-TERWINKEL, a.w. blz. 92 vlg.

²⁵ DUIS-TERWINKEL, a.w. blz. 60 vlg., Cf. laatstelijk H.R. 9 mei 1961, N.J. 1962 nr. 65 (met noot van VAN BERCKEL).

²⁶ DUIS-TERWINKEL, a.w. blz. 103.

zulks suggereerden, zou ik één enkele leugen — hoe geraffineerd ook — toch niet graag gepromoveerd willen zien tot een middel, waardoor oplichting zou kunnen worden gepleegd. Gezien de in de jurisprudentie naar voren komende neiging tot een steeds ruimere wetsinterpretatie, vrees ik, dat men dan geleidelijk via de geraffineerde leugen en de minder geraffineerde leugen ten slotte ook voor de eenvoudige leugen zou kunnen worden gestraft. Alleen in bepaalde gevallen — t.w. wanneer men ingevolge wettelijk voorschrift of in het belang van een openbare dienst een opgave moet doen — zou ik van het hierbedoelde beginsel willen afwijken.

De wenselijkheid om in artikel 326 W. v. S. „een samenweefsel van verdichtsels” te vervangen door één enkele, zeer geraffineerde leugen, dan wel één enkel „verdichtsel” (d.w.z. een ter misleiding doordacht-opgebouwde leugen) is mij door enkele Officiëren van Justitie geïllustreerd aan de hand van enkele voorbeelden. Enkele ingestelde strafvervolgingen waren immers gestrand op het ontbreken van méér dan één leugen. In enige van deze gevallen is bij mij echter de overtuiging ontstaan, dat men langs andere weg wel tot een veroordeling wegens oplichting had kunnen komen; mijns inziens had men niet steeds de verschillende mogelijkheden van art. 326 W. v. S. voldoende doordacht. Anderzijds zijn er ook veroordelingen geveld in gevallen, waarin ik mij afvraag of het gebeurde inderdaad wel strafbaar was. Een voorbeeld van dit laatste vormt naar mijn mening de sententie van de Krijgsraad te Velde (West) van 14 nov. 1951 N.J. 1952 nr. 671, waarbij het buiten werking stellen van de kilometerteller van een gehuurde auto beschouwd is als een listige kunstgreep, teneinde de verhuurder te bewegen tot het *teniet doen van een inschuld*, t.w. van een deel van de voor de gemaakte rit te betalen huurprijs²⁷. Het „teniet doen van deze inschuld” had, meen ik, immers door de benadeelde moeten zijn verricht — daartoe door de dader(s) bewogen — maar het onbewust niet in rekening brengen van die inschuld, omdat men haar niet kent, en welker betaling men later na ontdekking nog

²⁷ In dezelfde zin als de Krijgsraad: Politierechter Dordrecht 2 juli 1959 (niet gepubliceerd). Zo ook DUISTERWINKEL, a.w. blz. 31.

zonder meer kan vorderen, is toch iets geheel anders dan „die inschuld teniet doen”? Wie — zoals in twee aan mij voorgelegde gevallen — eerst met een uiterlijk lege, maar in feite met gewichten danig verzwaarde auto een weegbrug oprijdt, na het wegen de gewichten verwijdt, de auto met oud-ijzer laat laden, vervolgens opnieuw de weegbrug oprijdt en het geladen oud-ijzer betaalt overeenkomstig het verschil in gewicht tussen de eerste en tweede weging, benadeelt de oud-ijzer-verkoper opmerkelijk. Hij beweegt deze echter evenmin als de kilometerteller-uitschakelaar tot het teniet doen van een inschuld: veroordelingen volgen dan ook niet ²⁸. Had echter — zo vraag ik mij af — de bedrieger de oud-ijzer-verkoper niet bewogen tot de afgifte van meer oud-ijzer dan overeenkwam met het verschil tussen beide weegbriefjes ²⁹? De Officier van Justitie in een ander arrondissement, die een grintschipper vervolgde, die eerst vóór het laden in zijn schip een grote hoeveelheid water opnam, tijdens het laden van grint het water weer wegpompte en daardoor bereikte, dat de ijkopnamen vóór en na het laden van het schip een onjuiste uitkomst opleverden, zag de dader wél veroordeeld wegens oplichting: hij had de benadeelde door listige kunstgrepen tot de afgifte van telkens vele tonnen méér grint bewogen, dan waarvoor hij gefactureerd was ³⁰. Zou het echter niet veel eenvoudiger zijn, indien in een afzonderlijke strafbepaling strafbaar zou worden gesteld *de koper die de verkoper bedriegt ten opzichte van de hoeveelheid van het geleverde door het aanwenden van listige kunstgrepen* ³¹?

Nog niet lang geleden stond terecht een man, die ervan werd verdacht opzettelijk zijn duim afgehakt te hebben en aan zijn ongevalsverzekeringsmaatschappij de (m.i. ware!)

²⁸ Niet gepubliceerde vonnissen van de rechtbanken te Zutphen en Dordrecht.

²⁹ M.i. besliste de Dordtse rechtbank terecht (niet gepubliceerd vonnis van 21 aug. 1953) dat de verkoper niet bewogen was tot afgifte van een hoeveelheid metaal, waarvoor niet betaald werd en ten aanzien waarvan hij de door de koop ontstane schuld (gedeeltelijk) teniet deed.

³⁰ Vonnis rechtbank Breda dd. 27 juni 1960; in hoger beroep door het Gerechtshof te 's-Hertogenbosch bevestigd.

³¹ Vergelijk ons art. 329 W.v.S. met art. 499 van de Belgische Code Pénal: „Seront condamnés... ceux, qui par des manoeuvres frauduleuses auront trompé (1°) l'acheteur ou le vendeur sur la quantité des choses vendues”. Zie ook hierna aant. 36.

mededeling had gedaan, dat hij „zijn duim geamputeerd” had (daarbij verzoekende om de hem nu voor dit ongeval toekomende vergoeding uit te keren). Bij de op de aangifte gevolgde controle had hij een heel leugenverhaal over de toedracht verteld, waardoor deze de schijn van een ongeluk kreeg, maar de dagvaarding zweeg daarover, omdat men het inzenden van de ongevals-aangifte met verzoek om uitkering na de opzettelijke amputatie op zich zelf al had beschouwd als een „listige kunstgreep”. De vraag kon worden gesteld, of verdachte ook niet door het invullen en verzenden van het ongevals-aangifteformulier en het daarbij gedane verzoek om uitkering van het hem uit hoofde van zijn verzekering toekomende bedrag opzettelijk valselijk de hoedanigheid van rechthebbende op die uitkering aangenomen had. Hij werd echter vrijgesproken omdat het bewijs van de opzettelijke amputatie in hoger beroep niet meer geleverd werd geacht. Anders liep het af met de man, die zijn duim met een hamer opzettelijk geheel plat sloeg, uitkering van zijn ongevalsverzekering vroeg en verkreeg, omdat zijn duim verpletterd zou zijn door een nog draaiende automotor bij de reparatie van die auto bij gelegenheid van autopech onderweg (met nog een aantal bijkomende leugens); hij werd wegens oplichting middels „een samenweefsel van verdichtsels” veroordeeld. De zaak, waarin op grond van artikel 12 Sv. door het Gerechtshof te 's-Hertogenbosch dd. 17 september 1959 (N.J. 1960 no. 593) alsnog een strafvervolgning was bevolen, leidde niet tot een veroordeling, maar zij had m.i. wel kunnen volgen als niet in hoger beroep twijfel zou zijn gerezen over de vraag, of 't telaste gelegde „samenweefsel van verdichtsels” wel inderdaad tot het ondertekenen en afgeven van het in geding gebrachte schriftelijke stuk (een voorlopige koopacte) had geleid.

Deze voorbeelden tonen m.i. aan, dat politie en justitie goed doen zich van alle mogelijkheden duchtig rekenschap te geven voordat zij een „oplichting” niet strafbaar oordelen of haar in een telastelegging gaan omschrijven. In deze hangt zeer veel af van de vindingrijkheid van opsporingsinstanties en vervolgende autoriteiten!

Dat er „oplichters” zijn, die tot nog toe door de mazen van de wet weten te slippen, zonder dat men hen juridisch kan vangen, is overigens bekend genoeg. Verschillende Offi-

cieren van Justitie maakten melding van automobilisten en bromfietrijders, die hun benzinetanks laten vullen bij een tankstation en daarna met allerlei leugens en onder opgave van valse naam en adres de tankstationhouders er toe bewegen hen zonder direkte betaling te laten vertrekken. De gevlogen vogel komt niet meer terug en betaling blijft geheel achterwege. M.i. terecht heeft de H.R. bij arrest van 9 febr. 1960 N.J. 1960 nr. 232 geoordeeld, dat de afgifte al voltooid was vóórdát de leugens gedebiteerd waren³² en dat dus van „bewegen tot afgifte door een samenweefsel van verdichtsels” niet kon worden gesproken. In feite hebben wij hier te doen met eenzelfde misdraging als van degeen, die enige nachten doorbrengt in een hotel- of pensionkamer zonder aldaar enige consumptie te gebruiken en dan zonder betaling van zijn logieskosten verdwijnt. Zou de benzine-tanker, als hij zijn truc herhaaldelijk zou toepassen, nog strafbaar zijn ex artikel 326a W. v. S., de telkens weer met de noorderzon eclipserende hotel- of pensiongast is zelfs wegens overtreding van art. 326a niet strafbaar, omdat de Tweede Kamer in 1928 een amendement-STALMAN, in het bijzonder strekkende tot bescherming van hotelhouders tegen gasten, als bovenbedoeld, heeft verworpen. Wat ook te denken van de dorpelijke feestvierder, die geregeld na cafébezoek in de stad zich met een taxi naar zijn woonplaats liet rijden, daar de chauffeur liet stoppen voor een huis, dat hij als het zijne aanduidde, de chauffeur uitnodigde om nog

³² Anders de Procureur-Generaal Mr. LANGEMEIJER (N.J. 1960, blz. 232), omdat z.i. de afgifte pas voltooid was op het moment, dat de pomphouder, daartoe door het leugenachtige verhaal bewogen, de verdachte zonder betaling had laten vertrekken. Zou de pomphouder met de onwaarheid van het verhaal bekend zijn geweest, dan zou hij immers (naar hij ter zitting als getuige verklaard had) de benzine weer uit de tank hebben gehaald. Hieruit en uit de verklaring van des pomphouders zoon leidde de P.G. af, dat de pomphouder en zijn zoon „zeker in staat zouden zijn geweest... de benzine terug te nemen”, waaruit z.i. volgde, dat de afgifte in de zin van art. 326 nog niet voltooid was vóórdát verdachte de plaat poetste. Aldus ook requirant in cassatie in zijn aan mij ter inzage gegeven cassatie-memoríe onder toevoeging, dat het z.i. „irrelevant (was), dat de terug te hevelen benzine reeds vermengd was met die welke zich eventueel nog in de tank bevond toen verdachte de drie liter liet bijtanken”. Naar mijn mening bracht juist echter die vermenging mee, dat de pomphouder onmogelijk de door hem geleverde benzine nog had kunnen terugnemen.

een kop koffie bij hem te drinken, daarna „ontdekte” dat hij zijn voordeursleutel niet bij zich had, en onder mededeling dat hij „even om zou lopen” tussen en achter de huizen in de duisternis verdween, de chauffeur achterlatend met een onbetaalde taxi bij het aangewezen huis, waar niemand de passagier bleek te kennen? Hier was uiteraard weer geen sprake van het „bewegen tot het teniet doen van een inschuld”. Ik zou zeker niet zover willen gaan, dat ik elke niet-betaling van een inschuld op het daartoe bij overeenkomst of volgens gewoonte bepaalde moment strafbaar zou willen stellen³³, maar wel degen, *die met het oogmerk om zich wederrechtelijk te bevoordelen hetzij door het aannemen van een valse naam of hoedanigheid, hetzij door listige kunstgrepen, hetzij door een samenweefsel van verdichtsels, zich onttrekt aan de volledige directe voldoening ener inschuld, indien hij daartoe krachtens overeenkomst of gewoonte is gehouden*³⁴.

In de brieven van de Officiëren van Justitie, die mij inlichtten over „gevallen uit de praktijk” vond ik nog vele gebeurtenissen vermeld, waaruit blijkt, hoe listig de ene

³³ Nog niet lang geleden verscheen in hoger beroep voor het Gerechtshof te 's-Hertogenbosch een in eerste instantie bij verstek wegens „verduistering” veroordeelde man, die tegelijk een elektrische wasmachine, een elektrische naaimachine en een radiogramfoon-installatie in huurkoop had gekocht en alles enkele weken daarna aan een onbekende voor een appel en een ei had verkocht zonder op zijn schuld ooit iets afbetaald te hebben. Op de zitting bleek de man — een kennelijke debiel — te wonen in een krot zonder enige elektrische voorziening. Wijs was m.i. de rechter in de Britse stad Swindon, die onlangs bij de berechting van een man, die achterstallig was met de afbetaling van zijn auto, overwoog, dat rechters niet beschouwd mogen worden als „dienstboden” (van financieringsmaatschappijen), wier taak het zou zijn, „achterstallige betalingen te innen op mensen, die voor geen cent goed zijn”. Minder wijs lijkt mij zijn uitspraak, waarbij de verdachte 214 jaar de tijd kreeg om alsnog aan zijn verplichtingen te voldoen (cf. Het Financieel Dagblad van 16 februari 1962 blz. 1). Maar zelfs in minder extreme gevallen behoort de strafwet m.i. geen waarborgen tegen wanbetaling te scheppen.

³⁴ M.i. is het bij de Wet van 23 maart 1936 in de Belgische Code Pénal ingevoegde artikel 508 bis dat strafbaar stelt „Celui, qui, sachant qu'il est dans l'impossibilité absolue de payer, ... se sera fait donner un logement dans un hotel de voyageurs ou une auberge, ou aura pris en location une voiture de louage” te beperkt, mede omdat dikwijls de „volledige onmogelijkheid om te betalen” zal ontbreken en in ieder geval uiterst moeilijk te bewijzen zal zijn.

mens met het oogmerk zich of een ander wederrechtelijk te bevoordelen de ander in zijn vermogen kan benadelen zonder volgens onze Wet strafbaar te zijn. Maar men kan niet voor elk zulk een geval een toepasselijke strafbepaling scheppen. Daarenboven bewezen vele van bedoelde — hier niet besproken — gebeurtenissen nog eens ten overvloede, dat talrijke mensen niet of nauwelijks de „normale omzichtigheid” in acht nemen, wanneer hun maar winst voorgespiegeld wordt³⁵. Het „mundus vult decipi” is nog altijd van toepassing en iedereen kent uit de praktijk gevallen van „oplichting”, waarin „de bedrogene” bewogen is tot zekere daden, die hij of zij achteraf betreurt en dan toeschrijft aan het optreden van de bedrieger, maar waartoe hij of zij mogelijk ook zonder dien zou zijn gekomen. Levensdig staat mij nog het geval van de niet meer al te jonge vrouw voor de geest, die zich door een veel jongere charmante „aanbidder” met allerlei leugens had laten bewegen tot afgifte van een niet onaanzienlijk bedrag aan geld. Onder ede verklaarde zij, dat zij zonder het tegenover haar gedebiteerde „samenweefsel van verdichtsels” het geld niet zou hebben verstrekt en de „aanbidder” werd wegens oplichting veroordeeld. Toch was ik er in mijn hart van overtuigd, dat zij hem uit de volheid van haar hart alles, wat zij bezat, had willen geven, en dat het „samenweefsel van verdichtsels” minder het middel was geweest, waardoor zij tot afgifte was bewogen, dan wel de aanleiding om te geven. Zonder die aanleiding had zij vermoedelijk het geld niet verstrekt, omdat zij daardoor haar gevoelens te zeer bloot zou hebben gegeven. Maar het reclasseringsrapport van

³⁵ Illustratief is in dit opzicht hetgeen ik enige jaren geleden vermeld vond in een Amerikaans maandblad. Iemand had daar een weddenschap aangegaan, dat hij in een maand tijds door het plaatsen van slechts twee advertenties \$ 10.000,— zou kunnen verkrijgen. Hij plaatste in een zeer veel gelezen blad de volgende, in het oog lopende, advertentie: „De kans van Uw leven! Zend mij vóór (hier volgde een bepaalde datum) \$ 1,—, en wacht het resultaat af. U zult verbaasd staan (volgde naam en adres van de adverteerder)”. Drie dagen vóór bedoelde datum herhaalde hij deze advertentie onder toevoeging: „De termijn van inzending sluit onherroepelijk op De geboden kans keert nimmer meer terug”. Het gevolg was dat hij veel meer dan 10.000 x \$ 1,— toegezonden kreeg. Alle inzenders stonden verbaasd: het resultaat was nl. dat zij een briefje thuis kregen met de wijze raad, voortaan verstandiger te zijn.

verdachte wees er toch wel op, dat de „aanbedene” het geld wel erg los in haar tas had gehad en mogelijk het verlangen had gehad de „minnaar” door het geld ook als schuldenaar aan zich te binden. Opvallend was in ieder geval, dat het geld rijkelijker was gaan stromen juist in de tijd, waarin zij geredelijk aan de trouw van de „charmeur” had kunnen gaan twifelen. Toen bleek, dat hij met háár geld goede sier met een ander meisje had gemaakt, trachtte zij hem eerst tot een huwelijk met haar zelf te dwingen onder bedreiging van aangifte van de „oplichting”, en toen hij weigerde zich daarvoor te verkopen, volgde de aangifte met strafvervolgning. Zou men in het hart van vele mensen kunnen kijken, dan zou m.i. dikwijls blijken, dat er reeds nu — ondanks de redactie van artikel 326 W. v S. — veel „oplichters” door de „bedrogenen” tot hun oplichting zijn verleid, omdat laatstgenoemden er als ’t ware „om gevraagd” hadden bedrogen te worden. Dit moet een reden te meer zijn om vast te houden aan de eis, dat de „opge-lichte” toch in elk geval de „normale voorzichtigheid” niet overboord gezet heeft.

Dat uit de brieven die mij van verschillende Officieren van Justitie bereikt hebben, zo weinig bleek van eclatante praktijk-gevallen, waarin de strafwet kennelijk lacunes vertoonde, heb ik aanvankelijk betreurd, maar geeft tenslotte toch reden tot verheugenis. Natuurlijk blijven er wel desiderata. Op enkele heb ik hier reeds gewezen³⁶. Op een

³⁶ WINKEL (t.a.p. blz. 944) stelde voor art. 329 W. v. S. als volgt te redigeren:

„Met gevangenisstraf van ten hoogste één jaar wordt, als schuldig aan bedrog bij de uitvoering van een overeenkomst onderscheidelijk van koop en verkoop, van aanneming van werk en tot het verrichten van diensten gestraft:

1. *de verkoper, indien hij de koper bedriegt ten opzichte van de aard, de hoedanigheid of de hoeveelheid van het geleverde of, ingeval een bepaald aangewezen voorwerp is verkocht, door opzettelijk een ander daarvoor in de plaats te leveren;*

2. *de aannemer, indien hij de aanbesteder bedriegt ten opzichte van de deugdelijkheid van het aangenomen werk;*

3. *hij, die zich tot het verrichten van enkele diensten heeft verplicht, indien hij zijn wederpartij bedriegt ten opzichte van de deugdelijkheid dier diensten*”. Zie echter ook aant. 31. Tegen de door WINKEL voorgestelde schrapping van de woorden „listige kunstgrepen” heb ik bezwaar, omdat zij ook advertentie-reclame strafbaar zou maken, wanneer deze op ongefundeerde grootspraak zou neerkomen.

ander wil ik hier in het kort de aandacht vestigen, hoewel we hier met een andere vorm van „bedrog” te doen hebben, dan boven steeds ter sprake is gekomen. Het betreft de niet-ambtelijke omkoping, een onderwerp dat nog onlangs op een conferentie van het Nederlands Gesprekscentrum (op 8 en 9 dec. j.l.) is behandeld³⁷. Uit de praktijk is mij slechts één geval bekend van niet-ambtelijke omkoping in het bouwbedrijf — maar het geval is nog sub judice. Ik kan er dus niet uitvoerig op ingaan en vermeld alleen, dat de omkoping valse boekingen had medegebracht; deswege kon aan het misdrijf „valsheid in geschrift” worden aangehaakt. Maar de op bedoelde conferentie naar voren gebrachte beschouwingen toonden toch wel heel duidelijk aan, dat de niet-ambtelijke omkoping een zeer ernstig euvel is, waartegen strafrechtelijke bepalingen dringend noodzakelijk zijn. In het bijzonder heeft Prof. Mr. A. MULDER betoogd, dat omkoping ook als een vorm van „bedrog” kan worden beschouwd. Zich laten omkopen immers is een vorm van schending van het in de dienstbetrekking gegeven vertrouwen. Ik geef dit geredelijk toe, maar zou door deze en soortgelijke vormen van bedrog óók in mijn prae-advies te betrekken een beperking, die ik mij wegens tijdsgebrek heb gesteld, geheel moeten laten varen. Toch wil ik wegens de actualiteit van het probleem van de niet-ambtelijke omkoping daaraan niet volledig voorbijgaan.

In het algemeen vervalt — zoals MULDER heeft opgemerkt — het onderscheid tussen ambtenaar en niet-ambtenaar. Het welzijn van de gemeenschap is evenzeer betrokken bij het gedrag van ondergeschikten in bedrijven als van ambtenaren, en de zich uitbreidende taak van de overheid brengt mee, dat de ambtenaar meer en meer in de sfeer van onderhandeling komt met personen uit het bedrijfsleven.

Wanneer nu — zoals 't geval is — de niet-ambtelijke omkoping een enorme poliep is geworden loopt de ambtenaar groot gevaar mede door de grijparmen van die poliep te worden omstrengeld, te meer omdat zijn tegenpartij het als vanzelfsprekend beschouwt, dat men elkaar bij onderhandelingen met giften en beloften beïnvloedt. Voor enige

³⁷ Een uitvoerig verslag is onder de titel „Het euvel der corruptie” te vinden in het maandblad „Maatschappij-Belangen” van januari 1962, blz. 4 vlg.

discriminatie tussen ambtenaar en beambte in het particuliere bedrijf is geen reden en men mag het in de eerste gestelde vertrouwen niet hoger aanslaan dan dat in de laatste. MULDER heeft dan ook een voorstel gedaan om ook de niet-ambtelijke omkoping strafbaar te stellen³⁸.

Aan het slot van dit prae-advies gekomen, besef ik, dat ik aan de meeste bedrogsdelicten in het Wetboek van Strafrecht voorbij ben gegaan. De reden daarvan ligt in het raam van dit prae-advies: ik zou de aan de orde gestelde vraag immers méér van de praktijkkant belichten. Welnu: de praktijk gaf weinig of geen aanleiding aan nog andere bedrogsdelicten uit het Wetboek van Strafrecht de aandacht te wijden. Wel stelden enige Officieren van Justitie voor art. 225 W. v. S. zo te redigeren, dat het vals opmaken van geschriften, die door de opstellers bedoeld waren om tot bewijs van enig feit te dienen, strafbaar zou worden gesteld en dat het dus niet langer nodig zou zijn, dat het vals opgemaakte of vervalste geschrift is een geschrift waaraan in het maatschappelijk verkeer betekenis voor het bewijs van enig feit pleegt te worden toegekend (H.R. 14 mei 1957, N.J. 1957, nr. 472). Dit echter gaat mij te ver. Ook hier moet, naar mijne mening, niet de enkele (zij het dan op schrift gestelde) leugen strafbaar worden gesteld.

³⁸ Zijn voorstel luidde om strafbaar te stellen: „Hij die met het oogmerk om zich of een ander te bevoordelen, opzettelijk aan een persoon, werkzaam in dienstbetrekking of optredende als lasthebber, naar aanleiding van hetgeen deze in zijn betrekking of ter uitvoering van zijn last zal doen of nalaten, een gift of belofte doet, terwijl hij weet of redelijkerwijze moet vermoeden, dat de gift of belofte verborgen zal worden gehouden tegenover het diensthoofd of de lastgever, wordt, als schuldig aan omkoperij, gestraft met

Met dezelfde straf wordt gestraft hij, die werkzaam in dienstbetrekking of optredende als lasthebber, opzettelijk n.a.v. hetgeen deze in zijn dienstbetrekking of ter uitvoering van zijn last zal doen of nalaten, een gift of belofte aanvaardt of deze verborgen houdt tegenover zijn diensthoofd of lastgever”.